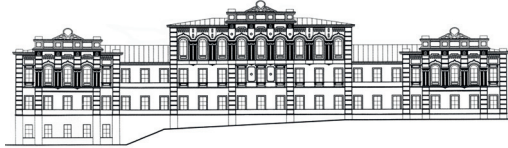

ISSN 2410-5333 (print)
ISSN 2522-1132 (online)

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна академія культури
Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine
Kharkiv State Academy of Culture

Вісник

Харківської державної академії культури

Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Збірник наукових праць
Collection of Scientific Papers

За загальною редакцією А. А. Соляник
Editor-in-Chief A. A. Solianyk

Випуск 64
Issue 64

Харків, ХДАК, 2023
Kharkiv, KhSAC, 2023

Засновник і видавець — Харківська державна академія культури

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Харківської державної академії культури (протокол № 4 від 1.12.2023).
Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №13567-2541P від 26.12.2007 р.

Збірник увійшов до переліку наукових фахових видань України
(категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 лютого 2021 р. №157),
спеціальність — 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Збірник поданий на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України», у реферативних базах «Україніка наукова» та «Джерело». Індексуються в наукометричних базах «WorldCat», «Index Copernicus International», Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD) та в пошукових системах «Google Scholar», «BASE». ХДАК є представленим учасником PILA.

Мова публікації — українська та англійська. Видання підтримує політику відкритого доступу (тип ліцензії — Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License).

Статті, подані до редакції, рецензуються членами редколегії або зовнішніми незалежними експертами. Редакція здійснює перевірку статей за допомогою онлайн-сервісу пошуку плагіату Strikeplagiarism.com. Редколегія підтримує політики Elsevier та COPE.

Founder and publisher — Kharkiv State Academy of Culture

Recommended for publication by the decision of the Academic Board
of the Kharkiv State Academy of Culture (record № 4, 1.12.2023).

Certificate of state registration of printed mass media, series KB №13567-2541P of 26.12.2007.

The collection is included in the list of scientific professional publications of Ukraine
(category «B», Order of the Ministry of Education and Science № 157 of 9.02.2021),
specialty — 029 Information, library and archival science.

The collection is submitted to the portal of Vernadsky National Library of Ukraine in the Information resource “Scientific Periodicals Ukraine”, in bibliographic databases “Ukrainika scientific” and “Dzherelo”. Indexed in the bibliographic databases “WorldCat”, “Index Copernicus International”, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD) and in academic search engines “Google Scholar”, “BASE”. KhSAC is the Sponsored Member of PILA.

Language of the publication — Ukrainian and English. The edition supports an open access policy (license type — Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License).

Articles are reviewed by the members of the editorial board and external independent experts. Articles are checked using Strikeplagiarism.com, an online plagiarism detection service. The editorial board supports the policies of Elsevier and COPE.

Вебсайт збірника: <http://v-khsac.in.ua>

E-mail ред.-видавн. відділу ХДАК: rvv2000k@ukr.net

Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. А. А. Соляник. — Харків : ХДАК, 2023. — Вип. 64. — 192 с.

У науковому збірнику розглядаються проблеми теорії інформації та наукової комунікації, теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства, документознавства та архівознавства, актуальні питання розвитку прикладних соціокомунікаційних технологій під впливом цифрових трансформацій. Для науковців, викладачів, здобувачів наукових ступенів та вчених звань.

This scientific collection examines the problems of the theory of information and scientific communication, the theoretical and methodological foundations of bibliography, library science, document science and archival science, current issues of the development of applied social and communication technologies under the influence of digital transformations. For scientists, teachers, applicants for scientific degrees and academic titles.

Головний редактор

Соляник А. А., доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури.

<https://orcid.org/0000-0002-7167-6695>

Заступник головного редактора

Давидова І. О., доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури.

<https://orcid.org/0000-0001-6015-2477>

Відповідальний секретар

Шелестова А. М., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, кафедра інформаційної технологій, Харківська державна академія культури.

<https://orcid.org/0000-0003-4866-1767>

Редакційна колегія

Бездрабко В. В., доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв;

<https://orcid.org/0000-0003-3295-5277>

Білушак Т. М., кандидат історичних наук, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка»;

<https://orcid.org/0000-0001-5308-1674>

Войцеховська М., доктор габілітований, Гданський університет, Польща;

<https://orcid.org/0000-0003-5340-3722>

Гранчак Т. Ю., доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського;

<https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>

Коробійчук І., доктор технічних наук, професор, Варшавський політехнічний університет, Польща;

<https://orcid.org/0000-0002-5865-7668>

Кушнарєнко Н. М., доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури;

<https://orcid.org/0000-0003-1168-0446>

Лоренз Б., доктор філософії, доцент, Університет прикладних наук у галузі державного управління і правових питань, Німеччина;

<https://orcid.org/0000-0003-3292-9896>

Мазур П., доктор педагогічних наук, професор, Державна вища професійна школа в Холмі, Польща;

<https://orcid.org/0000-0002-3488-2940>

Мар'їна О. Ю., доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури;

<https://orcid.org/0000-0002-7248-2147>

Федушко С. С., кандидат технічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0001-7548-5856>

Editor-in-Chief

Solianyk A. A., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture.
<https://orcid.org/0000-0002-7167-6695>

Deputy Editor-in-Chief

Davydova I. O., Doctor of Sciences in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture.
<https://orcid.org/0000-0001-6015-2477>

Executive Editor

Shelestova A. M., PhD in Social Communication Studies, Associate Professor, Information Technologies Department, Kharkiv State Academy of Culture.
<https://orcid.org/0000-0003-4866-1767>

Editorial Board

Bezdrabko V. V., Doctor of Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Art;
<https://orcid.org/0000-0003-3295-5277>

Bilushchak T. M., Candidate of Historical Sciences, Assistant of the Department of Social Communications and Information Activities, Lviv Polytechnic National University;
<https://orcid.org/0000-0001-5308-1674>

Wojciechowska M., Dr hab., Professor, University of Gdansk, Poland;
<https://orcid.org/0000-0003-5340-3722>

Hranchak T. Y., Doctor of Sciences in Social Communications, Senior Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine;
<https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>

Korobiichuk I., Professor, Doctor of Technical Sciences, Politechnika Warszawska, Warsaw, Poland;
<https://orcid.org/0000-0002-5865-7668>

Kushnarenko N. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture;
<https://orcid.org/0000-0003-1168-0446>

Lorenz B., Ph.D, Associate Professor, University of Applied Sciences, Germany;
<https://orcid.org/0000-0003-3292-9896>

Mazur P., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, the State School of Higher Education in Chełm, Poland;
<https://orcid.org/0000-0002-3488-2940>

Marina O. Yu., Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture;
<https://orcid.org/0000-0002-7248-2147>

Fedushko S. S., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor at the Social Communications and Information Activities Department of the Institute of Humanities and Social Sciences of Lviv Polytechnic National University.
<https://orcid.org/0000-0001-7548-5856>

Зміст (Contents)

Розділ 1. Проблеми теорії інформації та наукової комунікації (Part 1. Problems of information theory and scientific communication)

Н. С. Вовк (N. Vovk)

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТАДАНИХ ЄВРОПІАНИ ЯК СУКУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ
ДЛЯ ОПИСУ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**
(PECULIARITIES OF EUROPEANA METADATA AS A SET OF INFORMATION
FOR DESCRIBING DIGITAL CULTURAL HERITAGE) 7

Н. М. Кушнарєнко, А. А. Соляник, М. О. Шевченко
(N. Kushnarenko, A. Solianyk, M. Shevchenko)

УКРАЇНЬСЬКА ВИШИВКА ЯК РІЗНОВИД ДОКУМЕНТА
(UKRAINIAN EMBROIDERY AS A TYPE OF DOCUMENT) 16

М. В. Комова, А. І. Петрушка, І. В. Луданов
(M. Komova, A. Petrushka, I. Ludanov)

**ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ УКРАЇНЬСЬКОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ:
ХАРКІВ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ** (INFORMATION RESOURCES OF UKRAINIAN
TERMINOGRAPHY: KHARKIV TERMINOLOGICAL) 35

N. Khomytsia (Н. О. Химиця)

**ANALYSIS OF THE CONTENT OF BACHELORS' TRAINING IN COMMUNICATIONS
AT THE UNIVERSITIES OF THE USA** (АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ
БАКАЛАВРІВ З КОМУНІКАЦІЙ В УНІВЕРСИТЕТАХ США) 61

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та архівознавства

(Part 2. Theoretical and methodological foundations of bibliography,
library science and archival science)

В. А. Маркова (V. Markova)

**СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНЬСЬКОГО КНИГОЗНАВСТВА: ПЕРСПЕКТИВИ
ПОДОЛАННЯ КРИЗОВОГО СТАНУ** (THE CURRENT STATE
OF UKRAINIAN BIBLIOGRAPHY: PROSPECTS FOR OVERCOMING
THE CRISIS SITUATION) 76

Н. С. Тюркеджи, О. Ю. Мар'їна (N. Tiurkedzhy, O. Marina)

ІНКЛЮЗИВНА БІБЛІОТЕКА ЯК АГЕНТ ЗМІН У СУСПІЛЬСТВІ
(INCLUSIVE LIBRARY AS AN AGENT OF CHANGES IN SOCIETY) 84

Ван Шуайтянь (Wan Shuaitian)

**BIG DATA В КНИЖКОВІЙ ІНДУСТРІЇ КНР: СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ** (BIG DATA IN THE BOOK INDUSTRY
OF THE PRC: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS) 95

О. Ворузов (O. O. Борисов)

**IMPLEMENTATION OF THE INTERNET OF THINGS IN THE GLOBAL
LIBRARY ENVIRONMENT: BIBLIOMETRIC ANALYSIS**
(ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ У ГЛОБАЛЬНЕ
БІБЛІОТЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ) 105

Розділ 3. Прикладні соціокомунікаційні технології (Part 3. Applied Communication Technologies)

- Т. М. Білушак, Д. І. Прімакова** (T. Bilushchak, D. Primakova)
КРОС-МЕДІЙНА ПЛАТФОРМА ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА (CROSS-MEDIA PLATFORM AS A TOOL FOR PROMOTING THE CULTURAL HERITAGE OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF A DIGITAL SOCIETY) 116
- Р. О. Бачмага, Н. О. Химиця** (R. Bachmaha, N. Khymytsia)
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ВЕБПОРТАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЕКОТЕХНОЛОГІЙ (MODERN APPROACHES TO USING A TERRITORIAL COMMUNITY WEB PORTAL TO POPULARIZE ECO-TECHNOLOGIES) 131
- О. В. Марковець, У. Р. Ковальчук, Р. Б. Кравець**
(O. Markovets, U. Kovalchuk, R. Kravets)
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЬЮТОРА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
(INFORMATION SUPPORT FOR TUTORS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS) 143
- Н. Khymytsia, О. Morushko** (Н. О. Химиця, О. О. Морушко)
OPTIMIZATION OF BUSINESS ORGANIZATIONAL COMMUNICATIONS BETWEEN THE UNIVERSITY AND GOVERNMENTAL AND ADMINISTRATION BODIES IN THE CONTEXT OF THE RBM METHODOLOGY
(ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЛОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ МІЖ УНІВЕРСИТЕТОМ І ОРГАНАМИ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ RBM) 161
- В. Ю. Василенко** (V. Vasylenko)
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОСУВАННЯ ВЕБСАЙТУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА
(THE MAIN DIRECTIONS OF PROMOTION OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION WEBSITE IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF SOCIETY) 177
- ### Розділ 4. Рецензії (Part 4. Reviews)
- Л. І. Мачулін** (L. Machulin)
ДЖЕРЕЛА НАТХНЕННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВИЦІ ЛЮДМИЛИ СОКОЛЮК
(INSPIRATION SOURCES OF ART HISTORIAN LIUDMYLA SOKOLIUK) 188

Розділ 1. Проблеми теорії інформації та наукової комунікації (Part 1. Problems of information theory and scientific communication)

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.01>¹

УДК 004.087:001.103.2:008

Н. С. Вовк

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
nataliia.s.vovk@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2470-7188>

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАДАНИХ ЄВРОПІАНИ ЯК СУКУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОПИСУ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Розглянуто особливості Європіани як вебсайту із контентом європейської культурної спадщини. Завдяки цій платформі користувачі з усього світу й різними цілями можуть отримати доступ до інформації про європейську культуру. Визначено, що наповнення цифрових фондів Європіани відбувається в результаті оцифрування бібліотечних, архівних та музейних фондів європейських країн. Проаналізовано особливості, типи й характеристики метаданих, які використовують для наповнення цифрового фонду європейської онлайн-бібліотеки. Представлено можливості використання вікіданих у цифрових просторах Європіани. Подано результати дослідження у вигляді аналізу поточної операційної моделі Європіани, яка використовує протокол збору метаданих, та визначено основні типи метаданих (описові, структурні, адміністративні, мова розмітки).

Ключові слова: *культурна спадщина, Європіана, метадані, цифрові ресурси, вебсайт.*

N. Vovk

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Department of Social Communications and Information Activity
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

PECULIARITIES OF EUROPEANA METADATA AS A SET OF INFORMATION FOR DESCRIBING DIGITAL CULTURAL HERITAGE

The relevance of the research. European integration is the main and unchanging foreign policy priority of Ukraine. Further development and deepening of relations between Ukraine and the EU are the main direction of its development. A new stage in the development of EU-Ukraine treaty relations, which began with Ukraine's accession to the EU candidate status in June 2022, requires further raising awareness of

---

¹ This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Ukraine's European integration among all members of society. Libraries can contribute to the formation of objective motivations among the population by understanding the practical benefits of cooperation with the EU. One of the ways of such integration for Ukrainian libraries is to become part of the European library network.

The purpose of research is to identify the features of Europeana metadata for further digitization of library collections in Ukraine in order to preserve cultural heritage.

The methodology. To achieve this goal, theoretical and general scientific research methods, such as analysis, synthesis, induction, and deduction, were used. The data visualization method and the method of generalization were used to present the Europeana data models.

The results. The article defines the types of the Europeana operational model, provides a general overview of the classes defined in the Europeana data model and the process of interaction between Europeana data and wikidata.

The scientific topicality. The article summarizes previous, primarily foreign, research on the peculiarities of the development of the Europeana funds. The article presents the data models of the Europeana that function to fill the web portal.

The practical significance. The results of the research are presented in the form of Europeana data models and the definition of Europeana metadata types (descriptive, structural, administrative, markup language).

The conclusion. The current operating model of Europeana uses the Open Archives Initiative's Metadata Collection Protocol (OAI-PMH) and the Europeana Data Model (EDM) to import data through Metis, Europeana's data collection and aggregation service. However, OAI-PMH is an outdated technology that is not web-oriented, resulting in high maintenance costs, especially for smaller institutions. Metadata can be divided into several categories, or types, for different data management purposes. Traditional library cataloging focuses, for example, on the identification and description of resources, but there are obviously other types of metadata that carry valuable information (structural, administrative, markup language).

Keywords: *cultural heritage, Europeana, metadata, digital resources, website.*

Актуальність теми дослідження. Європейська інтеграція є головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, а подальший розвиток та поглиблення відносин між Україною та ЄС — основним напрямом її розвитку. Широка суспільна підтримка європейського вибору в Україні зумовлена європейською цивілізаційною ідентичністю України, її тісними і довготривалими зв'язками з членами європейської спільноти, які ґрунтуються на спільних цивілізаційних цінностях.

Новий етап розвитку договірних відносин між Україною та ЄС, який розпочався з набуттям Україною статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 р., потребує ще більшого підвищення рівня поінформованості всіх членів суспільства про європейську інтеграцію України. Бібліотеки здатні сприяти формуванню в населення об'єктивних мотивацій, які виникають на основі розуміння практичних переваг співпраці з ЄС. Одним зі шляхів такої інтеграції є входження української бібліотеки до Європіани.

Постановка проблеми. Широкий євроінтеграційний процес України зумовив прискорення розвитку окремих галузей економіки та суспільства,

а повномасштабне вторгнення РФ на територію нашої держави загостило питання необхідності збереження культурної спадщини української нації. Вчасне оцифрування культурної спадщини, зокрема бібліотечних фондів, дозволить не лише зберегти її та передати наступним поколінням, але й популяризувати українську культуру серед інших народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в галузі цифрової гуманістики, пов'язаної з бібліотекознавством, проводили багато науковців. Зокрема, дослідники Сііфа Адіба та Фебріянта розглядають Європіану як цифрову платформу, орієнтовану на агрегацію культурної спадщини в Європі (Syifa Adiba & Febriyanto, 2019, с. 98–105). Карлотта Капурро, Гертъян Плетс та Яап Верхеуль стверджують, що Європіана є критично важливим вузлом у цифровій екології, що структурує сектор європейської спадщини (Carlotta Capurro, Gertjan Plets & Jaap Verheul, 2023).

Нуно Фрейре та ін. представляють результати тематичного дослідження, яке провели в межах мережі культурної спадщини Європіани. Дослідники визначили та проаналізували вимоги до рішення для агрегації пов'язаних даних, керуючись поточною практикою агрегації мережі Europeana (Nuno Freire, René Voorburg, Roland Cornelissen, Sjors de Valk, Enno Meijers & Antoine Isaac, 2019).

Важливе значення в збереженні української культурної спадщини має її трансформація в цифрову культуру та цифрову медіакультуру, які, зокрема, досліджував М. Хлібко. Дослідник стверджує, що цифрова медіакультура є невід'ємною складовою культурно-комунікаційної системи. До сучасної системи медіакультури автор відносить книжкову (друковану), екранну, аудіальну, візуальну та аудіовізуальну культури (Хлібко, 2017, с. 239).

Щодо дослідження українськими вченими питань інтеграції українського книжкового надбання до Європіани, то варто зазначити, що О. Рибачок аналізував процес створення ресурсу як інтегрованого електронного європейського простору культурної спадщини (Рибачок, 2017, с. 8–13). Частково аналіз метаданих представлено в розвідці І. Лобузїна (Лобузін, 2017, с. 68). Л. Приходько розглядає Європіану як частину системи оцифрованої культурної спадщини Європи і, зокрема, аналізує політичне поле збереження культурної спадщини ЄС (Приходько, 2020).

Мета статті — визначити особливості метаданих Європіани для подальшого оцифрування бібліотечних фондів України з метою збереження культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європіана є чудовим прикладом користувацького інтерфейсу. Ця платформа продовжує вдосконалювати свій зовнішній вигляд, щоб зробити його привабливим для користувача. Крім того, Europeana відрізняється масштабами колекцій.

Зображення творів мистецтва та фотографії слугують як привітання користувачів. Європіана має на меті полегшити використання оцифрованих ресурсів культурної спадщини з Європи та про Європу, прагне надати користувачам доступ до контенту всіма європейськими мовами через портал «Колекції Європіани» і дозволити додаткам використовувати культурні (мета)дані за допомогою відкритих API (Application Programming Interface). Хоча багато європейських інституцій культурної спадщини ще не представлені в Europeana, однак ресурс уже містить метадані від кількох тисяч провайдерів, переважно бібліотек, музеїв та архівів.

Рис. 1. Домашня сторінка Європіани (<https://www.europeana.eu/en>)

Велика кількість об'єктів культурної спадщини Європи оцифровується кількома організаціями — галереями, бібліотеками, архівами та музеями. Вони використовують різні стандарти в метаданих. Однак оскільки Європіана має намір стати платформою, яка збирає всі ці дані, має бути єдиний стандарт, яким могли б користуватися всі сторони. Європіана створює власну модель метаданих (Nuno Freire & Isaac Antoine 2019, с. 61).

Стратегією Європіани-2020 визначено три ключові напрями її розвитку:

- 1) сприяння обміну високоякісним цифровим контентом між установами культурної спадщини;
- 2) робота з партнерами для залучення цільових ринків і аудиторії;
- 3) розгортання порталу просування компанії Європіана.

Для вирішення поставлених завдань команда Європіани дотримує трьох принципів роботи: зручність, взаємність, надійність (usable, mutual, reliable) (Рибачок, 2017, с. 11).

Європіана використовує власну модель даних (Europeana Data Model — EDM) для стандартизації останніх, що використовуються в бібліотеках, музеях та галереях, які роблять внесок у Європіану. EDM — це засіб для збору, об'єднання та збагачення описів матеріалів, які можуть бути використані

в Європіані. Основою EDM є більш різноманітні та універсальні метадані. Таким чином, EDM не розвивається на основі певного стандарту спільноти, натомість використовує «відкритий, міждомений семантичний вебфреймворк», сподіваючись вмістити різноманітні дані (Nuno Freire, René Voorburg, Roland Cornelissen, Sjors de Valk, Enno Meijers & Antoine Isaac, 2019).

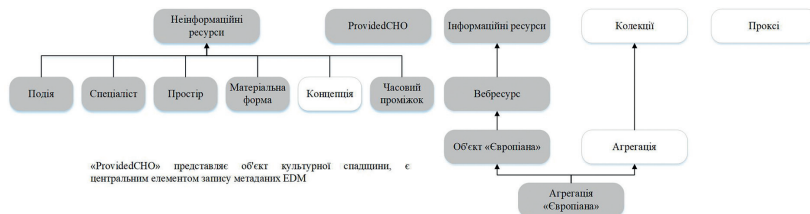

Рис. 2. Загальний огляд класів, визначених у моделі даних Європіани

Метадані, які використовують фахівці установ культурної спадщини, регулюються стандартами, що були створені різними відомствами (бібліотеками, архівами, музеями) й установами з метою забезпечення якості, узгодженості та сумісності. Для вирішення проблем інтеграції цих систем метаданих проектом Європіана розроблено власні стандарти метаданих — Europeana Semantic Elements (ESE) і Europeana Data Model (EDM), а також сервіс агрегування і конвертування MINT (Metadata Interoperability Service — сервіс сумісності метаданих) (Лобузин, 2017, с. 68).

З точки зору доступу до інформації, сайт Європіани пропонує кілька тематичних колекцій з різних типів масової інформації. Мова також відіграє важливу роль на цьому сайті як засіб навігації, їх на ресурсі використовується понад 26. Використання EDM також допомагає Європіані класифікувати понад 58 млн колекцій. Однак не весь текст на сайті змінюється відповідно до мови, яка використовується. Ця умова, безумовно, вплине на користувачів, котрі не володіють іншими мовами, окрім рідної або англійської (Syifa Adiba & Febriyanto, 2019, с. 102)

EDM, використовуючи стандартизовані тезауруси та словники, пропонує можливість створити семантичну контекстуалізацію для об'єктів, дозволяючи здійснення семантичних операцій над метаданими та їх збагачення пов'язаними відкритими даними в Інтернеті. У зв'язку зі своєю загальною природою, EDM не може забезпечити деталізацію, яка необхідна установам культурної спадщини під час документування своїх ресурсів. Однак установи спадщини погоджуються пожертвувати точністю, щоб мати свою інформацію, представлену в загальноєвропейській колекції. Дослідники вивчають, як ця інфраструктура цифрової спадщини розроблена, щоб створити відчуття європейськості серед національних і місцевих установ. Стратегічні документи, етнографічні дослідження та систематичне опитування євро-

пейських установ спадщини дозволили простежити, яку роль стандартизована європейська структура метаданих відіграє в управлінні місцевими та національними установами спадщини. EDM може дозволити зацікавленим сторонам спадщини отримати вигоду від онлайн-оприлюднення Europeana, водночас популяризуючи європейське мислення. Зрештою, це дослідження моделі метаданих збагачує дискусію, котра стосується політики ЄС щодо культурної спадщини, яка не повністю дослідила роль цифрового середовища (Carlotta Capurro, Gertjan Plets & Jaap Verheul, 2023).

Європіана також прагне обмежити тягар (напів)ручної праці (наприклад, планування та частота оновлень або деталізація цих оновлень) під час реєстрації й управління колекціями, які мають бути агреговані з сервісів даних її партнерів. Наприклад, оновлення об'єктів культурної спадщини (ОКС) та пов'язаних з ними метаданих постачальниками контенту є складним завданням, оскільки наразі партнери з надання даних повинні вручну позначати «Europeana», коли їхні дані були змінені. Нижче на рисунку 3 показано поточну операційну модель Європіани (Raemy Julien Antoine, 2020, с. 18).

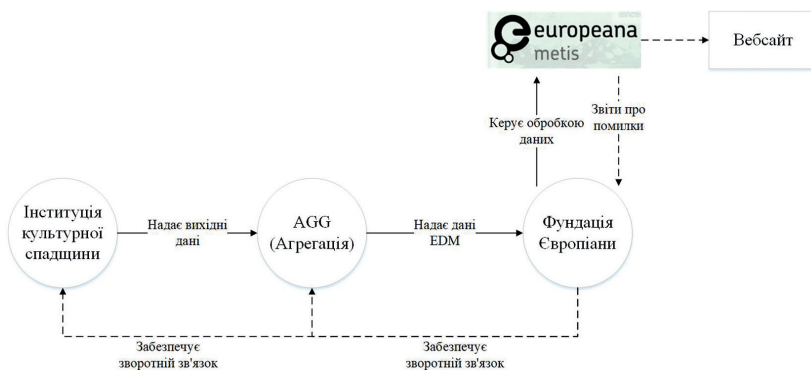
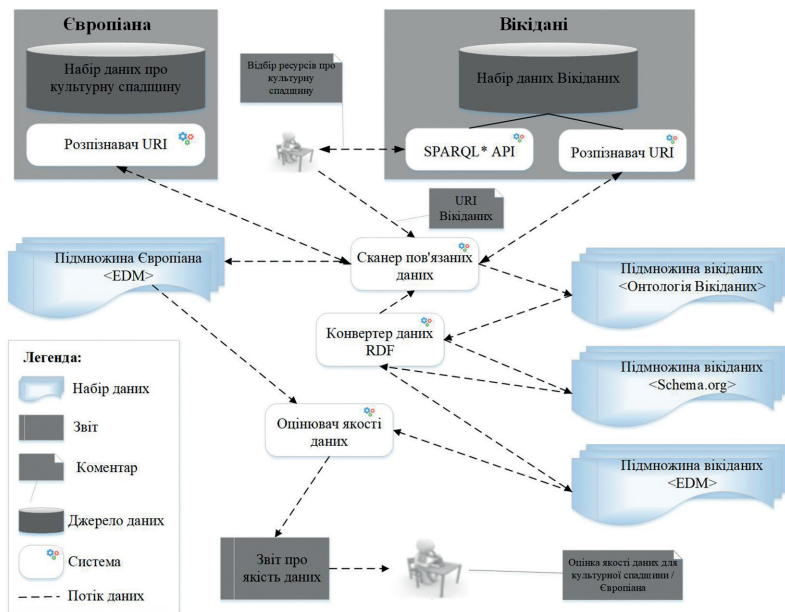

Рис. 3. Поточна операційна модель Європіани

Окремі дослідники розглядають можливість використання вікіданих у цифрових просторах Європіани. Зокрема, проведено оцінку зручності використання Вікіданих як пов'язаного джерела даних для отримання розширеніших описів цифрових об'єктів у контексті Європіани. На рисунку 4 зображена схема експерименту з джерелами даних Європіани та Вікіданих, авторами якого були Нуно Фрейре та Антуан Ісаак (Nuno Freire & Isaac Antoine, 2019, с. 63).

* - SPARQL – мова запитів до даних, представлених по моделі RDF, а також протокол для передачі ших запитів і відповідей на них

Рис. 4. Схема експерименту (автори — Нуно Фрейре та Антуан Ісаак) з джерелами даних

Висновки. Europeana, як неприбуткова фундація, заснована у 2008 р., має на меті поліпшити доступ до цифрової культурної спадщини Європи за допомогою платформи відкритих даних, яка об'єднує метадані та посилання на цифрові аналоги, що зберігаються в понад 3700 провайдерів. Дані надходять як безпосередньо від установ культурної спадщини (бібліотек, архівів, музеїв), так і через посередників-агрегаторів. Поточна операційна модель Європіани використовує протокол збору метаданих Ініціативи відкритих архівів (OAI-PMH) та модель даних Європіани (EDM) для імпорту даних через Metis, службу збору й агрегації даних Європіани.

Однак OAI-PMH — це застаріла технологія, яка не орієнтована на веб, що призводить до високих витрат на обслуговування, особливо для невеликих установ. Тому Європіана прагне знайти альтернативні механізми агрегації, які могли б доповнити або замінити його в довгостроковій перспективі, а також принести додаткові потенційні вигоди.

Метадані можна поділити на кілька категорій, або типів, для різних цілей управління даними. Традиційна бібліотечна каталогізація зосереджена, наприклад, на ідентифікації та описі ресурсів, але, очевидно, існують й інші

типи метаданих, які несуть цінну інформацію (структурні, адміністративні, мова розмітки).

Типологія метаданих може полегшити екстраполяцію майбутніх дій, які мають виконувати особи, відповідальні за кураторство даних. Наприклад, технічні метадані можна використовувати для профілювання колекцій або перевірки формату, а також застосовувати метадані, які можуть вказувати, коли і чи може певний ресурс стати суспільним надбанням або бути вільно доступним. Проте метадані не є фіксованими твердженнями, їх можна створювати та підтримувати поступово протягом усього життєвого циклу даних. Але слід взяти до уваги, що метадані та ідентифікатори цифрових об'єктів мають базуватися на прийнятих міжнародних стандартах опису, обміну цифровими ресурсами, що забезпечить їх інтероперабельність та ефективну інтеграцію оцифрованих документів до міжнародних бібліотечних цифрових проєктів. Система метаданих цифрового фонду має враховувати і специфіку бібліотечних фондів: полідокументність, полілінгвістичність, політематичність та поліформатність.

Список посилань

- Лобузин, І. (2017). Технології інтеграції міжнародних та національних бібліотечних цифрових ресурсів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 66–78.
- Приходько, Л. (2020). Культурна політика Комісії Європейського Союзу. *Архіви України*, 3, 7–31.
- Приходько, Л. (2020). Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав. *Архіви України*, 1, 104–131.
- Рибачок, О. (2017). Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020). *Бібліотечний вісник*, 2, 8–16.
- Хлібко, М. (2017). Функціональний комплекс цифрової медіакультури. *Вісник Харківської державної академії культури*, 50, 236–244.
- Carlotta Capurro, Gertjan Plets & Jaap Verheul (2023). Digital heritage infrastructures as cultural policy instruments. *Europeana and the enactment of European citizenship, International Journal of Cultural Policy*. <https://doi.org/10.1080/10286632.2023.2193401>
- Nuno Freire & Isaac Antoine (2019). Wikidata's linked data for cultural heritage digital resources: an evaluation based on the Europeana Data Model. *Proc. Int'l Conf. on Dublin Core and Metadata Applications*, 59–68.
- Nuno Freire, René Voorburg, Roland Cornelissen, Sjors de Valk, Enno Meijers & Antoine Isaac (2019). Aggregation of Linked Data in the Cultural Heritage Domain: A Case Study in the Europeana Network. *Information*, 10, <https://doi.org/10.3390/info10080252>
- Raemy Julien Antoine (2020). *Enabling better aggregation and discovery of cultural heritage content for Europeana and its partner institutions* [Master's

---

thesis, University of Applied Sciences Western Switzerland]. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14690.35521>

Syifa Adiba & Febriyanto (2019). Europeana: Aggregating Cultural Diversity in Unity. *Tekstual*, 19, 97–111.

References

- Lobuzin, I. (2017). Technologies of integration of international and national library digital resources. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 66–78. [In Ukrainian].
- Prykhodko, L. (2020). Cultural policy of the European Union Commission. *Arkhivy Ukrainy*, 3, 7–31. [In Ukrainian].
- Prykhodko, L. (2020). Digitization of cultural heritage objects according to the regulatory documents of the European Union in the field of copyright and related rights. *Arkhivy Ukrainy*, 1, 104–131. [In Ukrainian].
- Rybachok, O. (2017). European Digital Library (Europeana): creation and development priorities (2000–2020). *Bibliotechnyi visnyk*, 2, 8–16. [In Ukrainian].
- Khlibko, M. (2017). A functional complex of digital media culture. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 50, 236–244. [In Ukrainian].
- Carlotta Capurro, Gertjan Plets & Jaap Verheul (2023). Digital heritage infrastructures as cultural policy instruments. *Europeana and the enactment of European citizenship, International Journal of Cultural Policy* <https://doi.org/10.1080/10286632.2023.2193401>. [In English].
- Nuno Freire & Isaac Antoine (2019). Wikidata's linked data for cultural heritage digital resources: an evaluation based on the Europeana Data Model. *Proc. Int'l Conf. on Dublin Core and Metadata Applications*, 59–68. [In English].
- Nuno Freire, René Voorburg, Roland Cornelissen, Sjors de Valk, Enno Meijers & Antoine Isaac (2019). Aggregation of Linked Data in the Cultural Heritage Domain: A Case Study in the Europeana Network. *Information*, 10, <https://doi.org/10.3390/info10080252>. [In English].
- Raemy Julien Antoine (2020). *Enabling better aggregation and discovery of cultural heritage content for Europeana and its partner institutions* [Master's thesis, University of Applied Sciences Western Switzerland]. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14690.35521>. [In English].
- Syifa Adiba & Febriyanto (2019). Europeana: Aggregating Cultural Diversity in Unity. *Tekstual*, 19, 97–111. [In English].

Надійшла до редколегії 08.08.2023

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.02¹>

УДК 378.147:02(477)

Н. М. Кушнарєнко

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, Харківська державна академія культури (м. Харків, Україна), заслужений працівник культури України

natalia_kushnarenko@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-1168-0446>

А. А. Соляник

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, проректор з наукової роботи, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

allasolyanik164@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7167-6695>

М. О. Шевченко

доктор філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, провідний бібліотекар, Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

shevchenko.ibv@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-3473-1923>

УКРАЇНЬСЬКА ВИШИВКА ЯК РІЗНОВИД ДОКУМЕНТА

Статтю присвячено одній із найважливіших методологічних проблем документології — класифікації документа. У ній уперше розглянуто українську вишивку в статусі документа, визначено її специфічні ознаки та властивості як засобу комунікації. На основі екстраполяції на вишивку ознак загальної класифікації документа встановлено обсяг та зміст поняття вишитий документ, виявлено його особливості щодо семантичної, сигнаційної складових, матеріальної основи та її конструктивного втілення.

Окреслено перспективний напрям досліджень у документології, який вивчає особливості походження та функціонування вишитого документа в глобальному комунікаційному просторі.

Ключові слова: *документ, документологія, теорія документа, загальна класифікація документа, термінологія документології, українська вишивка, вишитий документ, вишивання, інформація, орнамент, символ, знак.*

N. Kushnarenko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Digital Communications and Information Technologies, Kharkiv State Academy of Culture (Kharkiv, Ukraine), Honored Worker of Culture of Ukraine

A. Solianyuk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Digital Communications and Information Technologies, Vice Rector for Research, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

M. Shevchenko

Doctor of Philosophy in Information, Library and Archival Affairs, leading librarian of the Scientific Library of Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

UKRAINIAN EMBROIDERY AS A TYPE OF DOCUMENT

The purpose of the article is to determine the general and specific features of Ukrainian embroidery as a type of carrier of documented information.

The methodology. We chose the most adequate among the existing general scientific approaches and methods: informational and communicative, sociocultural, comparative, classificational, and terminological. The information and communicative approach made it possible to consider Ukrainian embroidery as a carrier of social information, a channel of communication that ensures the transmission of information encoded in the symbols of embroidery in time and space. It helped prove that each element of an embroidered document carries a certain information load; to substantiate that Ukrainian embroidery has an informative and communicative function: colourful ornaments are not just patterns, but also meaningful signs-symbols that preserve and transmit national cultural traditions for a long time. The sociocultural approach made it possible to investigate the embroidered document as a means of connecting a person to the spiritual ideals and values of the Ukrainian nation; to understand one's historical roots, national and cultural identity. Its cognitive abilities contributed to the deepening of ideas about Ukrainian embroidery as a unique artistic product, a phenomenon of the spiritual and material culture of the Ukrainian people. The application of the comparative approach made it possible to carry out a comparative analysis of the main modern concepts of the general classification of the document; determine the essential features of the embroidered document; to reveal the specific features of embroidery in different regions of Ukraine by type of ornament, embroidery technique, colour scheme, origin, distribution and residence. The classification approach made it possible to find out a set of general signs of the division of documents into types; detect their presence or absence in the embroidered document; to enrich the modern classification with specific distinguishing features of the embroidered document. The application of the cognitive potential of the specified methodological approaches made it possible to consider Ukrainian embroidery as a whole, to give it the status of one of the types of the document.

The results. The study of Ukrainian embroidery in the paradigm of documentology significantly enriches the theoretical and methodological foundations of this science, allows to expand the class of authentic documents, to prove the correctness of the definition of the concept of document in the ISO 5127.2017 "Information and documentation" international standard in its broadest sense as "recorded information or a material object, which can be used as a unit in the documentation process".

For the first time, the concept of "embroidered document" was introduced into scientific circulation, the genetic feature of which was recognized as embroidery as a way of recording information on a material carrier. On the basis of the basic characteristics of the document classification, the specific features and properties of the embroidered document are determined: on the material basis, it is a fabric document; according to the origin of the material basis — natural, artificial, combined; according to the features of recording information on the carrier — manual, mechanical, technetronic, combined; according to the material structure of the information carrier — tape, card, sheet and non-traditional form; according to the nature of the symbolic forms of information recording and transmission — analog (iconic), symbolic (ideographic), textual,

combined; according to the technique of applying signs-images — embroidered. The given arguments seem to be sufficient for the conclusion that Ukrainian embroidery fully meets all the basic features of an authentic document as a carrier of important social information, which should take its proper place in the scientific discourse as an object of documentology and cultural studies.

The scientific novelty. The innovation of the research results is that, based on the application of the general document classification, Ukrainian embroidery is presented for the first time as a type of document. A new concept of “embroidered document” was introduced into scientific circulation, its scope and content were defined, common and distinctive features of an embroidered document as a specific means of communication were studied. A new promising scientific direction of documentology has been created, which investigates the patterns of development and functioning of the embroidered document as a type of authentic information carrier.

The practical significance. The results of the research will be useful in practical and educational activities; in fields related to information and documentation; for specialists in decorative and applied art and exhibition activities, museum workers, librarians, etc. The identified specific features of the embroidered document will contribute to the arrangement of its varieties and the establishment of qualitatively new properties.

Keywords: *document, documentology, document theory, general document classification, documentology terminology, Ukrainian embroidery, embroidered document, embroidery, information, ornament, symbol, sign.*

Постановка проблеми. Документ широко використовується в усіх сферах людської діяльності. Документологія як наука, яка вивчає документ в усіх його проявах і зв'язках, є «гостинною» в залученні до свого «предметного поля» різних матеріальних об'єктів із зафіксованою на них інформацією для її передавання в часі та просторі. Це забезпечує надійне засадниче підґрунтя для дослідження вишивки ще в одному, дотепер невідомому, статусі як специфічного виду документа. У документологічному дискурсі українська вишивка набуває ознак «вишитого документа» (ВД), на який поширюються основні положення теорії документа, його загальної класифікації, що дозволяє виявити перспективний документський потенціал ВД, визначити його якісні ознаки як соціокомунікаційного феномену. Це об'єктивно сприятиме розширенню масштабів презентації та функціонування ВД у новому комунікаційному статусі.

Стан розробленості проблеми. Новизна, суттєве наукове та практичне значення студіювання української вишивки як специфічного виду документа зумовили необхідність ґрунтового опрацювання широкого кола публікацій, які умовно поділено на три основні групи: 1) ті, що присвячені питанням загальної класифікації документа; 2) ті, що розкривають особливості української вишивки як носія інформації, який виконує не лише комунікаційну, а й меморіальну функцію як складова національної культурної спадщини.

До першої групи публікацій належать праці таких відомих українських дослідників, як Г. Швецова-Водка (2011, 2014, 2021), Н. Кушнарченко і Ю. Трач (2010), В. Бездрабко (2020), С. Кулешов (2000), Ю. Палеха і Н. Леміш (2009, 2022), М. Комова (2019), Л. Климчук (2013) та ін. Одні з них пропонують власну загальну модель класифікації документа, інші — доповнюють її, надаючи перевагу окремим видам документів, виявляючи інваріантні та варіативні ознаки їх систематизації та поділу на класи. У контексті визначення специфічних ознак класифікації вишивки як виду документа заслуговує на увагу стаття Ю. Палехи «Загальна класифікація документа: пропозиції щодо вдосконалення» (Палеха, 2022, с. 37–49), у якій до наукового обігу автором долучено поняття «тканинний документ».

Основу другої групи публікацій, присвячених українській вишивці, становлять монографії, статті, навчальні посібники, словники, довідники тощо. Серед їх авторів: Т. Кара-Васильєва (1996, 2005, 2005), А. Заволокіна (1996), З. Чегусова (2005), Р. Захарчук-Чугай, Є. Антонович (2012), О. Гасюк, М. Степан (1989), А. Варивончик (2011), Н. Кардаш (2014), О. Афоніна (2022), Е. Бутенко (2021) та ін. Праці цих науковців дозволили осмислити українську вишивку в документологічній площині, узагальнити інструменти й техніки ручної та машинної вишивки, розкрити особливості семантики її орнаментів, пов'язаних із сакральною, символічною й естетичною сферами функціонування. Означені групи публікацій науковців створили надійну джерельну базу для наукової атрибуції української вишивки як цілісного явища, що постає в статусі ВД.

Мета статті — визначення загальних і специфічних ознак української вишивки як різновиду носія документованої інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення національних традицій вишивання є вагомим чинником збереження самобутності й ідентичності українського народу. Вишивка — культурний код нації, один із визначних видів декоративно-ужиткового мистецтва. Завдяки своїй унікальності та самобутності вона поширена не лише в побутовій, а й у соціокультурній сферах життєдіяльності суспільства. Завдячуючи багатому духовному, культурологічному, естетичному, творчому потенціалу, підкріпленого талантом провідних майстрів, українська вишивка стає одним із кращих презентантів України у світі. Це зумовлює потребу в ґрунтовному дослідженні української вишивки в новому статусі — ВД як носія сакральної інформації та репрезентанта національної ідентичності.

Для встановлення документського статусу вишивки доцільним є застосування визначення документа, наданого Міжнародною організацією зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO). У стандарті ISO 5127 документ розглядається як «записана інформація чи мате-

ріальний об'єкт, що може використовуватися як одиниця в документальній процесі» (ISO, 2017). Під це визначення підпадають усі або більшість носіїв документованої інформації, зокрема й ВД.

З метою визначення особливостей фіксації вишитої інформації на різних видах матеріальних носіїв певними інструментами та засобами, доречним є використання такого визначення: «Вишивка — поширений вид декоративно-прикладного мистецтва, в якому узор та зображення виконуються ручним або машинним способом на різних тканинах, шкірі, повсті та інших матеріалах льняними, бавовняними, шовковими, вовняними нитками, а також бісером, перлами, коштовним камінням, лелітками і т. ін.» (Гасюк & Степан, 1989, с. 33). Дослідники української вишивки виокремлюють понад 100 технік вишивання (Дизайн: словник-довідник, 2010, с. 75–76). У культурологічному контексті феномен української вишивки пов'язують з оберегом, клейнодом, серцем українського народу.

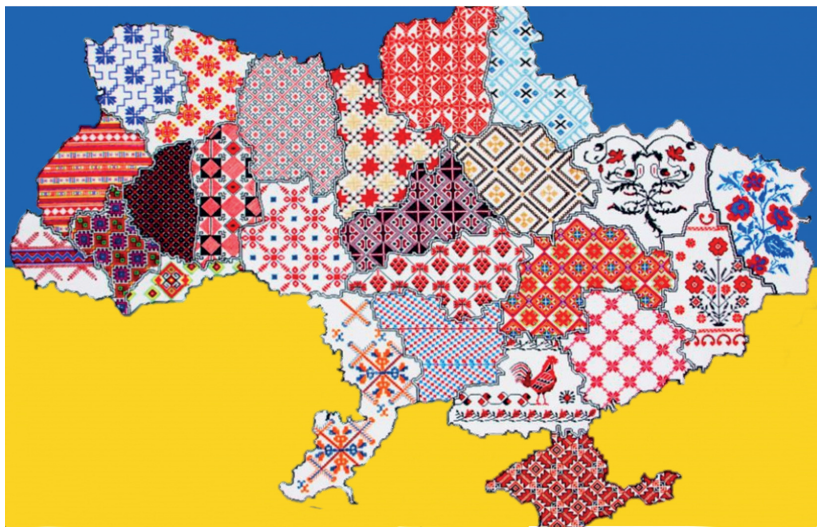

Рис. 1. Вишита Україна (для створення цього зображення було використано зображення з <https://undip.org.ua/announce/ukraino-moia-vyshyvana-etnokulturnyy-ta-osvitno-vykhovnyy-potentsial-ukrainskoi-vyshyvanky/>)

Так, за українською легендою, записаною на Вінниччині, «свята Варвара Великомучениця була така мудра на вишивання, що вишила ризи самому Ісусові Христові. “Це ж вона нас вишивати навчила!”» (Воропай, 1993, с. 24). В. Січинський стверджує, що «вишивки були відомі ще в роксолян (2 ст. до н.е.)» (Січинський, 1993, с. 263). За твердженням фахівців, вишивальне мистецтво виникло ще за новокам'яного віку. Свідченням цього є археологічні

знахідки доби палеоліту, біля с. Мізина на Чернігівщині (Кара-Васильєва & Заволокіна, 1996, с. 5). Зразки найдавнішої вишивки в музеях Європи належать до V ст. н. е., а «пам'ятки української вишивки збереглися лише за кілька останніх століть (найбільше в музеях вишивок XIX ст.)» (Гасюк & Степан, 1989, с. 33).

Невстановленою остаточно є етимологія поняття «вишивка». Деякі дослідники дотримують версії, що слово «вишивка» походить від слів «Вишній» або «Божественний» і перекладається з давньогрецької мови (мови лелегів) як «космос» (Бутенко & Тарасенко, 2021, с. 73). Це надає вишивці магічного звучання, перетворює її на реліквію, оберіг. Існує також думка, що слово «вишивка» ґрунтується на слові «шити». Давня назва вишивки — «шиття», «шитво», «шов». У народній термінології вишивку ще й нині називають «нашиттям», «пошиттям», «розшиттям», «прошиттям» тощо (Захарчук-Чугай & Антонович, 2012, с. 108).

За документологічною парадигмою, будь-який документ пізнається насамперед за назвою, яка присвоюється йому за певною ознакою, характерною саме для нього (номінативна ознака), що має особливе значення для встановлення його документського статусу. Поняття «вишитий документ» означає оздоблений вишивкою, створений способом вишивання.

Основними атрибутами документа є матеріальний носій інформації, сама інформація і знакова система її запису. За даними параметрами ВД, безумовно, відповідає всім базовим ознакам документа. Підтвердженням цьому може стати детальний аналіз загальних і специфічних ознак ВД.

Будь-який документ має матеріальну основу, на яку наноситься інформація. Матеріал основи зумовлює художній рівень втілення ВД. За призначенням вишивальні матеріали поділяються на два види:

- 1) основа, на якій вишивають (вовняні, лляні, полотняні, домашнього виробництва тканини, сукно, а пізніше — тканини фабричного виробництва: перкаль, коленкор, батист, китайка, кумач, бамбак, сурож, муслін, плис, шовк, шкіра та ін.);
- 2) матеріал, яким вишивають: нитки ручно-прядені лляні, конопляні, вовняні; нитки фабричного виготовлення — муліне, заполоч, запал, біль, волічка, гарус, зсукані вовняні нитки «коцик», шнури, шовк; металеві, золоті, срібні нитки, корали, перли, коштовне каміння, бісер, металеві пластини — лелітки, гудзики, сап'янові стрічки тощо (Захарчук-Чугай & Антонович, 2012, с. 107).

Поставивши матеріальну складову на перше місце, Ю. Палеха ввів до загальної класифікації «тканинний документ», охарактеризувавши його як «вишивка чи малюнок на тканині», як «малюнок фарбами або вишивка на тканині» (Палеха, 2022, с. 39). Отже, цілком слушно ВД можна вважати тканинним документом.

Водночас поняття «тканина» вважаємо узагальнюючим, під яким можна розуміти будь-який матеріал, придатний для вишивання. Отже, на тканинну матеріальну основу ВД жодних принципів обмежень не накладається, головне, щоб вона дозволяла наносити на неї вишиваний узор.

За походженням матеріальної основи ВД може бути природним, штучним або комбінованим. Перший різновид ВД — документ із природною матеріальною основою, де тканина і нитки мають натуральне походження; другий різновид ВД — документ зі штучною матеріальною основою, де і тканина, і нитки мають синтетичне походження; третій різновид ВД — комбінований, у якому поряд з природними використовуються синтетичні тканини та/або нитки. Фахівці зазначають, що зміна сірого домашнього полотна на фабричне значно збагатила матеріальну основу української вишивки, сприяла її прогресу на багато років. Виникають певні правила використання тканин: жіночі вишиванки, хустки, чоловічі сорочки, дитячий одяг вишивають на маркізеті, шовку, шифоні, напівплляних і синтетичних тканинах. Для рушників, скатертин, серветок, панно, порт'єр, постільної білизни використовують лляні та бавовняні тканини (Захарчук-Чугай & Антонович, 2012, с. 110). Звісно, що ВД на природній основі є більш поцінованими, ніж штучно створені. Вони є об'єктами наукових досліджень, колекціонування, експонування на українських і світових виставках, ярмарках, подіумах, у музеях, бібліотеках, архівах. Саме ці матеріали використовуються сучасними майстрами для виготовлення автентичних, ексклюзивних ВД. Навіть для створення штучних ВД нині послуговуються тканинами найвищого ґатунку, наближеними до натуральних зразків.

Якість ВД залежить не лише від того, на чому, а й чим вишивають. Ю. Палеха зазначає, що «для отримання вишитого зображення достатньо мати голку з набором ниток та клапоть тканини» (Палеха, 2022, с. 40). Таке спрощене уявлення про вишивання характерне для більшості авторів. Насправді вишивання — надскладний процес. У ньому важливу роль відіграє все: настрій, час, місце, де проходить вишивання, матеріали та інструменти. Створення якісних ВД — це не лише набір ниток та інструментів (голки, ножиці, наперсток, виколка, п'яльці, стрічковий метр тощо), а й професійні дії майстрів, які органічно сполучають тканину та нитки, створюючи оригінальні композиції, орнаментальну або сюжетну своєрідність ВД. Вишивка є божественним одкровенням, своєрідним ритуалом. Під час вишивання майстри читають молитви, співають народні пісні, оскільки вони, як і давні орнаменти, мають особливий смисл і ритм. Наші пращури застосовували найрізноманітніші матеріали: починаючи від таких виняткових, як срібло та золото, і закінчуючи такими «екзотичними», як солома та жіноче волосся (Варивончик, 2011, с. 10).

Л. Семчук виокремлює такі основні типи засобів вишивання: лінійно-графічні (нитки); площинно-графічні (шматки шкіри, тканини, металеві пластини, лелітки); об'ємно-пластичні (шнурки, косички, кутасики); об'ємно-фактурні (бісер, металеві капслі) (Семчук, 2009, с. 8).

Майстри минулого були дещо обмежені в асортименті ниток, оскільки спочатку використовували лише натуральні матеріали; нитки були домашнього виробництва. Поступово вишивальні нитки вдосконалюються. На рубежі XIX–XX ст. замість домотканих ниток починають використовувати фабричні, забарвлені в яскраві кольори хімічних анілінових фарб. Це суттєво вплинуло «на кольорову гаму. Відбувається освоєння нових матеріалів. Замість м'якого кольору рослинних барвників з'являються «відкриті», різкі поєднання малинового, зеленого, червоного, чорного» (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005, с. 35). У 1930–1950-ті рр. починають виробляти тонкі нитки муліне, кольоровий бісер, що ускладнює знакову та семантичну складові вишивки як різновиду документа. Вишивання різними за якістю та структурою шовковими, вовняними, металевими нитками, як стверджують фахівці, «посиливало рельєфність візерунків, їх об'ємно-просторове звучання» (Захарчук-Чугай & Антонович, 2012, с. 108).

За технологіями фіксування інформації на носії виокремлюють чотири різновиди ВД: мануальний, механічний, технотронний і комбінований.

Мануальний ВД створюється ручним способом вишивання, є первісною технологією створення вишивки. Відомо, що в давнину майстри вручну виготовляли не лише тканини та нитки, а й голки. Інколи власноруч вишитий твір називали виробом домашнього виробництва. Найпоширенішим способом формотворення мануального ВД є рукоділля — споконвічна традиція українських жінок і дівчат (Січинський, 1993, с. 263). Ручну вишивку і наразі вважають ціннішою, ніж машинну. Її кращі зразки прикрашають не лише домашні оселі, а й експозиції музеїв, виставок, бібліотек України й інших країн світу. Ручна вишивка зберіглася донині, попри машинне виробництво. Фахівці слушно зазначають, що «будь-яка купована річ (вишиванка, рушник тощо), якою б гарною не була, не замінить власноруч вишитого» (Кардаш, 2014, с. 63).

У механічному ВД нанесення символів на тканину здійснюється способами: вирізуванням, виколуванням, довбанням, набіруванням, висмикуванням, натягуванням, мережевленням тощо. Механічний ВД створюється за допомогою технічних засобів, головним серед яких є вишивальна машинка. У 1821 р. на технічній виставці у Франції було презентовано першу в історії машинку для вишивання (швейно-вишивальна). Фахівці пов'язують появу машинної вишивки також з початком фабричного виробництва тканин, ниток і голок; відкриттям майстерень, артілей, фабрик та інших художніх промислів. У XX ст. відбувається перехід «від поширеного застосування

ручної роботи (перша третина століття) до масового виробництва на основі застосування промислових технологій (1950–60-ті рр.)» (Варивончик, 2011, с. 4). Поширення технологій машинної вишивки робить вишитий одяг доступним для всіх верств населення, забезпечує зближення аматорського і фабричного шитва.

Нині «за допомогою спеціальних програм можна більшість орнаментів для ручного вишивання перевести для виконання машиною» (Кардаш, 2014, с. 58). Широко використовуються вишивальні машини, які виконують гладь, хрестик, шви, виколювання, лиштву, зерновий вивід тощо (Кардаш, 2014, с. 58). «Проте ручна праця, навіть не зовсім ідеальна у виконанні, несе величезний енергетичний посыл і має більше значення, ніж вироби, виконані машиною» (Кардаш, 2014, с. 58).

Технотронний ВД — це цифрова копія мануальної або механічної вишивки. Оцифрування унікальних зразків ВД забезпечує довготривале їх збереження та надання віддаленого (онлайнного) доступу до них споживачів, сприяє популяризації історико-культурної спадщини українського народу в глобальному комунікаційному просторі.

Комбінований ВД — це той ВД, у якому фіксація вишитої інформації на матеріальному носії поєднує ручні, механічні й цифрові засоби.

ВД — багатоконструктивний різновид документа. За матеріальною конструкцією носія інформації він найчастіше буває стрічковим і картковим, але може бути аркушевим і навіть кодексовим. Стрічковий ВД — документ у вигляді стрічки (неперервної смуги матеріалу із записом інформації): рушник, шарф, стрічка, пояс, порт'єра, доріжка тощо. Зокрема, рушник часто асоціюється з довгим прямокутним сувоєм, який у наших предків означав дорогу, шлях. Картковий, або аркушевий ВД — документ у вигляді картки встановленого або невстановленого формату, вишитий на матеріалі звичайної або підвищеної щільності: ікона, картина, портрет, килим, панно, скатертина, наволочка, простирadlo, хустка, серветка, шеврон тощо. Прикладом кодексового виду ВД є унікальний зразок декоративно-ужиткового мистецтва, який було презентовано в Україні, — вишитий вручну «Кобзар» Т. Г. Шевченка.

Серед нетрадиційних форм ВД — вишивки одягового призначення — вишиванки для чоловіків, жінок, дітей. ВД може мати будь-яку конструктивну форму, однак через переваги деякі форми використовуються найчастіше. Отже, відповідно до загальної класифікації ВД — стрічковий, картковий, аркушевий, кодексовий або документ нетрадиційної конструктивної форми.

За особливості знакових засобів фіксації та передання інформації ВД може бути ідеографічним, іконічним, текстовим і комплексним. Знакову систему фіксації інформації в документології прийнято розглядати як

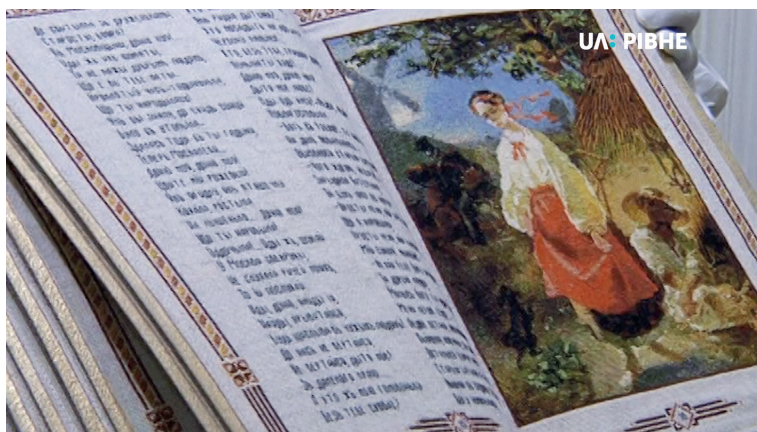

Рис. 2. Приклад кодексового ВД — вишитий «Кобзар» Тараса Шевченка
(узято з <https://rv.suspilne.media/news/24839>)

сигнативну (від лат. “signum” — знак) складову документа. Знак — найважливіший атрибут ВД, який кодує і транлює в зовнішнє середовище глибинні смисли семіотичного поля вишивки.

ВД — мультисимвольний документ. З одного боку, він функціонує в певній мовно-знаковій системі, підлягає загальним закономірностям її формотворення, а з іншого — має власну особливу художньо-образну мову, знакову систему, що забезпечує його унікальний статус у документо-комунікаційній системі, формує його аутентичну семантику. Уважається, що вишивка є «прамовою українців», мова вишивки «зрозуміла для всіх» (Захарчук-Чугай & Антонович, 2012, с. 111).

За особливістю знакових засобів передання інформації ВД може бути як символним (ідеографічним), у якому знак не подібний об'єкту, що він означає, так і аналоговим (іконічним) документом. В абстрактних орнаментах ідеографічних ВД закодовано багато смислів, які фіксують сенси вірувань, звичаїв, обрядовості, духовних прагнень українського народу. Потужне смислове навантаження має як ВД загалом, так і кожний з його компонентів: орнамент, сюжет, композиція, колористична гама, тканина матеріального носія тощо. Унікальність сигнативної складової української вишивки полягає в тому, що вишитий знак часто виходить за межі означуваного об'єкта і набуває ознак символізму. Дослідники виокремлюють у сигнативній складовій ВД семантику символів, семантику кольорів і семантику чисел (Кардаш, 2014, с. 59). Знаки-символи ВД умовно позначають предмети, поняття, явища, процеси, художні образи; відображають певну думку, ідею, почуття. Це співпадає з фундаментальними твердженнями: «символ — одна

із могутніх підвалин національної культури», «справжнє мистецтво — символічне» (Словник символів культури України, 2002, с. 192–193).

Науковці підкреслюють, що українська вишивка має різноманітну символіку, корені якої сягають давнини. Геометричні, рослинні, тваринні символи відображають стародавні уявлення українців про світобудову. У вишивці використовуються численні геометричні фігури: лінія, ромб, квадрат, трикутник, розетка, хрест, зубці, коло, зигзаги, меандри, плетінки, прямі, скісні, ламані й зубчасті лінії тощо. Кожна лінія чи фігура (орнаментальні сюжети) має певне значення: пряма горизонтальна лінія — земля; хвиляста горизонтальна — вода; вертикальна хвиляста — дощ; трикутник — гора; гачкуватий хрест — вогонь; квадрат, коло чи ромб — сонце та ін.

У стародавні часи процес вишивання був своєрідним ритуалом, за нього бралися у визначені дні, із чистими і світлими думками, закладаючи у свій витвір позитивну енергетику. У свідомості українців закарбовано символізм рушників і вишиванок як оберегів, найсакральніших предметів. Зображувані на них ромби, розетки, квадрати, кола символізують Всесвіт, Землю, Сонце, Природу та ін., їм вклоняються як явищам обрядового значення, які дають життя, оберігають від різних бід, страждань, злих сил (Захарчук-Чугай & Антонович, 2012, с. 114).

Про значущість вишивки та вишиванки в українському суспільстві свідчать такі відомі гасла: «Україна — вишите відродження», «Вишиванка — генетичний код нації», «Кожна вишиванка — символ незламності і відродження України», «Вишиванка — символ єдності української нації» тощо. Знаковою подією в житті України стало запровадження у червні 2006 р. Дня вишиванки, який щорічно відзначають кожного третього четверга травня.

За особливістю знакових засобів передання інформації ВД може бути також і аналоговим (іконічним) документом, у якому інформація записана знаками, подібними до зображуваного об'єкта. Назва походить від грецького кореня «ікон», що означає «зображення, образ». Іконічний (іконографічний) ВД має своїм підґрунтям рослинні, тваринні й людиноподібні мотиви сюжетного зображення. Він дещо тотожний живописному документу: ікона, жанрова картина, пейзаж, натюрморт, панно, портрет та ін. Підтвердженням поєднання цих видів документа може слугувати, зокрема, те, що ще у XVIII ст. техніку вишивки гладдю називали «живописом голкою», витонченості якій надавали декоративні якості шовку (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005, с. 43). Крім того, іконічний ВД є результатом тісної співпраці народних майстрів і художників-професіоналів. Саме вони створювали малюнки для вишивки, яку виготовляли в майстернях на початку ХХ ст., що вивело українську вишивку на міжнародний рівень. Ще в 1930-ті рр. відбуваються процеси «перенесення малюнку на мову вишивки». У 1970–1980-ті рр.

набула значного поширення т. зв. «рисована вишивка», або «вибиванка», коли композицію попередньо малюють на полотні, а орнаментальні мотиви вишивають двома видами гладі в рослинному стилі (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005, с. 77, 98). Ці техніки збереглися й до нашого часу. Отже, за цими ознаками ВД — іконічний різновид документа.

Серед різновидів ВД можна виокремити й текстові документи, оскільки українська вишивка часто містить текст, вписаний у її канву — словесний вислів або слово, які співпадають за змістом із зображальним матеріалом. На початку ХХ ст. набувають поширення вишивки з народного життя, приправлені повчальними приказками і висловлюваннями (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005, с. 36).

Відомий знавець народної творчості В. Підгірняк у книзі «Текстова вишивка. Бродівське письмо» наголошує на існуванні спеціальної абетки, у якій кожний вишитий символ відповідає певній літері кирилиці, цифрі, тобто тут замість літер подано стилізовані квіти, букети, орнаментальні композиції (Петросян & Марчук, 2017). Це є одним із прикладів створення «абетки письма вишивки».

Діагональне написання	Літера	Горизонтальне написання	Діагональне написання	Літера	Горизонтальне написання	Діагональне написання	Літера	Горизонтальне написання
	А			П			І	
	Б			Р			Й	
	В			С			К	
	Г			Т			Л	
	Г			У			М	
	Д			Ф			Н	
	Е			Х			О	

Рис. 3. Абетка письма вишивки

(узято з <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/149-2.pdf>)

З часом обсяг писемного тексту у вишивці зростає, але суто текстові ВД не надто поширені, як правило, текст є допоміжним до основних орнаментальних і сюжетних зображень. Майстри вишивання, як у давні часи, так і нині, дотримують певних пропорцій між текстом і зображенням. У сучасному ВД текстова інформація найчастіше подається у вигляді відносно коротких повідомлень, гасел, побажань, констатувань і т. ін. Вдало підібраний та вишитий текст, адекватний за змістом вишитому виробу, справляє на людей не менший вплив, ніж зображення, або вони діють як однозначні. Отже, сучасний ВД може містити й текстову інформацію, зафіксовану будь-яким видом письма.

Елементарним текстовим контентом у майже кожній відносно значущій вишивці було прізвище, ім'я, вік майстра, його походження, дата виготовлення виробу, тобто в ній можна було прочитати все — від імені вишивальниці до часу її роботи. Фахівці слушно зауважують, що «українська вишиванка служила як прикрасою, так і оберегом, проте це ще був і своєрідний документ, за яким можна було визначити, з яких країв родом власник вишиванки» (Кардаш, 2014, с. 63). У документології зазначення прізвища автора та інших додаткових відомостей про документ згодом дістало назву «реквізити документа», що обов'язково додається до основного тексту і надає змогу його ідентифікувати. У цьому полягає ще одна спорідненість ВД з документом загалом.

Таким чином, ВД може бути комплексним різновидом документа, якщо поєднує в собі два або більше ідеографічних, іконічних і текстових знаків, що відповідають основній ідеї вишивки.

За обставинами побутування в зовнішньому середовищі ВД — етноарельний документ, який, по-перше, є виразником етнокультурних цінностей українського народу, а по-друге, залежить від територіально-просторового чинника. Для нього є характерним локальне (регіональне) походження й широке ареально-соціальне побутування в зовнішньому середовищі — не лише в Україні, а й далеко за її межами.

Вишивка — етнокультурне явище, яке оберігає генетичну пам'ять та першовитоки культури українського народу, є однією з основ формування етнічної ментальності, духовного світогляду особистості, усвідомлення нею національної ідентичності. У кожному етнокультурному регіоні України українська вишивка набуває самобутніх ознак щодо кольорових преференцій, улюблених узорів, технік виконання, які передаються з покоління до покоління. О. Гасюк і М. Степан наголошують, що «народна художня вишивка України при своїй єдиній стильовій основі дуже різноманітна. В кожній області вона має свої відмінності» (Гасюк & Степан, 1989, с. 42). Фахівці зазначають: «процес засвоєння нових мотивів, засобів шитва відбувається відповідно до місцевих художньо-естетичних смаків і традиційних уявлень (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005, с. 35). Вони свідчать, що в кожному регіоні «у вишивках склалася своя, відшліфована впродовж століть єдність орнаменту й засобів його вираження, їхня комірна гама» (Кара-Васильєва & Заволокіна, 1996, с. 8).

Відповідно до локального (регіонального) походження української вишивки, професіонали виокремлюють основні ареали її виникнення. Серед них: Середнє Подніпров'я, Полісся, Поділля, Південь, Карпати, Прикарпаття (Кара-Васильєва & Заволокіна, 1996, с. 8). Досліджуючи вишивки одягового, інтер'єрного й обрядового призначення, науковці серед найпотужніших центрів вишивання називають Київщину, Полтавщину, Волинь,

Рис. 4. Вишита жіноча сорочка Полтавщини
(узято з <https://honchar.org.ua/collections/detail/1336#gallery>)

Рис. 5. Вишита жіноча сорочка Київщини
(узято з <https://honchar.org.ua/collections/detail/1341#gallery>)

Рис. 6. Вишиті жіночі сорочки Харківщини
(узято з <https://www.prekrasastudio.com/blog/270-vyshyvanyi-oberih>)

Гуцульщину, Бойківщину, Покуття, Буковину тощо. Фахівці стверджують, що «навіть від села до села вишивальниці різнилися характером творчості» (Захарчук-Чугай & Антонович, 2012, с. 126).

Спочатку вишивка використовується переважно в тій місцевості, де її було створено. Однак поступово вона розширює масштаби свого побутування. З відкриттям у XIX–XX ст. мережі освітніх закладів, навчально-показових і роздавальних пунктів, майстерень урізноманітнюються зразки вишивок, розширюється попит, зорганізується збут готової продукції не лише в регіонах України, а й поза її межами. Т. Кара-Васильєва та З. Чегусова зазначають, що «вироби в народному стилі, які потрапляли до кустарних магазинів, йшли на експорт, прикрашали виставки і ярмарки, сприяли підвищенню попиту на них, розширювали сферу їх застосування» (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005, с. 36).

Розширення ареалу поширення української вишивки сприяло поглибленню взаємодії, партнерських відносин між майстрами, художниками, дизайнерами; налагодженню обміну інформацією та власними здобутками. Талановиті майстри різних регіонів України вносили новий струмінь у мистецтво народної і професійної вишивки. Одночасно українська вишивка розвивається в руслі європейського та світового художнього процесу, де категорія прекрасного є і залишається визначальною. Українська вишивка, маючи локальне походження, постійно розширює масштаби свого просторового побутування не лише в різних регіонах України, а й набуває дедалі більшої популярності в усьому світі. Отже, ВД — етноареальний документ, у якому органічно поєднуються етнічні особливі вишивки, її локальне походження та широкомасштабне поширення в глобальному комунікаційному просторі. Саме на етнорегіональному підґрунті сформувалася національна школа української вишивки.

Висновки. Сучасний етап розвитку українського суспільства прикметний піднесенням національно-культурної самосвідомості народу, посиленням його інтересу до матеріальної та духовної спадщини нашої Батьківщини, усвідомленням необхідності відродження, збереження та примноження кращих національних традицій. Звернення до життєдайних джерел української вишивки актуалізовано її потужним духовним, патріотичним потенціалом, повагою в усьому світі.

Дослідження української вишивки в парадигмі документології суттєво збагачує теоретико-методологічні підвалини цієї науки, дозволяє розширити клас аутентичних документів, довести коректність міжнародно визнаного визначення поняття документ у його найширшому сенсі як «записаної інформації чи матеріального об'єкту, що може використовуватися як одиниця в документаційному процесі» (ISO, 2017).

До наукового обігу вперше введено поняття «вишитий документ» (ВД), генетичною ознакою якого визнано вишивання як спосіб закріплення інформації на матеріальному носії. На основі базових ознак класифікації документа визначено специфічні ознаки та властивості ВД: за матеріальною основою — тканинний документ; за походженням матеріальної основи — природний, штучний, комбінований; за особливостями фіксування інформації — мануальний, механічний, технотронний, комбінований; за матеріальною конструкцією носія інформації — стрічковий, картковий, аркушевий та нетрадиційної форми; за особливістю знакових форм фіксації та передання інформації — аналоговий (іконічний), символний (ідеографічний), текстовий, комбінований; за технікою нанесення зображень — вишитий. Наведені аргументи вважаємо достатніми для висновку — українська вишивка повністю відповідає всім базовим ознакам документа як носія важливої соціальної інформації і має посісти належне місце в науковому дискурсі як об'єкт документологічних досліджень.

Українська вишивка — це не лише національне, а й загальносвітове феноменальне явище, до якого нині прикута підвищена увага всього світового співтовариства. Розгляд української вишивки в новому документологічному ракурсі надасть наснаги не лише українським фахівцям, а й зарубіжним колегам щодо поглибленого її студіювання як об'єкта соціокомунікаційних та культурологічних досліджень.

Дослідження української вишивки як специфічного виду документа свідчить, що зазначена тема може бути подовжена до розкриття основних ознак української вишиванки як різновиду аутентичного документа, важливої складової національного культурного надбання.

Список посилань

- Афоніна, О. С. (2022). Вишитий і тканий рушник як складова частина культурного коду народного костюма нареченої. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 3, 89–94.
- Бездрабко, В. В. (2020). Актуальні проблеми документознавства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 26–41.
- Бутенко, Е. Г., & Тарасенко, О. А. (2021). Сучасна українська вишивка: знак, образ та символ у мистецтві Ганни Онікієнко. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*, 1, 71–76.
- Варивончик, А. В. (2011). *Традиційна народна вишивки як складова українського одягу (XX ст.)* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Київський національний університет культури і мистецтв]. Київський національний університет культури і мистецтв.
- Воропай, О. (1993). *Звичай нашого народу: етнографічний нарис*. Оберіг.
- Гасюк, О. О., & Степан, М. Г. (1989). *Художнє вишивання: альбом* (6-е вид., стер). Вища школа.

- Дизайн: словник-довідник (2010). Ю. О. Іванченко (Упоряд.), В. Д. Сидоренко (Редкол.) Фенікс.
- Захарчук-Чугай, Р. В., & Антонович, Є. А. (2012). *Українське народне декоративне мистецтво: навчальний посібник*. Знання.
- Кара-Васильєва, Т., & Чегусова, З. (2005). *Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю»*. Либідь.
- Кара-Васильєва, Т. В., & Заволокіна, А. О. (1996). *Українська народна вишивка*. Либідь.
- Кара-Васильєва, Т. В. (2005). *Енциклопедія сучасної України* (Т. 4. В-Вог, сс. 471–472.). НАН України.
- Кардаш, Н. В. (2014). Використання семантики української вишивки у декорванні сучасного одягу. *Педагогічні науки*, 122, 54–65.
- Климчук, Л. В. (2013). Класифікація документів: історіографічний аналіз. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 44–47.
- Комова, М. В. (2019). Класифікаційна схема як відображення соціально-комунікаційної природи феномена документа. *Бібліотекознавство, Документознавство. Інформологія*, 3, 27–35.
- Кулешов, С. Г. (2000). *Документознавство: Історія. Теоретичні основи: монографія*.
- Кушнарєнко, Н. М., & Трач, Ю. В. (2010). *Спеціальне документознавство : навчальний посібник для дистанційного навчання*. Г. М. Швецова-Водка (наук. ред.). Університет «Україна».
- Музей Івана Гончара: офіційний сайт. <https://honchar.org.ua/> (дата звернення: 04.06.2023).
- Нарбут, О. (2022, Травень 25). Вишиваний оберіг. *Prekrasa Studio*. <https://www.prekrasastudio.com/blog/270-vyshyvanyi-oberih> (дата звернення: 15.10.2023).
- Палеха, Ю. І., & Леміш, Н. О. (2009). *Загальне документознавство: навчальний посібник* (2-е видання, перероблене і доповнене). Ліра.
- Палеха, Ю. І. (2022). Загальна класифікація документа: пропозиції щодо вдосконалення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 37–49.
- Петросян, А. Р., & Марчук, Г. В. (2017). Текстова вишивка. *Всеукраїнська науково-практична on-line конференція аспірантів, молодих учених та студентів, присвячена Дню науки: тези, м. Житомир, Житомирський державний технологічний університет, Житомир, 10–12 трав. 2017 р., Т. 1*. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/149-2.pdf>. (дата звернення: 10.05.2023).
- Семчук, Л. Я. (2009). *Вишивка в народному одязі українських Карпат ХХ століття (художні особливості)* [Автореферат дисертації кандидата, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника]. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника.
- Січинський, В. (1993). Вишивки. В *Енциклопедія українознавства* (Т. 1, С. 263). Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові.
- Словник символів культури України (2002). В. П. Коцур, О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко (Ред.). Міленіум.

- Суспільне Рівне (2019, Травень 31). *Вишитий «Кобзар» Медведєвої отримав гран-прі міжнародного конкурсу (фото)*. <https://tv.suspilne.media/news/24839> (дата звернення: 01.10.2023).
- Швецова-Водка, Г. М. (2011). *Документознавство: словник-довідник термінів і понять*. Знання.
- Швецова-Водка, Г. М. (2014). *Загальна теорія документа і книги: навчальний посібник*. Знання.
- Швецова-Водка, Г. М. (2021). Загальна класифікація документа: заміни та доповнення. *Бібліотечний Меркурій*, 2 (26), 143–164.
- International Organization for Standardization. (2017). *Information and documentation. Foundation and vocabulary (5127.2017)* (2nd ed). <https://www.iso.org/standard/59743.html>

References

- Afonina, O. S. (2022). Embroidered and woven towel as an integral part of the cultural code of the folk costume of the bride. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 3, 89–94. [In Ukrainian].
- Bezdrabko, V. V. (2020). Actual problems of documentary studies. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 26–41. [In Ukrainian].
- Butenko, E. G., & Tarasenko, O. A. (2021). Modern Ukrainian embroidery: sign, image and symbol in the art of Hanna Onikienko. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal*, 1, 71–76. [In Ukrainian].
- Varyvonchuk, A. V. (2011). *Traditional Folk Embroidery as a Component of Ukrainian Clothing (XX century)* [Abstract of the Candidate of Arts, Kyiv National University of Culture and Arts]. Kyiv National University of Culture and Arts. [In Ukrainian].
- Voropai, O. (1993). *Customs of our people: an ethnographic essay*. Oberih. [In Ukrainian].
- Hasiuk, O. O., & Stepan, M. G. (1989). *Artistic embroidery: an album* (6th ed., erased). Vyshcha shkola. [In Ukrainian].
- Design: Dictionary and reference book (2010). Y. O. Ivanchenko (Ed.), V. D. Sydorenko (Ed.). Phoenix. [In Ukrainian].
- Zakharchuk-Chuhai, R. V., & Antonovych, E. A. (2012). *Ukrainian folk decorative art: a textbook*. Znannia. [In Ukrainian].
- Kara-Vasyliieva, T., & Chehusova, Z. (2005). *Decorative art of Ukraine in the XX century. In search of the “big style”*. Lybid. [In Ukrainian].
- Kara-Vasyliieva, T. V., & Zavolokina, A. O. (1996). *Ukrainian folk embroidery*. Lybid. [In Ukrainian].
- Kara-Vasyliieva, T. V. (2005). *Encyclopedia of modern Ukraine* (Vol. 4. V-Vog, pp. 471–472.). National Academy of Sciences of Ukraine. [In Ukrainian].
- Kardash, N. V. (2014). Using the semantics of Ukrainian embroidery in the decoration of modern clothing. *Pedahohichni nauky*, 122, 54–65. [In Ukrainian].
- Klymchuk, L. V. (2013). Classification of documents: historiographical analysis. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 44–47. [In Ukrainian].

- Komova, M. V. (2019). Classification scheme as a reflection of the social and communication nature of the document phenomenon. *Bibliotekoznavstvo, Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 27–35. [In Ukrainian].
- Kuleshov, S.H. (2000). *Documentology: History. Theoretical foundations: a monograph*. [In Ukrainian].
- Kushnarenko, N. M., & Trach, Y. V. (2010). *Special Documentation: a textbook for distance learning*. H. M. Shvetsova-Vodka (Ed.). Universytet “Ukraina”. [In Ukrainian].
- Ivan Honchar Museum: official website*. <https://honchar.org.ua/> (accessed 04.06.2023). [In Ukrainian].
- Narbut, O. (May 25, 2022). Embroidered amulet. *Prekrasa Studio*. <https://www.prekrasastudio.com/blog/270-vyshyvanyi-oberih> (accessed October 15, 2023). [In Ukrainian].
- Palekha, Y. I., & Lemish, N. O. (2009). *General documentary studies: a textbook* (2nd edition, revised and supplemented). Lira. [In Ukrainian].
- Palekha, Y. I. (2022). General document classification: suggestions for improvement. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 37–49. [In Ukrainian].
- Petrosian, A. R., & Marchuk, H. V. (2017). Text embroidery. *All-Ukrainian scientific and practical on-line conference of graduate students, young scientists and students dedicated to the Day of Science: abstracts, Zhytomyr. Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, May 10-12, 2017. Vol. 1*. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/149-2.pdf>. (accessed 10.05.2023). [In Ukrainian].
- Semchuk, L. Ya. (2009). *Embroidery in the folk costumes of the Ukrainian Carpathians of the XX century (artistic features)* [Abstract of Candidate’s thesis, V. Stefanyk Precarpathian National University]. V. Stefanyk Precarpathian National University. [In Ukrainian].
- Sichynskiy, V. (1993). *Embroidery*. In *Encyclopedia of Ukrainian Studies* (Vol. 1, p. 263). Shevchenko Lviv Scientific Society. [In Ukrainian].
- Dictionary of symbols of culture of Ukraine* (2002). V. P. Kotsur, O. I. Potapenko, M. K. Dmytrenko (Eds.). Millennium. [In Ukrainian].
- Suspilne Rivne. (May 31, 2019). *Medvedeva’s embroidered “Kobzar” won the Grand Prix of the international competition (photo)*. <https://rv.suspilne.media/news/24839> (accessed 01.10.2023). [In Ukrainian].
- Shvetsova-Vodka, H. M. (2011). *Documentation: a glossary of terms and concepts*. Znannia. [In Ukrainian].
- Shvetsova-Vodka, H. M. (2014). *General theory of document and book: a textbook*. Znannia. [In Ukrainian].
- Shvetsova-Vodka, H. M. (2021). General classification of the document: replacements and additions. *Biblioteknyi Merkurii*, 2(26), 143–164. [In Ukrainian].
- International Organization for Standardization. (2017). *Information and documentation. Foundation and vocabulary (5127.2017)* (2nd ed). <https://www.iso.org/standard/59743.html>. [In English].

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.031>

УДК 001.4:811.161.2'374:655.413](477.54-25Хар)“1940/2020”(045)

М. В. Комова

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

maria.v.komova@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4115-3690>

А. І. Петрушка

кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

alina.i.petrushka@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8769-4599>

І. В. Луданов

студент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

igor.ludanov.sk.2021@lpnu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-1954-6727>

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ: ХАРКІВ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ

Розглянуто кількісні та якісні показники видання термінологічних словників, енциклопедій, довідників з українським рядом (УТП) в Харкові протягом 1940–2020 рр. Означено особливості темпоральності видання УТП, проаналізовано галузевий склад УТП, описано домінуючі й периферійні види УТП за способом опису лексичних одиниць. Визначено продуктивність видання УТП у видавництвах Харкова, встановлено рівні публікаційної активності університетів міста у сфері термінографії. Галузевий спектр термінографічних праць свідчить про широту науково-технічних, соціально-економічних, освітніх, культурних пріоритетів Харківщини. Українська термінографія представлена видовим різноманіттям лексикографічних праць. Це свідчить про сформованість потужних наукових шкіл в університетах міста, новаторські позиції наукових колективів, зацікавленість менеджменту університетів, а також про громадянську позицію, професіоналізм, мовну підготовку, ентузіазм авторів. Сучасний рівень нормалізації і кодифікації спеціальної лексики формують консолідовані зусилля усіх наукових центрів України.

Ключові слова: *термін, термінологія, термінографія, словник, енциклопедія, видавництво, видавець, університет.*

М. Komova

Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor at the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

A. Petrushka

Candidate of Sciences in Social Communications, Assistant at the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

I. Ludanov

Student at the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

INFORMATION RESOURCES OF UKRAINIAN TERMINOGRAPHY: KHARKIV TERMINOLOGICAL

The relevance of the research. The study of terminological processes that take place at a certain stage of the development of society is of permanent scientific importance both in the linguistic aspect and in any other aspect of the development of technology or culture. The issue of national term creation and term usage in priority positions is conditioned by the processes of consolidation of the scientific community's forces to consider science, technology, and culture as an integral national phenomenon.

The purpose of the research is to study the role of the Kharkiv scientific community in the development of Ukrainian terminology during 1940–2020.

The methodology. The statistical method and the method of generalization provide empirical material regarding the facts of the publication of terminological dictionaries in Kharkiv. The use of analytical-synthetic, logical, comparative methods allows to describe the results of the research, to establish the role of the Kharkiv scientific community in the formation, normalization and codification of the modern Ukrainian scientific language. The visualization method allows to graphically present the results of the analysis of terminographic activity.

The results. The terminographic activity of scientific and educational institutions operating in Kharkiv unfolds in line with the nationwide processes of formation of terminological lexicography. The sectoral spectrum of terminographic works testifies to the breadth of scientific and technical, socio-economic, educational, and cultural priorities of Kharkiv region. Ukrainian terminology is represented by a wide variety of lexicographic works. Kharkiv institutions of higher education are the leading centers of terminographic work.

The scientific novelty. Modern terminology requires studying of the achievements of the leading scientific centers of Ukraine. The study of the state of publishing activity lies in the context of evaluating the general processes of formation of scientific schools in Ukrainian terminology. Scientific and educational institutions, professional centers, creative teams, Kharkiv scientists made a significant contribution to the development of the national terminological school. The modern level of normalization and codification of special vocabulary is formed by the consolidated efforts of all scientific centers of Ukraine.

The practical significance. The research popularizes the terminographic achievements of Kharkiv scientific schools, introduces into scientific circulation a set of dictionaries and encyclopedias describing modern scientific language.

The conclusion. The study of the temporality of terminographic processes, the sectoral composition of terminographic works testifies to the formation of powerful scientific schools in the city universities, the innovative positions of scientific teams, the interest of university management, as well as the civic attitude, professionalism, language training, and enthusiasm of the authors.

Keywords: *term, terminology, terminography, dictionary, encyclopedia, publishing house, publisher, university.*

Актуальність теми дослідження. Виникнення та задоволення інформаційних потреб суспільства визначає система епістем, які циркулюють в інформаційному просторі в певну історичну епоху. Епістем, що формують світоглядну настанову та спосіб світобачення, набувають чітких інституціональних ознак у таких феноменах, як сутності і форми знань, процедури та системи класифікації їхнього виробництва, сприйняття користувачами інформації. Наукова термінологія є універсальним лінгвістичним інструментарієм донесення до споживачів сутності знань — наукових понять та їхньої номінації. Дослідження термінологічних процесів, які відбуваються на певному етапі розвитку суспільства, має неперехідне наукове значення як у лінгвістичному, так і в будь-якому іншому аспекті розвитку техніки чи культури. Перебування проблематики з національного термінотворення й терміновживання на пріоритетних позиціях зумовлено процесами консолідації сил наукової громадськості для розгляду науки, техніки, культури як цілісного національного феномену.

Постановка проблеми. Національна термінологічна школа формується в річищі процесів термінотворення й терміновживання, здійснюваних стараннями наукових та освітніх інституцій, професійних осередків, творчих колективів, окремих науковців. Завдяки діяльності подвижників термінографічного опрацювання наукової мови формується унікальна система лексикографічних праць, яка відображає поняттєво-термінологічний апарат науки на певному етапі розвитку. Термінографічні здобутки відтворюють загальнодержавну мапу темпоральності, локалізованості, галузевої спеціалізації термінологічних досліджень та реалізації лексикографічних проєктів. Вони свідчать про особливості включеності наукових центрів у загальнонаціональні термінологічні процеси, які є визначальними чинниками збереження національної ідентичності українського народу.

Методологія дослідження публікаційної активності Харкова щодо укладання та видання термінологічних лексикографічних праць з українським рядом (далі — УТП) базується на системі загальнонаукових методів. Використання статистичного методу, методу відбору та узагальнення надає емпіричний матеріал щодо фактографічних даних і кількісних показників укладання та видання УТП в Харкові. За допомогою статистичного методу означено закономірності термінографічної діяльності харківських університетів як наукових інституцій, окремих науковців і видавців щодо темпоральності публікування УТП, їхнього розподілу за способами опису лексичних одиниць. Базові статистичні дані представлено в табличній формі. Використання аналітико-синтетичного, логічного, порівняльного методів дозволяє описати результати дослідження і встановити вагому роль наукової громадськості Харкова у формуванні, унормуванні та кодифікації сучасної

української наукової мови. Метод візуалізації дозволяє графічно подати результати дослідження, розкриває підсумки аналізу термінографічної діяльності як цілісного процесу, так і в окремих його аспектах.

Для встановлення та аналізу публікаційної активності науковців Харкова було обрано такі критерії відбору бібліографічної інформації:

- УТП, укладені в Харкові і видані в Харкові;
- УТП, укладені в Харкові і видані в інших містах;
- УТП, укладені в інших містах і видано в Харкові.

Мета статті — визначити роль наукової спільноти Харкова в розвитку української термінографії протягом 1940–2020 рр. Для досягнення цієї мети передбачено виконання таких **завдань**:

- встановити особливості темпоральності видання УТП в Харкові;
- проаналізувати галузевий склад УТП;
- дефініціювати домінантні і периферійні види УТП за способом опису лексичних одиниць;
- визначити продуктивність видання УТП у видавництвах Харкова;
- означити публікаційну активність університетів міста у сфері термінографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтовано стверджувати про масштабність, динаміку і тенденції термінографічної роботи дозволяють бібліографічні посібники. До останніх публікацій належить бібліографічний показник «Словники української мови: 1596–2018», укладений Д. Пилипчуком. Епічність, повнота, коректність бібліографування словників усіх видів, енциклопедій, опублікованих в Україні та за її межами, дозволяють дослідити процеси виявлення, обліку, опису та систематизації друкованих творів, а також вивчити досвід опрацювання української лексики на концептуальному, лексикографічному, статистичному рівнях (Пилипчук, 2020).

Серед останніх бібліографічних показників термінологічних словників та енциклопедій можна вказати працю «Українська термінографія. 1948–2002», яка засвідчила різке зростання термінологічної діяльності в 1990-х рр. під впливом процесів пробудження національної самосвідомості, початку функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя: якщо протягом 1948–1989 рр. було опубліковано трохи більше 100 термінологічних словників та енциклопедій, то у 1990-х роках — близько 600 (Комова, 2003). Нещодавно вийшло у світ видання «Українська термінологічна лексикографія. 1940–2020», у якому вміщено бібліографічний показник термінологічних словників, енциклопедій, довідників з українським рядом (УТП) (Комова & Петрушка, 2022). Показник укладено на основі «Літопису книг» Книжкової палати України. Він документально підтверджує тенденції поширення українського термінологічного словникарства в

1940–2020 рр. За цей період опубліковано 4760 термінологічних словників, енциклопедій, довідників, а також 1089 термінографічних праць — для дітей та юнацтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Темпоральність видання УТТ. Дослідження бібліографічних ресурсів свідчить, що відродження термінологічної роботи після завершення Другої світової війни припадає на кінець 1950-х — початок 1960-х рр. (Комова & Петрушка, 2022). Ці наукові процеси пов'язані із рішенням Президії Академії наук УРСР у 1957 р. створити Словникову комісію, на яку покладалося завдання визначити основні принципи укладання термінологічних словників. Розвиток науки, техніки, освіти, видання наукової та навчальної літератури українською мовою з різних галузей знань зумовили потребу в упорядкуванні, кодифікації і нормалізації української науково-технічної термінології.

Харківська наукова і видавнича спільноти перебували під впливом загальноукраїнських процесів відродження термінологічної лексикографії: початок публікаційної активності щодо видання українських термінографічних праць у Харкові припадає на 1960-ті рр. (див. таблицю 1).

Табл. 1

Темпоральність видання українських термінографічних праць у Харкові

Галузь знань	1960-ті	1970-ті	1980-ті	1990-ті	2000-ні	2010-ті	Разом
Філософія	-	-	-	3	7	1	11
Релігія	-	-	-	-	1	1	2
Соціологія	-	-	-	3	1	2	6
Політика	-	-	-	-	3	4	7
Економіка	-	-	-	17	36	9	62
Право	-	-	-	4	17	23	44
Педагогіка. Психологія	-	-	-	1	12	9	22
Українознавство	-	-	-	-	2	7	9
Державне управління	-	-	-	3	5	10	18
Природничі науки	-	-	-	11	15	17	43
Медицина	-	-	-	12	4	15	31
Техніка	-	-	-	29	37	27	93
Сільське господарство	-	-	-	10	12	10	32
Культура. Мистецтво. Спорт	-	-	-	2	8	11	21
Філологія	-	-	-	1	7	12	20
Географія	-	-	-	1	3	1	5
Історія	-	-	-	1	3	6	10
Соціальні комунікації	1	1	-	2	14	13	31
Разом	1	1	-	100	187	178	467

Розгортання термінологічної роботи безпосередньо зумовлює діяльність наукових та навчальних осередків. Розташування в Харкові Книжкової палати України, Харківського державного інституту культури зумовлює зосередження тут значного творчого наукового потенціалу, формування харківської наукової школи в царині документно-інформаційної діяльності. Тому закономірно, що першою та єдиною термінологічною працею, виданою в Харкові в 1960-х рр., стає «Довідник з бібліотекознавства і бібліографії» авторства Е. В. Куделько і С. Й. Мінц (Куделько & Мінц, 1969). Охопивши термінологію з усіх напрямів бібліотечної справи та суміжних галузей, довідник відіграє роль термінологічної бази у створенні наукових, навчальних, методичних видань і в умовах відсутності національних стандартів забезпечує уніфікацію українських термінів та однозначність їхніх тлумачень. У довіднику підбито підсумок процесу термінотворення на той час й узагальнено науково-теоретичні надбання (Комова, 2011).

Харків започаткував традицію репринтних перевидань визначних словників минулого. Ще у 1930 р. тут уперше виходить у світ «Словник ділової мови» М. Дорошенка, М. Станиславського, В. Страшкевича. Через 40 років у Харкові опубліковано репринтне перевидання цього російсько-українського словника, зважаючи на його унікальність та наукову цінність (Дорошенко та ін., 1930). Ідея перевидання термінологічних словників золотого десятиріччя розвивається в 1990-х рр. у лексикографічній діяльності Інституту української мови, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, які готують репринтні перевидання визначних словників минулого в серіях «Словникова спадщина України», «Українська граматична класика». До відібраних словників входить й харківське репринтне видання 1930 р. «Словника ділової мови». Його перевидавали тричі: у Києві у 1993 і 2018 рр., зокрема у ВД Дмитра Бураго в межах серії «Словникова спадщина України», а також в Мюнхені в Українському вільному університеті з післясловом українського мовознавця О. Горбача (Дорошенко та ін., 1993, 2018; Дорошенко та ін., 1993).

Схожа «видавнича доля» й у «Словника музичної термінології», опублікованого в Харкові в Державному видавництві України в 1930 р. У 2008 р. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України відтворив харківське видання в 7 випуску серії «Із словникової спадщини» (Словник музичної термінології, 2008).

Локалізованість видання термінологічних лексикографічних праць з українським рядом в Україні свідчить, що Харків є вагомим центром термінологічних досліджень і разом з Києвом та Львовом входить до міст з найвищою публікаційною активністю (див. таблицю 2).

Міста з високим рівнем локалізованості видання УТП

Назви міст	Галузі знань										К-сть словн.								
	1	2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.7	4	5		6.1	6.2	6.3	7	8	9.1	9.2	10
Київ	35	45	36	47	247	184	97	48	119	208	186	324	63	110	92	31	84	212	2168
Львів	22	11	19	31	62	11	11	10	25	42	62	83	16	46	12	2	8	29	502
Харків	11	2	6	7	62	44	22	9	18	43	31	93	32	21	20	5	10	31	467
1. Філософія. Логіка. Етика. Естетика 2. Релігія. Теологія. Міфологія 3.1. Соціологія. Соціальне забезпечення 3.2. Політика. Політологія 3.3. Економіка 3.4. Право. Судова система	3.5.(3.6) Педагогіка. Психологія 3.7. Українознавство. Країнознавство 4. Державне управління 5. Математичні і природничі науки 6.1. Медицина. Фармація 6.2. Техніка. Промисловість										6.3. Сільське господарство 7. Культура. Мистецтво. Спорт 8. Філологія 9.1. Географія 9.2. Історія 10. Соціальні комунікації								

Проте темпоральність видання українських термінографічних праць у першій трійки міст різна: якщо Київ та Львів поступово реалізовували свій потенціал (хоча в 1940–1980 рр. видання УТП і в цих центрах не було значним), у Харкові по-справжньому широкий розмах термінологічної діяльності спостерігаємо з часу відновлення незалежності України.

Три десятиліття демонструють динамічне зростання кількості виданих термінологічних словників, галузевих енциклопедій та енциклопедичних словників, довідників: 1990-ті — 100 видань, 2000-ні — 187, 2010 (за неповними даними) — 178. Загалом опубліковано майже 470 термінологічних лексикографічних праць з українським рядом. Це свідчить про високий науковий, освітній, видавничий потенціал східної твердині української держави.

Галузевий склад УТП — універсальний. Тематична широта видань свідчить про науково-технічні, соціально-економічні, освітні, культурні пріоритети Харківщини (див. рисунок 1).

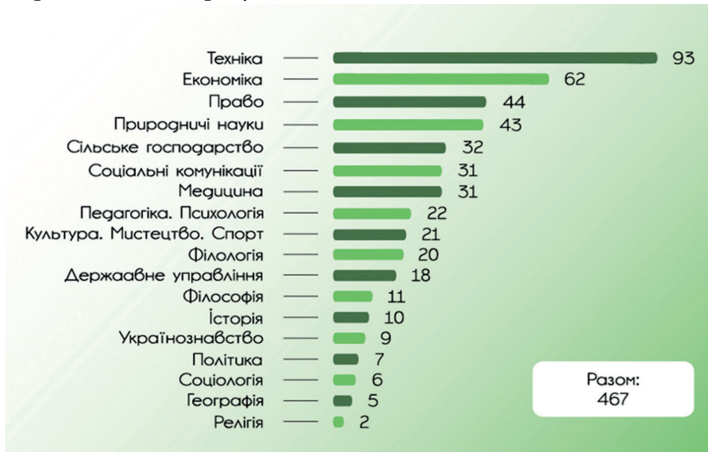

Рис. 1. Галузевий склад УТП, опублікованих у Харкові в 1940–2020 рр.

Безумовний пріоритет належить словникам, енциклопедіям та довідникам з техніки та економіки, що об'єктивно відображає виробничий профіль регіону (відповідно 93 і 62 назв).

Вагомо представлені й УТП з правових, соціально-економічних галузей знань і практичної діяльності: права (44), природничих наук (43), сільського господарства (32), соціальних комунікацій і медицини (по 31), педагогіки і психології (22), культури, мистецтва і спорту (21), філології (20).

Очікують свого розвитку та реалізації термінографічні проекти з суспільно-політичних питань. Про наукові й освітні ресурси свідчать опубліковані УТП з державного управління (18), філософії (11), історії (10), українознавства (9), політики (7), соціології (6), географії (5), релігії (2).

Способи опису лексичних одиниць в УТП. Українська термінографія, що набула розвитку в Харкові, представлена широким видовим різноманіттям лексикографічних праць (див. таблицю 3).

Табл. 3

**Розподіл українських термінографічних праць
за способом опису лексичних одиниць**

	Перекладні			Тлумачно-енциклопедичні			Тлумачно-перекладні			Разом
	2-мовні	3-мовні	4 і більше мовні	Тлумачні	Енциклопедії	Довідники	2-мовні	3-мовні	4 і більше мовні	
Філософія	2	-	-	8	1	-	-	-	-	11
Релігія	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Соціологія	1	-	-	5	-	-	-	-	-	6
Політика	1	-	-	4	2	-	-	-	-	7
Економіка	14	2		36	1	5	2	1	1	62
Право	4	1		31	1	3	3	1		44
Педагогіка. Психологія		1		12	4	5				22
Українознавство				2	5	2				9
Державне управління	2	1		6	4	3		2		18
Природничі науки	10	4	2	13	3	8	2	1		43
Медицина	6	2	2	10	2	9				31
Техніка	29	12	2	21	7	7	3	11	1	93
Сільське господарство	3	2		20	2	4		1		32
Культура. Мистецтво. Спорт	1			16	4					21
Філологія	2	1		12		5				20
Географія	1	1		3						5
Історія	2			6	2					10
Соціальні комунікації	8	1	1	19	1	1				31
Разом	86	28	7	226	39	52	10	17	2	467

Повнота репрезентативності провідних видів термінографічних праць, їхня наявність у всьому галузевому спектрі свідчить про сформованість термінологічних шкіл Харкова, які локалізовані в університетах, наукових установах, громадських та професійних спілках (див. рисунок 2).

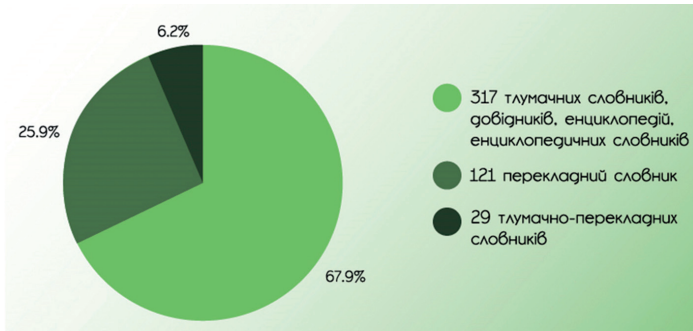

Рис. 2. Видова структура УТП за способом опису лексичних одиниць

У 75 двомовних перекладних і тлумачно-перекладних словниках, що становить майже 80% з усіх праць цього виду, наведено українські та російські відповідники. Зрідка трапляються словники з англійським рядом. Поодинокі видання з польським, французьким, туркменським рядом. Серед тримовних перекладних і тлумачно-перекладних словників доміантними мовами перекладу українських термінів є англійська і російська — 41 словник (понад 90%). Поряд з українським і російським рядом зрідка наявні ряди французькою, туркменською, латинською мовами.

Особливо цікавий і рідкісний масив словників, що містять відповідники 4 і більше мовами, серед яких — 7 перекладних і 2 тлумачно-перекладних. Галузевий спектр багатомовних словників різноманітний. Вони розкривають термінологічно-поняттєвий апарат екології, медицини, анатомії, авіації, геодезії, економіки, енергетики та електротехніки (Микитюк & Злотін, 1995). Мовами перекладу є переважно європейські мови в різноманітних комбінаціях: українська, англійська, іспанська, латинська, німецька, російська, французька, а також китайська.

Харківські термінологи уклали 317 УТП тлумачно-енциклопедичного виду, що робить їх найбільш поширеним різновидом. Вони становлять майже 80% від усього обсягу термінологічних праць, опублікованих у Харкові. Така закономірність співзвучна загальнодержавній тенденції, що можна пояснити активним використанням термінографічних праць у навчальному процесі ЗВО (див. рисунок 3).

Найбільш динамічно поповнюються тлумачні словники (226 назв) та довідники (52). Лідерські позиції посідають тлумачні словники з економіки (36), права (31), техніки (21). Найбільше довідників публікують з медицини і фармації (9), з природничих наук (8), що покликані задовольняти інформаційні потреби споживачів з питань медичної практики, а також фізичних, хімічних, математичних узагальнень, наукової номенклатури (Бучко & Ткачова, 2012).

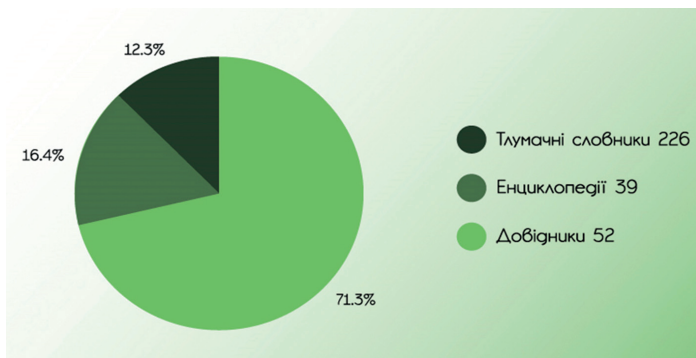

Рис. 3. УТП тлумачно-енциклопедичного циклу

Найбільш рідкісним видом УТП тлумачно-енциклопедичного виду є енциклопедії, енциклопедичні словники, зважаючи на вимоги до кількісного та якісного наповнення таких наукових праць: фундаментальність, системність, повнота, достовірність, обсяги. Із Харковом пов'язано видання енциклопедій майже з усіх сфер суспільної діяльності, за винятком релігії, соціології, філології, географії. Унікальне видання — «Велику українську юридичну енциклопедію» у 20 томах — створено в результаті співпраці наукових колективів Національної академії правничих наук України і Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, розміщених у Харкові, та Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (Битяк, 2016). Оpubліковано енциклопедію у видавництві «Право», заснованому Національною академією правових наук України. У харківському видавництві «Фоліо» вийшла у світ «Українська дипломатична енциклопедія» в 5 томах, створена в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка і присвячена його 180-й річниці заснування.

Креативно розвивається термінографія країнознавства, українознавства, культури, мистецтва (9 назв). Кілька перевидань витримала «Енциклопедія нашого українознавства» (Кривенко & Павлів, 2012). У Харкові вийшла у світ енциклопедія за редакцією всесвітньовідомого письменника, філософа, семіотика і медієвіста У. Еко — «Історія європейської цивілізації. Греція» в українському перекладі (Еко, 2015). У Харківському національному університеті мистецтв ім. І. П. Котляревського укладено «Малу енциклопедію режисера театру анімації» з метою забезпечення навчального процесу з курсів «Режисура театру анімації», «Теорія театру анімації», «Історія театру анімації України», «Історія світового театру анімації» (Інюточкін, 2012). Видові особливості перекладного, тлумачного та енциклопедичного словника поєднано в українсько-латинсько-російсько-англійському «Енциклопедичному тлумачному словнику з фармації» (Котвіцька,

2019). У Харкові видано кілька енциклопедій технічного, сільськогосподарського профілю, з харчування, історії моди, птахівництва, тваринництва. Із суміжногалузевих для спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» видань підготовлено «Енциклопедію видавничої справи» в ХНУРЕ (Ткаченко та ін., 2008).

Виятково цікавим прошарком УТП є ілюстровані словники, енциклопедії, довідники. Ілюстрація розкриває поняттєві особливості термінологічного апарату, візуалізує характерні особливості реалій, які підкреслюють мистецькі засоби. Ілюстрування як візуальний елемент розкриття поняття використовують в УТП щодо української міфології та культурної спадщини, фольклору, лікарських трав і рослин, архітектури України, моди, хатха-йоги (Кононенко, 2011; Леонтьєв, 2010; Сметана, 2014).

Для термінографічних праць, опублікованих в Україні, властива значна кількість словників близьких за тематикою і способом лексикографічного опису спеціальних термінів. Така закономірність простежена й у галузевому та видовому спектрі УТП, опублікованих у Харкові, передусім серед економічних, історіографічних, культурознавчих, екологічних, філософських, політологічних праць. Це призводить до певних проблемних ситуацій:

- ймовірна відсутність узгодження близьких за тематикою словників на термінологічному і поняттєвому рівнях;
- виникають та зберігаються термінографічні лакуни, які призводять до відсутності тяглості лексикографічного опрацювання спеціальної лексики;
- зростає ймовірність виникнення чи збереження лексико-семантичних явищ, яких необхідно уникати; термінологічної синонімії, полісемії, а також порушення моделей термінотвору.

Для словників, енциклопедій та довідників, опублікованих у Харкові, властива загальноукраїнська закономірність: УТП випускають у світ видавництва, що є самостійними підприємствами, та видавництва, афілійовані до університетів, академій та інститутів (далі — університети), а також до інститутів НАН України, громадських, культурних та професійних організацій (далі — наукові центри) (див. рисунок 4).

Термінографічна діяльність видавництв Харкова. Бібліографічні описи свідчать, що видання УТП здійснює 55 видавництв, проте їхня продуктивність різна. Диференціація видавництв за кількістю випущених УТП дозволяє виокремити 3 групи (див. рисунок 5).

До 1 групи належать 6 видавництв, які систематично публікують термінографічну продукцію. Серед них: «Основа» (31 словник), «Право» (20 словників), «Клуб сімейного дозвілля» (19), «Прапор» (18), «Торсінг» (13), «Фактор» (11). Загалом вони опублікували 112 назв УТП, що становить майже 50% від усього обсягу.

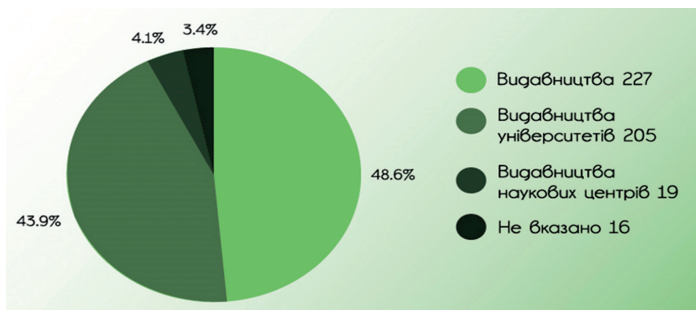

Рис. 4. Розподіл УТП за видавництвами

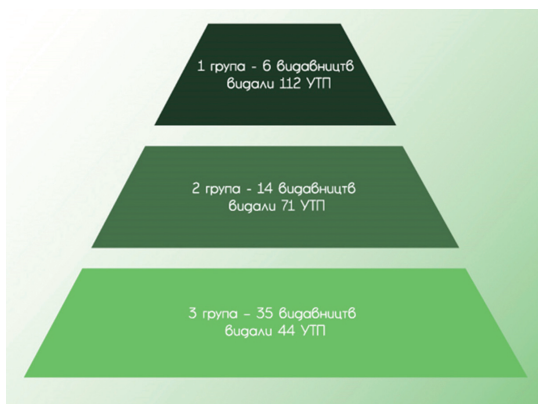

Рис. 5. Продуктивність видання УТП у видавництвах Харкова

До 2 групи належать 14 видавництв, які уже опублікували 3–9 словників і формують свій імідж осередків видання лексикографічної продукції. «Фоліо», «Ранок», «Майдан», «Нове слово», «Еспада», «Лідер», «Каравела» опублікували 71 назву словників, енциклопедій, довідників.

До 3 групи належать 35 видавництв, які надрукували 44 термінографічні праці. Ця найбільша когорта включає такі видавництва, як «Консум», «Око», «Оберіг», «Школа» та багато інших. Надрукувавши спорадично 1–2 словники, вони перебувають на початку шляху до видання лексикографічних праць, які потребують пильної уваги під час редакційно-видавничого опрацювання.

Термінографічна діяльність наукових та освітніх осередків Харкова. Провідними центрами термінографічної роботи серед наукових інституцій є, безумовно, харківські заклади вищої освіти. Про це свідчить безпосередня афіліція до певних університетів. Відсутність афіліції до університетів,

інститутів НАН України, освітніх та культурних осередків не виключає й тих випадків, коли УТП укладені науковцями університетів, однак видані у видавництвах без чіткого співвіднесення з організацією. Публікаційна активність наукових колективів, як і тематична спрямованість УТП, різна. За рівнем публікаційної активності поділяємо ЗВО на 3 групи.

Найвищі показники видання УТП демонструють Харківський національний економічний університет (ХНЕУ), Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва (ХНАУ), Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (ХНУ), Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (ХПІ). Тут укладено 50% УТП від усієї кількості словників, створених у Харкові (див. таблицю 4).

Табл. 4

Університети Харкова із найвищою публікаційною активністю

Назва ЗВО	Разом
Харківський національний економічний університет	32
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва	28
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	23
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	19
Разом	102

Це свідчить про сформованість авторитетних наукових шкіл в університетах міста, новаторські позиції наукових колективів, зацікавленість менеджменту університетів, а також про громадянську позицію, професіоналізм, мовну підготовку, ентузіазм і жертвовність авторів.

Природно, що тематичний профіль УТП, укладених у ХНЕУ, охоплює питання макро- та мікроекономіки, грошового обігу, інвестування, страхування, оподаткування, фінансів підприємств, фінансового й банківського менеджменту. Проте з метою забезпечення навчального процесу створюють словники з питань аналізу та проектування інформаційних систем, адміністрування та моніторингу комп'ютерних мережних систем, формування систем штучного інтелекту, моделювання та структурування даних, системного мережного програмного забезпечення, а також з філософії, фізики, екології, логістики, управління персоналом (Кавун & Огурцов, 2008). Це переважно тлумачні й двомовні (український і російський ряди), зрідка тримовні (український, англійський, російський, туркменський ряди) перекладні словники. Укладено й словник найменувань метафоричного походження у сфері економіки (Винник, 2006). Глосарій з навчальної дисципліни «Культурологія» присвячено 30-річчю ХНЕУ (Малець, 2009).

Термінографічні праці, укладені в ХНАУ, мають яскраво виражений спеціальний профіль. Домінують перекладні і тлумачні словники з агроно-

мії, польових культур, ґрунтознавства, сільськогосподарської ентомології, ботаніки, дендрології, екології, фітопатології, фітофармакології, лісової меліорації (Гладун, 2008). Створено також й словники з економіки, агроекономіки, інформатики, обчислювальної техніки, культурології, історії світової та вітчизняної культур, соціології, політології, що відтворює обов'язкові до вивчення навчальні дисципліни в університеті. Очевидно переважають тлумачні словники. Серед перекладних трапляються дво- і тримовні з українським, англійським, латинським і російським рядами. Створено п'ятимовний словник термінів і визначень з геодезії, фотограмметрії та картографії (Крохмаль та ін., 1995).

Лексикографічне опрацювання гуманітарної і науково-природничої термінології становить специфіку термінологічної роботи науковців ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Укладено переважно дво- і тримовні перекладні й тлумачні словники з сучасного правничого терміновживання, когнітивно-дискурсивної лінгвістики, історіографії, електронної освіти, математики, гідрології, валеології, екології, а також безпеки інформаційних систем, кібербезпеки, картографії, картографічного креслення, топографії, безпеки життєдіяльності. Рідкісне поєднання мов у словнику з екології та неоекології: українська, російська, англійська, китайська (Некос та ін., 2013). Викликає професійний інтерес й словник термінів і висловів документів Давньої Русі (Духопельников & Кушнарьов, 2017). Ґрунтовна термінографічна праця — російсько-український словник з радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики — створена в результаті співпраці науковців Інституту радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України і ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Опубліковано в Києві в серії «Словники України».

Вагома частка тлумачних і перекладних словників, енциклопедичних словників, створених у ХПІ, присвячена термінології гуманітарної, соціально-економічної сфер: соціології, економіки, екології, логіки, філософії. Спеціальна технічна лексика опрацьована з питань безпеки життєдіяльності, надійності технічних систем, електротехніки, гідропневмоавтоматики, технології машинобудування та верстатобудування. У ХПІ укладено рідкісний тлумачно-перекладний словник з ринкової економіки, який містить терміни-відповідники 6 мов: української, російської, англійської, німецької, французької, іспанської (Кучерявенко, 1994). До особливих праць можна віднести й мінералого-петрографічний словник, де подано описи понад 2 000 мінералів (Білецький та ін., 2018). Науковці ХПІ уклали термінологічні словники з автоматизації технологічних процесів і виробництв, релігієзнавства, з бізнесу та підприємництва, екології, проте опублікували їх у Києві та Чернівцях.

Для термінологічних словників, укладених у ЗВО другої групи, властива зорієнтованість на вузькоспеціальну лексику відповідно до галузевого профілю університетів (Золотарьов & Зінченко, 2011; Миславський, 2007). Проте частка словників, що кодифікують гуманітарну і соціально-економічну термінологію, значна (див. таблицю 5).

Так, у Національній юридичній академії України ім. Я. Мудрого загалом укладено 12 словників, з них тільки 4 праці описують власне правничу термінологію, решта — культурознавчу, економічну, логічну термінологію. Це свідчить, що до термінографічної роботи залучені науковці передусім загальноуніверситетських гуманітарних, економічних кафедр. Науковці, котрі володіють вузькоспеціалізованими знаннями, перебувають у пасивному сегменті.

Табл. 5

Університети Харкова із середньою публікаційною активністю

Назва ЗВО	Разом
Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого	12
Харківський національний медичний університет	11
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди	11
Харківський національний університет радіоелектроніки	9
Харківський національний автомобільно-дорожній університет	8
Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова	8
Українська інженерно-педагогічна академія	7
Національний університет внутрішніх справ	6
Національний фармацевтичний університет	5
Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка	5
Харківський державний університет мистецтв ім. М. П. Котляревського	3
Разом	85

В університетах із публікаційною активністю, яка ще не набула високого рівня, створено 1–2 словники чи довідники (див. таблицю 6).

Попри поодинокість таких видань, слід відзначити їхні спеціалізованість та відповідність профілю університетів. Так, у Національній академії Національної гвардії України створено англо-український словник автомобільних термінів (Рябова, 2016), у Харківському державному технічному університеті будівництва та архітектури — тлумачний словник бетонів та сухих будівельних сумішей (Ушеров-Маршак & Латорець, 2010). Колектив науковців Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління України уклали 5 том Енциклопедії державного управління (Амосов & Ігнатенко, 2011). У

Харківський державній академії культури створено словник найбільш уживаних термінів з естетики (Гуріна, 2005), перекладний словник бібліотечних і бібліографічних термінів (Колосова & Удалова, 1992).

Табл. 6

Університети Харкова із початковою публікаційною активністю

Назва ЗВО	Разом
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	2
Харківська державна академія культури	2
Харківська гуманітарно-педагогічна академія	2
Народна українська академія	2
Харківський механічний технікум ім. О. О. Морозова	2
Харківська державна академія фізичної культури	1
Харківський національний технічний університет будівництва та архітектури	1
Харківський інститут управління	1
Харківський зооветеринарний інститут	1
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління України	1
Міжнародний слов'янський університет	1
Національна академія Національної гвардії України	1
Харківський бізнес-коледж	1
Разом	18

У Харкові видано кілька словників під егідою інститутів НАН України: тлумачний довідник з ядерного приладобудування (В. Любинський), словник-довідник з лісової меліорації агроландшафтів (Г. Гладун), французько-український та українсько-французький юридичний словник (Малишева & Микитин, 2017). Їх уклали автори, афільовані до Інституту монокристалів, Українського НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Харків — визнаний національний науковий та освітній центр з юриспруденції. Наукова співпраця Національної академії правових наук України, інститутів НАН України та університетів забезпечує високий рівень нормалізації і кодифікації наукової термінології, створення фундаментальних термінологічних праць. До таких видань належить передусім «Велика українська юридична енциклопедія» у 20 томах, створена стараннями Національної академії правових наук України, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України і Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (Битяк, 2016).

У Національній академії правових наук України створено словник термінів з правової конфліктології (Битяк, 2006), словник-довідник з ювенальної юстиції (В. Зеленецький, Н. Сібільов, Л. Кривоченко). За авторства В. Шепітько вийшов у світ енциклопедичний словник з криміналістики (українсько-російський і російсько-український) на 1500 термінів (Шепітько, 2001). Безумовний інтерес становить словник-довідник з кримінальної юстиції в латинських висловах і термінах (Шепітько, 2020).

Плідно працює на ниві термінографії головна в Україні наукова установа в галузі радіології, дозиметрії та метрології іонізуючого випромінювання — Інститут медичної радіології та онкології ім. С. П. Григор'єва, заснований у Харкові ще у 1920 р., який нині входить у систему Національної академії медичних наук України. Тут створено тлумачний словник радіологічної термінології (М. Пилипенко, І. Корнейко), тлумачний українсько-російський словник з наукової та інноваційної діяльності, інтелектуальної власності (Н. Артамонова). Укладено українсько-російсько-англійський словник на понад 9 000 термінів з психології, медичної психології, психіатрії (Кутько, 1997).

Харківські академічні інститути, що входять у мережу Української академії аграрних наук, опублікували «Термінологічний словник з питань ґрунтознавства, агрохімії і меліорації ґрунтів» (В. Ведмедєв, Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського), «Російсько-український і українсько-російський словник по пшениці» (В. Голік, Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва) (Голік, 1995).

Для публікації термінологічних перекладних та тлумачних словників видавничу базу Харкова використовують такі науково-дослідні інституції: Український НДІ дизайну та ергономіки, Спілка дизайнерів України, Національний науково-дослідний реставраційний центр України, Харківський НДІ судової експертизи ім. М. С. Бокаріуса.

Наукова колаборація у сфері термінографічної роботи — поширена практика харківських наукових осередків. Так, Харківське лексикографічне товариство у співпраці з Національним технічним університетом «Харківський політехнічний інститут» створило «Російсько-український робочий словник фахівця з електротехніки: електричні машини» (Єгоров та ін., 2001). Харківське історико-філологічне товариство разом із Харківським національним університетом ім. В. Н. Каразіна уклало серію словників про лексико-словотвірні інновації (Нелюба & Редько, 2017).

Наукові товариства проводять самостійні термінографічні розвідки, співпрацюють з іншими науковими журналами. Так, Харківське наукове медичне товариство у співпраці з журналом «Ортопедія, травматологія, протезування» опублікувало «Російсько-український медичний словник: посібник лікаря-ортопеда-травматолога» (Корж, 1993).

Видавничі серії словників та енциклопедій, опублікованих у Харкові.

Термінологічні словники і довідники часто видають у межах видавничих серій. Така тенденція властива для видавництва «Основа», яке у 18 із 31 УТП опублікувало в таких серіях, як «Золота педагогічна скарбниця», «Для турботливих батьків», «Професійний довідник», а також у журнальних серіях (Туріщева, 2009). Видавництво «Основа», яке спеціалізується на публікації навчальної літератури, спільно з освітніми журналами випускає у світ УТП у складі серій «Бібліотека журналу...». До таких журналів належать: «Управління школою», «Історія та правознавство», «Історія та правознавство», «Вивчаємо українську мову та літературу», «Фізика в школах України», «Географія», «Біологія» (Пугач, 2017; Киридон & Мартинюк, 2011; Демченко, 2013). Окрім вказаних, УТП входять до складу навчальних, навчально-наукових видавничих серій, які публікують й інші видавництва. До них належать:

- *універсальні серії*: «Словники України», «Словник», «Від А до Я», «Термінографічна серія СловоСвіт», «Термінологічні словники України», «Бібліотека УРЖ», «Бібліотека державної мови», «Словникова скарбничка»;
- *вузько спеціальні, професійні серії*: «Бібліотечка лідера місцевого самоврядування», «Словник фахівця», «Професіонал», «Бібліотека постачальника», «Українські технічні словники», «Бібліотека журналу “Маркетинг і реклама”», «Юридичний радник», «Слідча та експертна практика», «Бібліотека слідчого», «Бібліотека еколога»;
- *освітні, педагогічні*: «Академія», «Енциклопедія берегині домашнього вогнища»;
- *меморіальні*: «Словникова спадщина України».

Публікація термінографічних праць у складі видавничих серій допомагає чіткіше встановити їхнє функціональне та читачьке призначення, що позначається на відборі, методиці групування, нормативності лексичного матеріалу, а також на способі лексикографічного опису та обсязі.

Висновки. Термінографічна діяльність наукових та освітніх інституцій, що функціонують в Харкові, розгортається в руслі загальнодержавних процесів становлення термінологічної лексикографії. Укладання і видання термінологічних словників, галузевих енциклопедій та енциклопедичних словників, довідників набуває широкого розмаху із відновленням незалежності України. Харків є вагомим центром термінологічних досліджень і поряд із Києвом та Львовом входить до міст з найвищою публікаційною активністю. Це свідчить про високий науковий, освітній, видавничий потенціал східної твердині української держави. Галузевий склад термінографічних праць — універсальний. Пріоритет належить працям із техніки, економіки,

права. Галузевий спектр термінографічних праць свідчить про широту науково-технічних, соціально-економічних, освітніх, культурних пріоритетів Харківщини. Українська термінографія, що набула розвитку в Харкові, представлена видовим різноманіттям лексикографічних праць. Мовами перекладу є переважно європейські мови в різноманітних комбінаціях: українська, англійська, іспанська, латинська, німецька, російська, французька, а також китайська. Цікавим прошарком термінографічних праць є ілюстровані словники, енциклопедії. Для праць, опублікованих у Харкові, властива загальноукраїнська закономірність: вони часто афільовані до університетів, академій та інститутів, а також до інститутів НАН України, громадських, культурних і професійних організацій. Їх часто видають у межах видавничих серій. Провідними центрами термінографічної роботи є харківські заклади вищої освіти. Це свідчить про сформованість авторитетних наукових шкіл в університетах міста, новаторські позиції наукових колективів, зацікавленість менеджменту університетів, а також про громадянську позицію, професіоналізм, мовну підготовку, ентузіазм авторів.

Перспективи подальших досліджень. Загальнонаціональна термінологічна школа розвивається в результаті примноження здобутків наукових осередків у сфері термінотворення, терміновживання, термінографії у всіх регіонах України. Розвідки особливостей термінографічної діяльності регіональних наукових та освітніх інституцій, професійних товариств, творчих колективів, окремих науковців формують розуміння всеукраїнської єдності цілей, наукових засад і методів досліджень наукової мови.

Список посилань

- Амосов, О. Ю., & Ігнатенко, О. С. (2011). *Енциклопедія державного управління (у 8 т. Т. 5: Територіальне управління)*. Видавництво ХарРІДУ «Магістр».
- Битяк, Ю. П. (2016–2018). *Велика українська юридична енциклопедія (у 20 томах)*. Право.
- Білецький, В. С., Суярко, В. Г., & Іщенко, Л. В. (2018). *Мінералогічний словник: описи понад 2 000 мінералів*. НТУ «ХПІ».
- Бучко, Д. Г., & Ткачова, Н. В. (2012). *Словник української ономастичної термінології*. Ранок-НТ.
- Винник, О. П. (2006). *Словник найменувань метафоричного походження у сфері економіки*. ХНЕУ.
- Гладун, Г. Б. (2008). *Лісові меліорації: термінологічний словник: навчальний посібник*. Нове слово.
- Голік, В. С. (1995). *Російсько-український і українсько-російський словник по пшениці*. IP ім. В. Я. Юр'єва.
- Гуріна, Г. Г. (2005). *Естетика: словник*. ХДАК.
- Демченко, В. М. (2013–2014). *Українознавчий словник*. Основа.

- Дорошенко, М., Станіславський, М., & Страшкевич, В. (1993). Українські граматики. Український вільний університет (Вип. 11: Словник ділової мови). *Наукова бібліотека ім. М. Максимовича*. <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/card.php?1541>
- Дорошенко, М., Станіславський, М., & Страшкевич, В. (1993). *Словник ділової мови: російсько-український: термінологія та фразеологія (Проект) (репринтне видання)*. Український вільний університет.
- Дорошенко, М., Станіславський, М., & Страшкевич, В. (1930). Російсько-український словник ділової мови. ДВУ. *Російсько-українські словники*. <http://r2u.org.ua/main/dicts> (дата звернення 06.12.2022 р.)
- Дорошенко, М., Станіславський, М., & Страшкевич, В. (2018). *Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія (репринтне видання 1930 р.)*. ВД Дмитра Бураго.
- Духопельников, В. М., & Кушнарьов, С. С. (2017). *Словник термінів і висловів документів Давньої Русі та Росії XI–XVIII століть*. ХНУ імені В. Н. Каразіна.
- Еко, У. (2015). Історія європейської цивілізації. В О. В. Смітгіна, І. С. Горнова, О. О. Феденко (Пер.), *Греція: енциклопедія*. Пер. вид. : L'Antichità. Grecia / a cura di Umberto Eco. Milano, 2012.
- Єгоров, Б. О., Єгорова, Г. Г., & Осташевський, М. О. (2001). *Російсько-український робочий словник фахівця з електротехніки: електричні машини*. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харківське лексикографічне товариство.
- Золотарьов, В. О., & Зінченко, В. М. (2011). *Англо-франко-український словник дорожніх термінів Всесвітньої дорожньої Асоціації (PIARC-AIPCR)*. Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Інюточкін, О. О. (2012). *Мала енциклопедія режисера театру анімації: навчальний посібник*. Колегіум.
- Кавун, С. В., & Огурцов, В. В. (2008). *Глосарій з навчальної дисципліни «Адміністрування та моніторинг комп'ютерних мережних систем»*. ХНЕУ.
- Калашник, В. С., Кириченко, О. Я., & Лисенко, О. А. (2006). *Російсько-український словник з радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики*. Наукова думка.
- Киридон, А. М., Мартинюк, В. О., & Троян, С. С. (2011). *Словник-довідник: міжнародні відносини: країнознавство (у 2 частинах)*. Основа.
- Колосова, Н. Ф., & Удалова, В. К. (1992). *Українсько-російський і російсько-український словник бібліотечних і бібліографічних термінів*. Харківський інститут культури.
- Комова, М. В. (2003). *Українська термінографія (1948–2002): бібліографічний покажчик*. Ліга-Прес.
- Комова, М. В. (2011). *Українська документознавча термінологія: шляхи формування та функційні особливості: монографія*. Видавництво НУ «Львівська політехніка».

- Комова, М. В., & Петрушка, А. І. (2022). *Українська термінологічна лексикографія: 1940–2020: навчальний посібник*. Новий світ-2000.
- Кононенко, О. А. (2011). *Українська міфологія та культурна спадщина: ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців*. В. А. Кононенко (графіка і малюнки). Фоліо.
- Корж, О. О. (1993). Російсько-український медичний словник: посібник лікаря-ортопеда-травматолога. *Ортопедия, травматология, протезирование*, 70.
- Котвицька, А. А. (2019). *Енциклопедичний тлумачний словник з фармації: українсько-латинсько-російсько-англійський*. Золоті сторінки.
- Кривенко, О. А., & Павлів, В. В. (2012). *Енциклопедія нашого українознавства*. Л. П. Вировець (Художник-оформлювач). (Вид. 3-тє, перероблене і доповнене). Фоліо.
- Крохмаль, Є. М., Левицький, І. Ю., & Благодірава, Л. О. (1995). *П'ятимовний словник основних термінів і визначень з геодезії, фотограмметрії та картографії*. Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.
- Куделько, Е. В., & Мінц, С. Й. (1969). *Довідник з бібліотекознавства і бібліографії*. Редакційно-видавничий відділ Книги палати УРСР.
- Кутько, І. (1997). *Психологія. Медична психологія. Психіатрія = Психология. Медицинская психология. Психиатрия = Psychology. Medical psychology. Psyciatry: термінологія: українські, російські, англійські терміни: понад 9 000 слів-термінів*. НДІ медичної радіології ім. С. П. Григор'єва.
- Кучерявенко, П. Х. (1994). *Тлумачно-термінологічний словник з ринкової економіки: україно-російсько-англо-німецько-французько-іспанський: словник-довідник*. Інститут системних досліджень освіти, ХІП.
- Леонт'єв, Д. (2010). *Архітектура України: від античності до нашого часу: велика ілюстрована енциклопедія*. Ранок.
- Малець, І. В. (2009). *Глосарій з навчальної дисципліни «Культурологія»*. ХНЕУ.
- Малишева, Н. Р., & Микитин, І. С. (2017). *Французько-український та українсько-французький юридичний словник: 60 000 слів*. Право.
- Микитюк, О. М., & Злотін, О. З. (1995). *Словник з екології українсько-російсько-англійсько-німецько-французький*. ХДП.
- Миславський, В. Н. (2007). *Кінословник: терміни, визначення, жаргонізм*. ХДУМ ім. І. П. Котляревського.
- Некос, А. Н., Черкашина, Н. І., & Брусенцова, О. Д. (2013). *Екологія та неоекологія: термінологічний україно-російсько-англійсько-китайський словник-довідник*. ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
- Нелюба, А. (2012). *Словотворчість незалежної України, 1991–2011: словник*. Харківське історико-філологічне товариство.
- Нелюба, А. М., & Редько, Є. (2017). *Лексико-словотвірні інновації (2015–2016): словник*. ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харківське історико-філологічне товариство.

- Панов, М. І., Битяк, Ю. П., & Герасіна, Л. М. (2006). *Словник термінів з правової конфліктології*. Одиссей.
- Пилипчук, Д. (2020). *Словники української мови: 1596–2018: бібліографічний покажчик*. ВЦ «Просвіта».
- Пугач, М. П. (2017). *Словник-довідник з конфліктології для керівників навчальних закладів (у 2 частинах)*. Основа.
- Рябова, А. В. (2016). *Англо-український словник автомобільних термінів*. Національна академія НГУ.
- Словник музичної термінології* (2008). (відтворення видання: Державне видавництво України, 1930). Інститут енциклопедичних досліджень.
- Сметана, І. І. (2014). *Люстрована енциклопедія українського народу. Звичаї. Свята. Традиції* (Видання 2-е, стер.). Клуб Сімейного Дозвілля.
- Ткаченко, В. П., Чеботарьова, І. Б., Киричок, П. О., & Григорова, З. В. (2008). *Енциклопедія видавничої справи: навчальний посібник*. Прапор; ХНУРЕ.
- Туріщева, Л. В. (2009). *Словник шкільного психолога*. Основа.
- Ушеров-Маршак, О. В., & Латорець, К. В. (2010). *Бетони та сухі будівельні суміші: тлумачний словник*. Колорит.
- Шепітько, В. Ю. (2001). *Криміналістика: енциклопедичний словник: україно-російський і російсько-український: 1 500 термінів*. Право.
- Шепітько, М. В. (2020). *Кримінальна юстиція в латинських висловах і термінах: словник-довідник*. Право.

References

- Amosov, O. Y., & Ihnatenko, O. S. (2011). *Encyclopedia of public administration (in 8 volumes. Vol. 5: Territorial management)*. Vydavnytstvo KharRIDU "Mahistr". [In Ukrainian].
- Bytiak, Y. P. (2016–2018). *Great Ukrainian legal encyclopedia (in 20 volumes)*. Pravo. [In Ukrainian].
- Biletskyi, V. S., Suiarko, V. G., & Ishchenko, L. V. (2018). *Mineralogical dictionary: descriptions of more than 2,000 minerals*. National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". [In Ukrainian].
- Buchko, D. H., & Tkachova, N. V. (2012). *Dictionary of Ukrainian onomastic terminology*. Ranok-HT. [In Ukrainian].
- Vynnyk, O. P. (2006). *Dictionary of names of metaphorical origin in the field of economics*. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. [In Ukrainian].
- Hladun, H. B. (2008). *Forest reclamation: a glossary of terms: a textbook*. Nove slovo. [In Ukrainian].
- Holik, V. S. (1995). *Russian-Ukrainian and Ukrainian-Russian dictionary of wheat*. Yuriev Research Institute. [In Ukrainian].
- Hurina, H. H. (2005). *Aesthetics: dictionary*. KSAC. [In Ukrainian].
- Demchenko, V. M. (2013-2014). *Dictionary of Ukrainian Studies*. Osнова. [In Ukrainian].

- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M., & Strashkevych, V. (1993). Ukrainian grammar. Ukrainian Free University (Issue 11: Dictionary of Business Language). *Naukova biblioteka im. M. Maksymovycha*. <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/card.php?1541>. [In Ukrainian].
- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M., & Strashkevych, V. (1993). *Dictionary of the Business Language: Russian-Ukrainian: Terminology and Phraseology (Draft) (reprint edition)*. Ukrainian Free University. [In Ukrainian].
- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M., & Strashkevych, V. (1930). Russian-Ukrainian Dictionary of Business Language. DVU. *Rosiisko-ukrainski slovnyky*. <http://r2u.org.ua/main/dicts>. (accessed on 06.12.2022 p.) [In Ukrainian].
- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M., & Strashkevych, V. (2018). *Dictionary of business language. Terminology and phraseology (reprint edition of 1930)*. Dmytro Buraho Publishing House. [In Ukrainian].
- Dukhopelnykov, V. M., & Kushnarov, S. S. (2017). *Dictionary of terms and expressions of documents of Ancient Russia and Russia of the XI–XVIII centuries*. V. N. Karazin Kharkiv National University. [In Ukrainian].
- Eco, U. (2015). *The history of European civilization*. In O. V. Smintina, I. S. Hornova, O. O. Fedenko (Eds.), *Greece: encyclopedia*. First edition: L'Antichità. Grecia / a cura di Umberto Eco. Milano, 2012. [In Ukrainian].
- Iehorov, B. O., Iehorova, H. H., & Ostashevskiy, M. O. (2001). *Russian-Ukrainian working dictionary of a specialist in electrical engineering: electrical machines*. National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv Lexicographic Society. [In Ukrainian].
- Zolotarov, V. O., & Zinchenko, V. M. (2011). *The English-French-Ukrainian Dictionary of Road Terms of the World Road Association (PIARC-AIPCR)*. Kharkiv National Automobile and Highway University. [In Ukrainian].
- Iniuotchkin, O. O. (2012). *Small encyclopedia of the director of the animation theater: a textbook*. Collegium. [In Ukrainian].
- Kavun, S. V., & Ohurtsov, V. V. (2008). *Glossary of the discipline "Administration and monitoring of computer network systems"*. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. [In Ukrainian].
- Kalashnyk, V. S., Kyrychenko, O. Y., & Lysenko, O. A. (2006). *Russian-Ukrainian Dictionary of Radio Engineering, Radio Electronics and Radiophysics*. Naukova Dumka. [In Ukrainian].
- Kyrydon, A. M., Martyniuk, V. O., & Troian, S. S. (2011). *Reference dictionary book: international relations: country studies (in 2 parts)*. Osnova. [In Ukrainian].
- Kolosova, N. F., & Udalova, V. K. (1992). *Ukrainian-Russian and Russian-Ukrainian Dictionary of Library and Bibliographic Terms*. Kharkiv Institute of Culture. [In Ukrainian].
- Komova, M. V. (2003). *Ukrainian terminology (1948–2002): a bibliographic index*. Liha-Pres. [In Ukrainian].
- Komova, M. V. (2011). *Ukrainian documentary terminology: ways of formation and functional features: monograph*. Lviv Polytechnic National University publishing house. [In Ukrainian].

- Komova, M. V., & Petrushka, A. I. (2022). *Ukrainian terminological lexicography: 1940–2020: a study guide*. Novyi Svit-2000. [In Ukrainian].
- Kononenko, O. A. (2011). *Ukrainian mythology and cultural heritage: an illustrated dictionary-guide to mythological representations, beliefs, rites, legends and their echoes in folklore and later customs of Ukrainians*. V. Kononenko (graphics and drawings). Folio. [In Ukrainian].
- Korzh, O. O. (1993). *Russian-Ukrainian medical dictionary: a manual for orthopedic traumatologist*. Orthopedics, traumatology, prosthetics, 70. [In Ukrainian].
- Kotvitska, A. A. (2019). *Encyclopedic explanatory dictionary of pharmacy: Ukrainian-Latin-Russian-English*. Zoloti storinky. [In Ukrainian].
- Kryvenko, O. A., & Pavliv, V. V. (2012). *Encyclopedia of our Ukrainian studies*. L. P. Vyrovets (Designer). (3rd edition, revised and supplemented). Folio. [In Ukrainian].
- Krokhmal, E. M., Levytskyi, I. Y., & Blahonravina, L. O. (1995). *Five-language dictionary of basic terms and definitions in geodesy, photogrammetry and cartography*. V. V. Dokuchaiev Kharkiv National Agrarian University. [In Ukrainian].
- Kudelko, E. V., & Mints, S. J. (1969). *Handbook of library science and bibliography*. Editorial and publishing department of the Book Chamber of the USSR. [In Ukrainian].
- Kutko, I. (1997). *Psychology. Medical psychology. Psychiatry = Psychology. Medical psychology. Psychiatry = Psychology. Medical psychology. Psychiatry: terminology: Ukrainian, Russian, English terms: more than 9,000 word terms*. Hrihoriev Research Institute of Medical Radiology. [In Ukrainian].
- Kucheriavenko, P. Kh. (1994). *Explanatory and terminological dictionary of market economy: Ukrainian-Russian-English-German-French-Spanish dictionary-reference*. Institute of Systemic Studies of Education, KhPI. [In Ukrainian].
- Leontiev, D. (2010). *Architecture of Ukraine: from antiquity to the present: a large illustrated encyclopedia*. Ranok. [In Ukrainian].
- Malets, I. V. (2009). *Glossary of the discipline "Culturology"*. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. [In Ukrainian].
- Malysheva, N. R., & Mykytyn, I. S. (2017). *French-Ukrainian and Ukrainian-French legal dictionary: 60,000 words*. Pravo. [In Ukrainian].
- Mykytiuk, O. M., & Zlotin, O. Z. (1995). *Dictionary of ecology in Ukrainian-Russian-English-German-French*. KhSPI. [In Ukrainian].
- Myslavskiy, V. N. (2007). *Cinema dictionary: terms, definitions, argot*. Kotliarevskiy State University of Culture and Arts. [In Ukrainian].
- Nekos, A. N., Cherkashyna, N. I., & Brusentsova, O. D. (2013). *Ecology and neo-ecology: a terminological Ukrainian-Russian-English-Chinese dictionary*. V. N. Karazin Kharkiv National University. [In Ukrainian].
- Neliuba, A. (2012). *Word creation of independent Ukraine, 1991–2011: A dictionary*. Kharkiv Historical and Philological Society. [In Ukrainian].
- Neliuba, A. M., & Redko, E. (2017). *Lexical and word-formation innovations (2015–2016): a dictionary*. V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv Historical and Philological Society. [In Ukrainian].

- Panov, M. I., Bytiak, Y. P., & Herasina, L. M. (2006). *Dictionary of terms in legal conflictology*. Odissei. [In Ukrainian].
- Pylypchuk, D. (2020). *Dictionaries of the Ukrainian language: 1596–2018: bibliographic index*. All-Ukrainian Center “Prosvita”. [In Ukrainian].
- Puhach, M. P. (2017). *Dictionary-reference book on conflictology for heads of educational institutions (in 2 parts)*. Osnova. [In Ukrainian].
- Riabova, A. V. (2016). *English-Ukrainian dictionary of automotive terms*. National Academy of NGU. [In Ukrainian].
- Dictionary of musical terminology* (2008) (reproduction of the edition: State Publishing House of Ukraine, 1930). Institute of Encyclopedic Research. [In Ukrainian].
- Smetana, I. I. (2014). *Illustrated encyclopedia of the Ukrainian people. Customs. Holidays. Traditions* (2nd edition, revised). Klub Simeinoho Dozwillia. [In Ukrainian].
- Tkachenko, V. P., Chebotarova, I. B., Kyrychok, P. O., & Hryhorova, Z. V. (2008). *Encyclopedia of publishing: a textbook*. Prapor; Kharkiv National University of Radio Electronics. [In Ukrainian].
- Turishcheva, L. V. (2009). *Dictionary of school psychologist*. Osnova. [In Ukrainian].
- Usherov-Marshak, O. V., Latorets, K. V. (2010). *Concrete and dry building mixtures: explanatory dictionary*. Koloryt. [In Ukrainian].
- Shepitko, V. Y. (2001). *Criminalistics: an encyclopedic dictionary: Ukrainian-Russian and Russian-Ukrainian: 1 500 terms*. Pravo. [In Ukrainian].
- Shepitko, M. V. (2020). *Criminal justice in Latin expressions and terms: a dictionary reference*. Pravo. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 05.04.2023

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.04>¹

УДК 378.22:[004:316.77]

N. Khymytsia

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

natalia.o.khymytsia@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4076-3830>

ANALYSIS OF THE CONTENT OF BACHELORS' TRAINING IN COMMUNICATIONS AT THE UNIVERSITIES OF THE USA

The relevance of the article. Today is characterized by great attention to the communicative component in all areas of society, because it is communication that plays an important role in the establishment of a new socio-cultural order and in the reproduction of its structures. Such challenges place rather high demands on both personal and professional qualities of future communication specialists. Therefore, the training of mobile, creative, competent, successful, competitive communication specialists in the conditions of socio-economic changes in Ukraine is the main task facing higher education. It is possible to ensure the proper quality of training of domestic communication specialists based on the creative use of pedagogical experience accumulated throughout the history of the development of education in Ukraine and foreign countries. Despite the large number of studies devoted to the actual issues of training specialists, the experience of innovative approaches to the provision of educational services in the USA has not yet been sufficiently studied. Meanwhile, the rapid application of innovation in the organization of the educational process, in particular in the field of training mobile, creative, competent, successful, competitive communication specialists, is a necessary condition for the development of Ukrainian society.

The purpose of the article — study of the experience of the USA regarding the organization of professional training of bachelors in communications, research of the content and features of the curricula of leading American educational institutions that offer education at the educational level "Bachelor of Communications" with the aim of using such approaches in the practice of Ukrainian universities.

The methodology. Analytical method, methods of description, comparison and generalization were applied for the research.

The results. The issue of training communication specialists in the leading universities of the United States of America in the bachelor's program was considered. Data on the popularity and demand of specialists who have completed a bachelor's degree in communications in the USA are presented. A review of the content of bachelor's training programs in communications at more than 20 US universities was carried out. The peculiarities of bachelor's training in communications at the University of Miami (The University of Miami) and Florida International University (Florida International University, FIU) are analyzed. Emphasis is placed on the need to study, adapt and implement the positive experience of US universities regarding the training of communication specialists in Ukrainian universities.

The scientific novelty. This study offers an analysis of the content of bachelor's programs of leading American educational institutions that offer studies at the educational level "Bachelor of Communications" in 2023.

---

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The practical significance. Research materials and conclusions can be used to adapt and implement the experience of US universities in training communication specialists in Ukrainian universities, in particular, to improve the content of educational programs. **Conclusions.** Effective development of modern communications is impossible without improving the quality of training bachelors in communications in higher educational institutions of various types and forms of ownership in Ukraine. To solve this problem, it is necessary to take into account the experience accumulated throughout the history of the development of education in Ukraine and foreign countries. Currently, the USA is one of the most popular places to get a bachelor's degree in communications. The US universities offer a wide selection of bachelor's programs in communications, among which the most popular are: Bachelor of Arts in Communications; Bachelor of Arts in Organizational and Strategic Communication; Bachelor of Business and Communications; Bachelor of Digital Media and Communications; Bachelor of Science in Interpersonal Communication; Bachelor of Science in Corporate Communications. The curriculum emphasizes students' understanding of communication in a variety of contexts (interpersonal, intercultural, organizational, political, and mass communications) and prepares future professionals to be effective and well-rounded communicators. Such specialized skills will allow students to choose from a wide range of career opportunities after completing the program in a variety of industries.

Keywords: *communications, social communications, education, bachelor's degree, bachelor's education level, communication specialists, university, curriculum, Ukraine, the USA.*

Н. О. Химиця

кандидат історичних наук, доцент, Національний університет
«Львівська політехніка», м. Львів, Україна

АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З КОМУНІКАЦІЙ В УНІВЕРСИТЕТАХ США

У статті розглядається питання підготовки фахівців з комунікацій у провідних університетах Сполучених Штатів Америки за програмою бакалавра. Наведено дані щодо популярності та попиту на спеціалістів зі ступенем бакалавра комунікацій, які закінчили американські університети. Проаналізовано особливості підготовки бакалаврів комунікацій в Університеті Маямі та Міжнародному університеті Флориди (FIU). Акцентовано на необхідності вивчення, адаптації та впровадження позитивного досвіду університетів США щодо підготовки фахівців з комунікацій у ЗВО України.

Ключові слова: *комунікації, соціальні комунікації, освіта, бакалавр, фахівці з комунікацій, університет, навчальна програма, Україна, США.*

Introduction. The post-industrial society has extremely actualized its communication component (Myazova, 2008). Modern new communication opportunities destroy the boundaries caused by the dimensionality of the former means of communication (Ukhanov, 2010; Cuilenburg, 2007; Sillars, Vangelisti, 2006). The global possibility of communication sets new requirements for the organization of the communication component in the activities of all firms and organizations (Orel, 2016). Therefore, the importance of communication

specialists in various areas of management has increased significantly (Vickers, 2011; Miege, 1973; Lasswell, Smith, Casey, 1946; Lasswell, 1948; Yakymenko, 2013).

Related works. Scientists in their psychological and pedagogical researches (S. Maksymenko, V. Semychenko, L. Mitina, V. Rubtsov, etc.) emphasize that the process of knowledge transfer, formation of skills, abilities, competencies in social communication should be one of the leading tasks of professional training of future specialists.

The analysis of the scientific literature on the topic of the study showed that in Ukraine some aspects of the problem of training bachelors in the field of communication have been studied by domestic scientists: N. Yakymenko (Yakymenko, 2013), H. Pocheptsov (Pocheptsov, 2009), O. Matvienko, M. Tsyvin (Matvienko, Tsyvin, 2016), A. Solianyuk (Solianyuk, 2016) and many others.

The purpose of the study. The purpose of the article is to study the US experience in organizing professional training of bachelors in communications, to study the content and features of the curricula of leading American educational institutions offering the Bachelor of Communications degree, with a view to using such approaches in the practice of Ukrainian universities.

An overview of the content of bachelor's degree programs in communications in the United States. A bachelor's degree in communications is a sought-after educational degree in the United States today. Statistics show that in 2023, universities in the United States offer 160 bachelor's degree programs in communications. The bachelor's degree is awarded to students after successful completion of the curriculum established by the university or college and fulfillment of all academic requirements. The bachelor's degree program takes three to four years to complete, depending on the chosen specialization and the major disciplines studied.

Southwest Baptist University (Bolivar, USA), among the fields of academic study at the bachelor's level, offers a Bachelor of Arts in Communication and a Bachelor of Arts in Organizational and Strategic Communication. The specificity of the training is that the curricula offer a wide range of coursework to prepare students for life. At this institution, the Christian lens is the primary lens for learning. Breadth and depth in a Christian liberal arts environment also means a focus on critical thinking so that non-Christian views are considered (but not endorsed) and students are prepared to serve in secular careers and in the service of Christ. The Bachelor of Arts in Communication program at Southwest Baptist University (Bolivar, USA) lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based. The Bachelor of Arts in Organizational and Strategic Communication at Southwest Baptist University (Bolivar, USA) also takes 4 years to complete at campus, full-time only (Bachelor Programs in Communication in USA, 2023).

The list of study programs at **Lewis-Clark State College (Lewiston, USA)** includes a Bachelor of Business and Communications and a Bachelor of Communication Arts.

The Bachelor of Business and Communications is designed for students seeking careers in corporate communications, marketing, public relations, sales, or media relations. It can be completed online, in person, or through the combination of both.

Bachelor degree in communication arts at Lewis-Clark State College leads to a range of careers including radio and television broadcasting, public relations, technical editing, sales, public and academic administration, and teaching, among others. This specialty provides students with an understanding of communication in a variety of contexts (e.g., interpersonal, intercultural, organizational, political, and mass communication) and prepares them to be effective and well-rounded communicators. The duration of the program is 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based and online.

The leading private university in **Connecticut, Saint Joseph's University**, offers a bachelor's degree in digital media and communications (skills ranging from graphic design, media production, and web development to marketing communications), a program that prepares students to be professional communicators and contributors to various media platforms. The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

At **Hardin-Simmons University (Abilene, Texas)**, the Strategic Communication degree is designed to enable students to apply communication strategies in a variety of organizational settings, integrate multidisciplinary communication tools and techniques, and engage people with organizational messages face-to-face and through mediated platforms. Students are taught writing, media literacy, advertising, public speaking, political communication and career portfolio building in an integrated course with the participation of each faculty member. The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based (Bachelor Programs in Communication in the USA, 2023).

Students of the **Illinois Institute of Technology (Chicago, USA)** in the Bachelor of Science in Communication program can choose one of three specializations: professional and technical communication, science journalism, and technology and business journalism. However, regardless of which specialization a student chooses, all communication majors are aimed at developing fluency in the social and cultural aspects of communication, the latest computer technologies, and information design strategies, all critical tools for modern communicators. The duration of the program is 126 hours. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

Trevecca Nazarene University (Nashville, USA) offers a Bachelor of Science in Organizational Communication. The curriculum focuses on strong communication strategies to solve various organizational problems, on communication theory to develop students' communication skills, critical thinking, and problem-solving skills. The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

Also, Trevecca Nazarene University (Nashville, USA) offers a Bachelor of Science in Interpersonal Communication. According to the program description, starting at this level: "will help you understand how people relate and communicate in friendships, families, romance, small groups, church, and the workplace. As you improve your own communication skills, you will learn how relationships are influenced by context, listening, existing power structures, conflict management, and verbal and nonverbal communication" (Bachelor Programs in Communication in USA, 2023).

A Bachelor of Arts in Communication is available at **Thiel College (Greenville, USA)**. The communication studies major includes a variety of courses, including public speaking, small group and organizational communication, persuasion, rhetorical theory, and intercultural communication. The communication major at Thiel College prepares students for a wide range of jobs in which effective human communication skills are particularly important and necessary. It also prepares students for postgraduate studies in communication. The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

Louisiana Christian University (Pineville, USA) offers a Bachelor of Arts in Communication. The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

Northern State University (Aberdeen, USA) also offers a bachelor's degree in communication. Students learn to understand and practice communication, developing an understanding and ability to speak and listen effectively. The curriculum is focused on helping students tailor experiences and projects to meet their specific needs and interests. This degree in communication studies also prepares students for professional schools of law, journalism, public relations, and organizational communication; or graduate school in speech communication, rhetoric, public relations, media, and more. However, the NSU Communication Studies program focuses on public relations, opening up opportunities for students to prepare and share information.

The outcomes of the Bachelor of Arts in Communication program at Northern State University are as follows:

- students will be able to use communication theories, perspectives and concepts. (Interdisciplinary skills: Essential skills for lifelong learning);
- students will engage in communication inquiry. (Cross-curricular Skills: Inquiry and Analysis);

- students will create impactful messages that are appropriate to the audience, purpose and context;
- students will critically analyze messages (Cross-curricular skill: critical and creative thinking);
- students will demonstrate the ability to achieve communication goals (self-efficacy);
- students will apply the principles and practices of ethical communication and accept differences (Bachelor Programs in Communication in the USA, 2023).

Siena Heights University (Adrian, USA), in its Bachelor of Arts in Communication program, approaches the study of human communication and expression through a variety of lenses. It goes beyond both the humanities and social sciences, emphasizing a scientific approach to the study of communication as well as more artistic and expressive forms of culture. Throughout the course, students examine the role of communication in negotiation and identity formation by exploring society, culture, politics, technology, and media in a variety of local, national, and global contexts.

Students are offered specialization in:

- business communication
- professional writing
- digital communication
- religious communication.

Each specialization prepares students for a variety of careers from public relations and human resources, journalism, graduate school, law school, advertising, or a variety of new media positions.

Studying for a bachelor's degree in communication at **Aquinas College (Grand Rapids, USA)** requires thoughtful research, critical thinking, problem-solving skills, and active participation.

At **High Point University (High Point, USA)**, students in the Bachelor of Arts in Communication program study a range of human and mediated communication theories and methods. The emphasis is on understanding audiences, how messages spread, and how those messages help shape cultural identity, including their social, economic, and political implications. The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

Wilmington University College of Arts and Sciences (Wilmington Manor, USA) offers a Bachelor of Science in Communications in Contemporary Business and Media. In order to find out the duration of training, form and format of training, you need to send a request to the university administration.

Undergraduate majors in Communication at the **University of Pennsylvania Annenberg (Philadelphia, USA)** study media institutions, communications and contemporary culture, as well as various communication influences in a social, political and economic context. The study of social communication intersects

with many disciplines-including history, psychology, sociology, anthropology, political science, law, and economics on both humanistic and social science research methods to examine underlying communication processes and effects. To find out about the duration of the program, the form and format of study, you need to send a request to the university administration.

The Bachelor of Science in Corporate Communications at **Central Penn College (Summerdale, USA)** is a curriculum that develops skilled communicators who use critical thinking and are prepared to act socially and ethically when communicating across multiple channels with a wide range of diverse audiences. The curriculum emphasizes the essential components of communication, including interpersonal and team-building skills that foster collaboration in an increasingly diverse workplace and marketplace.

Studying for a Bachelor of Arts in Communication at **Lynn University (Boca Raton, USA)** provides an opportunity to master a variety of concepts, including topics in persuasion, ethics, and social media. This Bachelor of Communication program teaches traditional communication theories and the practical application of communication strategies. Deeper study in this bachelor's program focuses on:

- Mass communication and social media;
- The latest media technologies;
- Concepts of persuasion, ethics and social media.

The program lasts 3–4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

The bachelor's degree in communication at **North Central College (Naperville, USA)** specializes in verbal messages in face-to-face settings, whether one-on-one in small groups or one-to-many. The communication major at North Central College will prepare students for graduate school as well as careers in law, business, higher education, and other fields that require strong oral and written communication skills. The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based (Bachelor Programs in Communication in USA, 2023).

The Bachelor of Arts in Communication at **Susquehanna University (Selinsgrove, USA)** offers a wide range of communication skills. Courses in various areas of mass communication include audio and video production, advertising and public relations, fiction and nonfiction writing, sports media, and research and critical theory. With this holistic approach to enhancing skills, studying for a Bachelor of Arts in Communication at Susquehanna University allows the student to develop strategies for effective communication in their future workplace. Communication Arts majors are also combined with double majors in a variety of fields, from business and creative writing to political science and psychology. The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based (Bachelor Programs in Communication in USA, 2023).

Bachelor of Arts in Communication and Entrepreneurial Leadership **Landmark College (Online USA)** is a Bachelor of Arts in Communication and Entrepreneurial Leadership (BA-COMEL) degree that focuses on project management, team building, and ethics to prepare students for entry-level jobs in fields such as citizen organizing, media production, public relations, management, and other positions requiring organizational leadership and business development. The degree is designed to engage with communication and business to take advantage of the dynamic intersection and contemporary relevance of these disciplines. What distinguishes this degree from more traditional degrees is the interdisciplinary approach, integration of practical experience, and emphasis on collaboration and innovation. The goal of this degree is to engage students in professional teamwork, group problem solving, and sustainable communication practices to address multi-stage production goals. The program is offered online only (Bachelor Programs in Communication in USA, 2023).

The Bachelor of Arts in Communication program at **Bellarmino University College of Arts and Sciences (Louisville, USA)** provides training in the field of communication and communication technologies. The program also combines many aspects of human communication: interpersonal, intercultural, mediated, and group. Students are offered a choice of these study areas:

- graphic and digital design;
- sports broadcasting and television/radio production;
- journalism and new media writing;
- advertising, public relations and marketing.

The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based (Bachelor Programs in Communication in USA, 2023).

The Bachelor of Arts in Communication Arts program at **Florida International University (Miami, USA)** aims to provide students with the skills and abilities to succeed in today's expanding media world, including web-based interactive and digital communications — through a wide range of highly technical and specialized content that is evolving as fast as the media. Florida International University is a public research university in Greater Miami, Florida. It is the largest university in South Florida, the second largest in the state of Florida, and the fourth largest in the United States by student population.

The Bachelor of Arts in Communication Arts program at FIU is organized by the School of Communication, located in the College of Communication, Architecture and the Arts (CARTA) — (Fig. 1). The goal is to train bachelors to be leaders in advertising, public relations and strategic communications, and to teach them how to succeed in a multicultural and digital world. The faculty has diverse research interests, including health communication, organizational communication, advertising in crisis communication, and public relations, and

their leadership cultivates vigorous debate in the classroom and throughout the academic and professional world (The School of Communication at FIU, 2023).

*Fig. 1. The School of Communication at FIU.
College of Communication, Architecture + the Arts (CARTA)*

The curriculum views advertising and public relations as complementary and overlapping disciplines that apply to all sectors of society, including political, organizational, healthcare, science, technology, government, corporate, and nonprofit, etc. Ethics and social responsibility are central to the practice of strategic communication and to the work done in the classroom.

The **University of Miami** (Fig. 2.) is a private university in the United States that offers a bachelor's degree program in communications that provides students with the opportunity to develop advanced skills in intercultural communication, leadership, argumentation, oral and written presentation, critical thinking, research, relationship building, and more — skills that can be used in any field or career. Communication students have the opportunity to conduct important research on a range of topics and are exposed to the application of communication skills through practical training and professional internships.

The major in Communication Studies empowers students to acquire advanced skills in many areas involving human interaction, intercultural communication, advocacy, argumentation, relationship building, leadership, presentation (oral and written), critical thinking, research and writing. Students become familiar with the rich tradition of communication theory and research, investigate emerging knowledge about communication, and contribute to the growth of new understanding by developing and applying their research capabilities. Students also are challenged to employ their communication understanding and skills in meaningful ways through experimental learning, and professional and community involvement. Communication Studies blends a broad-based theoretical understanding of communication principles with specific and concrete

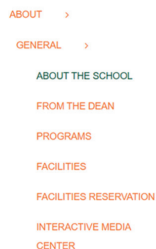
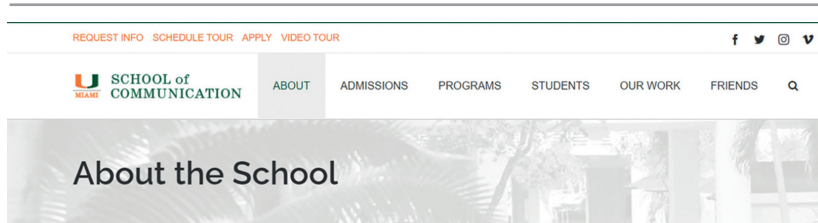

Fig. 2. The School of Communication the University of Miami

applications to particular contexts. Students are prepared for a variety of career options in health communication, business and the professions, politics and public advocacy, education, training and media, as well as further graduate and professional study in communication, law and other areas (Academic bulletin. B.S.C. Communication Studies, 2023).

So, based on the information we have researched, we can present a list of bachelor's degree programs in communications at US universities that are available in 2023–2024 in the form of Table 1.

Table 1.

List of bachelor's degree programs in communications at US universities

University	List of bachelor's programs	Duration, form and format of training
Southwest Baptist University	- Bachelor of Arts in Communication; - Bachelor of Arts in Organizational and Strategic Communication.	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.
Lewis-Clark State College	- Bachelor of Business and Communications; - Bachelor of Communication Arts.	The study period is 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based and online.
University of Saint Joseph	- Bachelor of Digital Media and Communications	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

Hardin-Simmons University	- Bachelor's degree in strategic communication	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.
Illinois Institute of Technology	- Bachelor of Science in Communication	The duration of the program is 126 hours. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.
Trevecca Nazarene University	- Bachelor of Science in Organizational Communication; - Bachelor of Science in Interpersonal Communication.	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.
Thiel College	- Bachelor of Arts in Communication;	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.
Louisiana Christian University	- Bachelor of Arts in Communication;	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
Northern State University	- Bachelor's degree in communications;	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
Siena Heights University	- Bachelor's degree in communications;	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
High Point University	- Bachelor's degree in communications;	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
Wilmington University College of Arts and Sciences	- Bachelor of Science in Communications in Modern Business and Media	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
University of Pennsylvania Annenberg	- Bachelor's degree in communications;	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
Central Penn College	- Bachelor of Science in Corporate Communications	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
Lynn University	- Bachelor's degree in communications;	The study period is 3-4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.
North Central College	- Bachelor of Arts in Communication;	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
Susquehanna University	- Bachelor of Arts in Communication;	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based

Landmark College	- Bachelor of Arts in Communication and Entrepreneurial Leadership	The form of study is online only.
University College of Arts and Sciences	- Bachelor of Arts in Communication	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
Florida International University	- Bachelor of Arts in Communication	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based
University of Miami	- Bachelor's degree in communications	The program lasts 4 years. The form of study is full-time, the format of study is campus-based.

Thus, U.S. universities offer a wide range of bachelor's degree programs in communications, among which the most popular are: Bachelor of Arts in Communication; Bachelor of Arts in Organizational and Strategic Communication; Bachelor of Business and Communications; Bachelor of Science in Interpersonal Communication; Bachelor of Science in Corporate Communications. In the vast majority of these bachelor's programs, the study lasts four years; the form of study is full-time and the format of study is campus-based.

Conclusions. Today's world puts forward fundamentally new requirements for the professional training of a qualified communications specialist. To solve this problem, it is necessary to take into account the experience gained throughout the history of education in Ukraine and foreign countries. Today, the United States remain one of the most popular places to obtain a bachelor's degree in communications. US universities dominate the world rankings, and the country also offers a wide range of bachelor's degree programs in communications, among which the most popular are: Bachelor of Arts in Communication; Bachelor of Arts in Organizational and Strategic Communication; Bachelor of Business and Communications; Bachelor of Science in Interpersonal Communication; Bachelor of Science in Corporate Communications. These study programs focus on students' understanding of communication in a variety of contexts (interpersonal, intercultural, organizational, political, and mass communication) and prepare them to be effective and well-rounded communicators. Such specialized skills will allow students to choose from a wide range of career opportunities after completing the program in various fields.

In the United States, a bachelor's degree in communications takes three to four years to complete, depending on the chosen specialization and the major disciplines studied. Bachelor's degree programs in communication allow you to develop and improve specialized skills that are of great value in today's job market. Specialized skills will allow students to choose from a large number of career opportunities after completing the program in a variety of industries.

Free-ApPLY.com education experts recommend obtaining a bachelor's degree in communication on the grounds that communication specialists are in high demand in the emerging business sector.

Список посилань

- Бакалаврат. Програми. Комунікація. США. *bakalavratsvita* <https://www.bakalavratsvita.com/bachelor/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/usa/%D9%81%D8%B1%D8%AC%D9%8A%D9%86%D9%8A%D8%A7%D9%81%D9%8A%D8%B1%D9%81%D8%A7%D9%83%D8%B3>
- М'язова, І. Ю. (2008). *Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз)* [Неупублікований автореферат дисертації кандидата].
- Матвієнко, О., Цивін, М. (2016). Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : у пошуках «інформаційного фахівця». *Вісник Книжкової палати*, 10, 32–35. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp20161010>
- Орел, В. М. (2016). Роль комунікацій в управлінні підприємством. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*, 174, 60–66.
- Почепцов, Г. (2009). *Глобальні проекти: конструювання майбутнього: навчальний посібник*. Український центр політичного менеджменту.
- Соляник, А. А. (2016). Зміст інваріантної частини освітньо-професійної програми підготовки бакалавра та магістра зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 10 лютого 2016 р.)*, 133–135.
- Уханов, Є. В. (2010). *Мережеві комунікації та соціальне самовизначення особистості* [Автореферат дисертації кандидата, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна].
- Якименко, Н. (2013). Актуальні компетенції сучасності у підготовці бакалаврів документознавства. *Інформаційно-документальні комунікації в глобалізованому суспільстві. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (21–22 березня 2013 року, м. Київ)*, 34–36. *Academic bulletin. B.S.C. Communication Studies*. <https://bulletin.miami.edu/undergraduate-academic-programs/communication/communication-studies/communication-studies-bs/>
- Cuilenburg, J. J. (2007). The Information Society: Some Trends and Implications. *European Journal of Communication*, 2, 105–121.
- Lasswell, H. D. (1948). The structure and function of communication in society. In L. Bryson (Ed.), *The communication of ideas* (pp. 37–51). Harper and Row.
- Lasswell, H. D., Smith, B. L., Casey, R. D. (1946). *Propaganda, Communication and Public Order*.
- Miege, B. (1973). *La societe conquise par la communication*. PUG.
- Sillars, A. L., and Vangelisti, A. L. (2006). Communication: Basic properties and their relevance to relationship research. *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*, 331–351.

The School of Communication at FIU. <https://carta.fiu.edu/communication/bachelors-of-arts-in-communication-arts/>

Vickers, M. J. (2011). *The revolution in military affairs and military capabilities, War in the information age: new challenges for U.S. security policy.*

References

- Bachelor's degree. Programs. Communication. USA. *bakalavratsvita* <https://www.bakalavratsvita.com/bachelor/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/usa/%D9%81%D8%B1%D8%AC%D9%8A%D9%86%D9%8A%D8%A7/%D9%81%D9%8A%D8%B1%D9%81%D8%A7%D9%83%D8%B3> [In Ukrainian].
- Myazova, I. Y. (2008). *Intercultural communication: content, essence and features of manifestation (socio-philosophical analysis)* [Unpublished abstract of the Candidate's thesis]. [In Ukrainian].
- Matvienko, O., Tsyvin, M. (2016). Specialty 029 "Information, Library and Archival Affairs": in search of an "information specialist". *Visnyk Knyzhkovoї palaty, 10*, 32–35. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp20161010>. [In Ukrainian].
- Orel, V. M. (2016). The role of communications in enterprise management. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva, 174*, 60–66. [In Ukrainian].
- Pochepstov, G. (2009). *Global projects: designing the future: a textbook*. Ukrainian Center for Political Management. [In Ukrainian].
- Solianyk, A. A. (2016). The content of the invariant part of the educational and professional program of bachelor's and master's degree in specialty 029 "Information, library and archival affairs". *Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Rivne, February 10, 2016)*, 133–135. [In Ukrainian].
- Ukhanov, E. V. (2010). *Network communications and social self-determination of the individual* [PhD thesis, V. N. Karazin Kharkiv National University]. [In Ukrainian].
- Yakymenko, N. (2013). Actual competencies in the training of bachelors of documentary studies. *Information and documentary communications in a globalized society. Materials of the International Scientific and Practical Conference (March 21–22, 2013, Kyiv)*, 34–36. [In Ukrainian].
- Academic bulletin. B.S.C. Communication Studies.* <https://bulletin.miami.edu/undergraduate-academic-programs/communication/communication-studies/communication-studies-bs/>. [In English].
- Cuilenburg, J. J. (2007). The Information Society: Some Trends and Implications. *European Journal of Communication, 2*, 105–121. [In English].
- Lasswell, H. D. (1948). The structure and function of communication in society. In L. Bryson (Ed.), *The communication of ideas* (pp. 37–51). Harper and Row. [In English].
- Lasswell, H. D., Smith, B. L., Casey, R. D. (1946). *Propaganda, Communication and Public Order.*

-
- Miege, B. (1973). *La societe conquise par la communication*. PUG. [In French].
- Sillars, A. L., and Vangelisti, A. L. (2006). Communication: Basic properties and their relevance to relationship research. *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*, 331–351. [In English].
- The School of Communication at FIU*. <https://carta.fiu.edu/communication/bachelors-of-arts-in-communication-arts/> [In English].
- Vickers, M. J. (2011). *The revolution in military affairs and military capabilities, War in the information age: new challenges for U.S. security policy*. [In English].

Надійшла до редколегії 27.10.2023

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та архівознавства

(Part 2. Theoretical and methodological foundations of bibliography,
library science and archival science)

[https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.05¹](https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.05)

УДК 002.2

В. А. Маркова

доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури, професор кафедри культурології та медіакомунікацій, м. Харків, Україна

vicmark777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7086-8575>

СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОГО КНИГОЗНАВСТВА: ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВОГО СТАНУ

Проаналізовано нинішнє положення українського книгознавства та намічено перспективи виходу із кризового стану. Розглянуто статус сучасного книгознавства як наукової та навчальної дисципліни. Запропоновано такі заходи: перегляд об'єкта книгознавства; розширення поля наукових досліджень книгознавства завдяки «поверненню» постатей автора і читача; розгляд книжкової комунікації та тих процесів, які в ній відбуваються, в умовах нової комунікативної реальності в цілісності та взаємозв'язку, без розривання її на окремі галузі; паралельне використання як синхронії, так і діахронії під час аналізу процесів, що нині відбуваються у книжковій індустрії; активне залучення компаративних методів аналізу, а також продуктивне доєднання методологічного апарату інших наук; повернення до соціокомунікативного підходу як до основного у книгознавчих дослідженнях; об'єднання зусиль усіх, хто тим чи іншим чином причетний до книжкової сфери, незалежно від самопозиціювання в науковій спільноті.

Ключові слова: *книга, книжкова справа, книгознавство, книжкова комунікація, об'єкт книгознавства, методологія книгознавчого дослідження, кризовий стан.*

V. Markova

Doctor of Sciences in Social Communications, professor of the Department of Cultural Studies and Media Communication, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

THE CURRENT STATE OF UKRAINIAN BIBLIOGRAPHY: PROSPECTS FOR OVERCOMING THE CRISIS SITUATION

The relevance of the research. Experts ascertain the crisis state of modern book study. We consider it necessary to understand the essence of the crisis as a phenomenon and to understand whether it really is fraught with danger, or vice versa, it can breathe new life into book study in the context of the transformation of book industries in the digital environment.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The purpose of our scientific research is to analyze the state of modern book study in Ukraine and outline ways out of the crisis.

The methodology. The study was conducted using the method of analyzing.

The results. The status of modern as a scientific and educational discipline is considered. The following activities are proposed: revision of the object of bibliography, expansion of the scope of scientific research of bibliography due to the “return” of the figures of the author and reader, consideration of book communication and the processes taking place in it in a new communicative reality in integrity and interconnection, without breaking it into separate branches, parallel use as synchrony and diachrony in the analysis of the processes taking place in the book industry, the active involvement of comparative methods of analysis, as well as the productive involvement of the methodological apparatus of other sciences, the return to the socio-communicative approach as the main one in bibliography, the unification of the efforts of all those who in one way or another are involved in book industry, regardless of how they pose themselves in the scientific community.

The scientific topicality. An analysis of the current state of bibliography and the outlined prospects for overcoming the crisis can become a methodological basis for the further transformation of bibliography in the context of digital reality.

The practical significance. The results of the study can be used in the formation of a strategy for the development of bibliography.

Keywords: *book, book case, bibliography, book communication, object of bibliography, methodology of bibliography, state of crisis.*

Актуальність теми дослідження. Для книгознавчого дискурсу останніх десятиріч спільним місцем стала констатація кризового стану книгознавства. Зазвичай дослідники намагаються знайти причини такого стану і пропонують різноманітні шляхи виходу з нього, апелюючи до «золотого» (початок XX ст.) або хоча б до «срібного» (60–70-ті рр. XX ст.) століття книгознавства, коли його статус у науковому співтоваристві був доволі високий. У зв'язку із цим виникає потреба розібратися в сутності кризи як явища і зрозуміти, чи справді вона таїть у собі небезпеку, або ж навпаки — здатна вдихнути нове життя в книгознавство в умовах нової реальності, у якій головними є нові засоби комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що за останнє десятиріччя в Україні було надзвичайно мало праць з теоретичного книгознавства. Серед таких слід відзначити публікації Г. Швецової-Водки, М. Шатрової та автора цієї статті (Швецова-Водка, 2013; Шатрова, 2017; Маркова, 2014; Маркова, 2023). В означених публікаціях науковці намагалися переглянути традиційну структуру книгознавства, його місце серед інших наук, дискутувалося питання базових дефініцій.

Мета статті — проаналізувати стан сучасного книгознавства в Україні й означити шляхи виходу з кризового стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово «криза» — грецького походження (“κρίσις”), яке означає «рішення, результат». Нині воно має кілька значень, серед яких у всіх етимологічних словниках найпоширеніше

таке: «різкий, крутий перелом у чомусь, важкий перехідний стан» (Криза, б. д.). Тому в наших подальших міркуваннях опираватимемося на цьому значенні. Оскільки криза — це «перехідний стан», то логічним є запитання: «Між чим і чим?» Якщо відповідь на друге «чим?» перебуває у сфері прогнозу і передбачає виключно наші припущення, то відповідь на перше — у галузі історії, яка є цілком доступною для аналізу.

Для правильного розуміння цих процесів необхідно хоча б побіжно розглянути еволюцію гуманітарних наук, у лоні яких, безумовно, сформувалося й книгознавство. Відомий німецько-американський філософ Г. У. Гумбрехт пов'язує появу гуманітаристики з пропозицією В. Дільтея, сформульованою наприкінці XIX століття, — створити новий кластер знання під назвою «науки про дух». Це пов'язувалося із тим, що до цього часу ті дисципліни, які зараз належать до гуманітарних, не виокремлювались з-поміж традиційних наук. На думку філософа, гуманітаристика перебуває вже на етапі свого виділення з традиційних наук і стикається з подвійною травмою — наука змушена постійно доводити свою здатність створювати щось «реальне» і ще водночас актуалізувати запитання: «Про що насправді ми говоримо?». Німецький теоретик зазначав, що лише завдяки постійним обговоренням власне кризи гуманітарні науки змогли зберегтися. Злетом же гуманітарної думки він уважав другу половину XX ст. з її масовим виникненням різноманітних теорій, таких як структуралізм, неомарксизм, неофрейдизм, деконструкція, навколо яких точилися дискусії, причому в основному критичного спрямування, але це було доказом — гуманітарна думка жива. Нині Г.-У. Гумбрехт констатує спад нових теорій і доходить невтішного висновку про те, що «розмірковувати про кризу для гуманітаристики стало способом виживання і, отже, існує ризик, що через це можна пропустити небезпеку нинішньої ситуації. Я гадаю, що якщо гуманітаристика не сприйме цієї кризи серйозно, якщо вона не навчиться уявляти, що світ може існувати без гуманітарних наук, то останні дійсно можуть зникнути» (Гумбрехт, 2016). Не зайвим буде екстраполювати цю ситуацію і на розвиток книгознавства.

Після бурхливого розвитку теоретичного книгознавства в 60-ті — на початку 70-х рр. науковці зосередили свою увагу на суто практичних питаннях, пов'язаних з типологією видань. Таким чином розпочалось перетворення книгознавства на частину документознавства. Але тут слід ще додати, що й плідні 60-ті — початок 70-х рр., заглибившись у теоретизацію, заклали фундамент для перетворення книгознавства багато в чому схоластичної дисципліни, що претендує на комплексність. Це був період бурхливого розвитку історії книги, але вона була ніби сама по собі, поза теорією. Зразком же плідної «співдружності» теорії та історії є напрям історії читання, який розвивається в межах французької школи «Анналів».

Зважаючи, що це був час бурхливого розвитку гуманітарних наук, продуктивним стало б освоєння книгознавцями їхнього інструментарію (це почали здійснювати згодом), натомість вони намагалися створити власний книгознавчий метод. Заради справедливості слід зазначити, що на розвиток книгознавчої думки вплинула комунікативістика, проте екстраполяція її напрацювань здійснювалась у межах схрещення її з діалектичним матеріалізмом.

Крім того, саме в цей період утвердилась точка зору, згідно з якою об'єкт книгознавства є комплексним та включає і книгу, і книжкову справу (остання ж розглядалася як сукупність галузей). Підсумком же всіх цих процесів стало те, що у книгознавстві була забута його гуманітарна складова і воно перетворилося на дисципліну суто практичного спрямування, яке обслуговує потреби книговидавничої та книготорговельної діяльності. Де-юре це було закріплено й у назві наукової спеціальності — «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». В Україні ці процеси були пов'язані зі створенням власної атестаційної системи після відновлення незалежності. Відповідно до наказу Вищої атестаційної комісії України від 13 березня 1997 р., було сформовано комплексну дисципліну «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» (замість окремих «Книгознавство» та «Бібліотекознавство та бібліографознавство»). З 2008 р. ця наукова спеціальність входила до наукової галузі «Соціальні комунікації». Проте, незважаючи на таку чітку вказівку місця книгознавства в певній галузі науки, захист дисертацій, пов'язаних із книгознавчою тематикою, здійснювався в галузі не лише соціальних комунікацій, а й історичних, філологічних, педагогічних наук, що вкотре підтверджує міждисциплінарність цієї дисципліни. Бібліометричний аналіз захищених дисертацій, об'єктом у яких була книга, за період 1992–2015 рр., виконаний О. Пастушенком, засвідчив: серед досліджень — 73 кандидатські та 11 докторських. Якщо ж міркувати про внесок у теоретичне книгознавство, то до таких розвідок автор відносить 6 докторських дисертацій та 14 кандидатських. Тематичне наповнення зазначених праць представлено різними аспектами книжкового пам'яткознавства, місцем книги та книгознавства в системі наукового знання та соціальних комунікацій, зокрема формуванням структури сучасного книгознавства, його об'єкта та предмета, інституалізацією нових книгознавчих дисциплін, що виникають на стику з іншими науками, питаннями книговидання та книг, розвитком електронної книги, книгознавчою історіографією, специфікою окремих видів видань (Пастушенко, 2015). Таким чином, проблемне поле українського книгознавства цього періоду свідчить, що воно розвивалося в системі наук соціально-комунікативного циклу, традиційно тяжіло до історичних досліджень, приділяючи водночас увагу практичним питанням, особливо у зв'язку з освоєнням нової комунікативної реальності.

Примітним є той факт, що в галузі знань «Соціальні комунікації» існувала наукова спеціальність «Теорія та історія видавничої справи та редагування». Тобто із книгознавства тоді було виокремлено ще одну частину, і виходило, що «нерозподіленою» сферою практичного застосування залишилися лише книжкова торгівля.

Нині підготовка докторів філософії та здобувачів вищої освіти на першому й другому рівні (бакалаври, магістри) відбувається за спеціальностями і галузями знань згідно з постановою Кабінету Міністрів від 29 квітня 2015 р. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». У цьому документі замість «Книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства» з'явилася нова спеціальність — «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в галузі знань «Культура і мистецтво». У її назві книгознавча складова взагалі відсутня, як і галузь знань «Соціальні комунікації». Також у цьому переліку з'явилася спеціальність «Видавництво та поліграфія» у галузі знань «Виробництво та технології», а «Видавнича справа та редагування» залишилися лише в межах спеціалізації спеціальності «Журналістика». Аналіз навчальних планів засвідчив, що книгознавство як дисципліна викладання фігурує не в усіх вищезгаданих спеціальностях.

Про невизначеність статусу книгознавства свідчить і відсутність наукових центрів, які займаються його проблематикою та консолідують зусилля книгознавців. Попри те, що в Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського функціонує відділ книгознавства, який позиціонує себе як координуючий центр цієї галузі наукових досліджень, насправді він займається історичними дослідженнями. Крім того, тенденцією останніх років стало зникнення кафедр книгознавства у спеціальних навчальних закладах, що також не сприяє активізації книгознавчої думки. Відсутнє і наукове фахове видання, яке охоплювало б усі напрями книгознавства, не проводяться книгознавчі конференції. Зазвичай книгознавча тематика наукових публікацій є у фахових виданнях у вигляді рубрики («Вісник Книжкової палати»), або фахове видання зосереджує свою увагу лише на певній галузі книгознавчих досліджень («Поліграфія та видавнича справа»). На нечисленних наукових конференціях наявні лише книгознавчі секції.

У зв'язку з такою ситуацією відомий український книгознавець Г. Швецова-Водка як узагальнюючу назву для комплексу наук про книжкову комунікацію (або книжкову справу), що забезпечує створення та функціонування книги в суспільстві, пропонує бібліологію. Її аргументами на користь такого терміна є те, що він міжнародний і вже використовувався для позначення комплексної науки про книгу. Крім того, на її думку, це дозволить уникнути небажаних формулювань — «книгознавство у широкому значенні» та «книгознавство у вузькому значенні». Неоднозначним

Г. Швецова-Водка визнає й обсяг «книгознавства у вузькому значенні», оскільки його використовують і щодо загального книгознавства, і щодо комплексу, що включає лише едіціологію та бібліополістику. Тому загальне книгознавство як теорія книгознавства має замінити бібліософія як «метанаука бібліологічного комплексу», а термін «книгознавство» може залишитися лише як назва комплексу дисциплін, що складається з едіціології та бібліополістики, а також історії книги (Швецова-Водка, 2013). Безумовно, такою позицією науковець намагається усунути давні протиріччя між книгознавцями, бібліотекознавцями та бібліографознавцями, оскільки останні вже кілька десятиліть не погоджуються з об'єднанням їх у книгознавчий комплекс. Водночас слід зазначити, що вибір із цієї метою поняття «бібліологія» навряд чи зможе задовольнити всіх, оскільки ще з XVI ст. воно використовувалося в різних країнах для позначення комплексної науки про книгу, і лише у XX ст. спочатку на території Російської імперії, а потім Радянського Союзу було замінено на «книгознавство». А тому повернення його не змінює справи. До того ж відомо, що мова, навіть у межах наукової комунікації, є живим явищем, а тому будь-які, навіть найлогічніші зміни мають «прижитися». Чи є такі перспективи в термінологічних інноваціях Г. Швецової-Водки стане зрозуміло згодом. Нині можна констатувати лише одне: ані спроби перейменувань, ані створення нових метатеорій та складних схем не повернуть нам колишнього почесного статусу книгознавства. І на те є цілком об'єктивні причини, пов'язані з процесами диджиталізації книжкової індустрії, виникненням нових читацьких практик, зміною пріоритетів дозвілєвої діяльності сучасної людини. Тому нинішнє завдання — «вбудувати» книгознавство в умови нової комунікативної реальності; і не самими схемами, що демонструють його місце у структурі наукових знань, а реальними дослідженнями, цікавими та актуальними питаннями, що засвідчують життєздатність книгознавчої думки.

Тому слід зосередити увагу на тому, у якому напрямку потрібно рухатися, щоб книгознавство все ж таки пододало кризу. Для цього передусім слід зрозуміти природу цього стану. Цими питаннями і має зайнятися книгознавство як узагальнююча наука про книгу та її функціонування в суспільстві. На наш погляд, оновлення книгознавчої думки можливе на основі таких положень:

1. В умовах нової комунікативної реальності, у якій традиційна друкована книга, по-перше, співіснує з електронною, а по-друге, сама функціонує вже в новому електронному середовищі, необхідно переглянути об'єкт книгознавства, визначений як «книга та книжкова справа». Слід зазначити, що цю двоїстість завжди критикували. Функціонування книги в новій інформаційно-комунікативній реальності передбачає зовсім нові «правила гри»,

яким уже не відповідає поняття «книжкова справа», сформоване в індустріальну добу розвитку соціальних комунікацій. Тому продуктивним, на нашу думку, стане заміна «книги та книжкової справи» як об'єкта книгознавства на семантично більш ємне — «книжкова комунікація», що більшою мірою відображає реальну ситуацію. Безумовно, це становище потребує додаткового теоретичного обґрунтування, але сприятиме усуненню тієї проблеми, про яку зазначав М. Маклуен: «Ми насправді живемо, так би мовити, міфічно та інтегрально, проте продовжуємо мислити відповідно до старих, фрагментованих просторових і тимчасових зразків доелектричної епохи» (McLuhan, 1964).

2. У зв'язку з тим, що об'єкт книгознавства вмщував книгу як таку та інституалізовані галузі, пов'язані з її створенням, розповсюдженням та споживанням, і автор, і читач були вилучені з дослідницького поля книгознавства. Очевидно, це зумовлювалось прагматичним поглядом на книгознавство, яке розглядалося лише в прив'язці до виробничого циклу. Водночас для книгознавства 20-х рр. ХХ ст. характерним був цілісний погляд на процес функціонування книги в суспільстві, що не вилучає автора та читача. Крім того, в умовах нової комунікативної реальності лише автор, книга та читач є обов'язковими учасниками комунікативного процесу. Тому вважаємо, що їхнє «повернення» не лише суттєво збагатить книгознавчу думку, а й, знову-таки, краще відповідатиме новій комунікативній реальності.

3. Необхідним є також розгляд книжкової комунікації та тих процесів, які в ній відбуваються, в умовах нової комунікативної реальності в цілісності та взаємозв'язку, без розривання її на окремі галузі.

4. З урахуванням того, що більшість теоретичних питань сучасного книгознавства пов'язана з межевою ситуацією в умовах нової інформаційної революції, важливим є розгляд їх у взаємозв'язку з історичною ретроспективою з урахуванням того, що суспільство вже неодноразово переживало подібні пертурбації. Істотно збагатить книгознавчу думку і паралельне використання як синхронії, так і діахронії під час аналізу цих процесів.

5. В умовах постнекласичного етапу в розвитку науки, для якого характерні міждисциплінарні дослідження, потрібні активне залучення компаративних методів аналізу, а також продуктивне залучення методологічного апарату інших наук.

6. Необхідним є повернення до соціокомунікативного підходу як до основного у книгознавчих дослідженнях, що відображає сутнісну природу книги.

Але найголовніше — це об'єднання зусиль усіх, хто тим чи іншим чином причетний до книжкової сфери, незалежно від того, як саме вони позиціонують себе в науковій спільноті.

Висновки. Продуктивність дискурсу сучасної кризи полягає в тому, що представники наукової спільноти так чи інакше під час обговорення акцентують на тих проблемах, з якими стикається сфера, і пропонують шляхи їх подолання. У зв'язку із цим можна сподіватися, що книгознавчі розвідки буде продовжено.

Перспективою подальших досліджень має стати висвітлення дискусійних питань щодо об'єкта книгознавства, методології книгознавчих досліджень.

Список посилань

- Гумбрехт, Х. У. (2016). «Башня из слоновой кости»: о будущем гуманитарного образования. *Койнонія. Філософія іншого та богослов'я спілкування*, 55, 13–26.
- Криза. (б.д.). В *Академічний тлумачний словник (1970–1980)*. Відновлено 18 січня, 2023 з <http://sum.in.ua/s/kryza>
- Маркова, В. (2023). До питання про об'єкт книгознавства. *Вісник Книжкової палати*, 6, 48–52.
- Маркова, В. (2014). Дискусійні проблеми сучасного книгознавства. *Вісник Книжкової палати*, 10, 38–41.
- Пастушенко, О. (2015). Теорія книги в сучасних дисертаційних дослідженнях з книгознавства в Україні. *Бібліотечний вісник*, 2, 23–26.
- Шатрова, М. (2017). Теорія книгознавства на початку ХХІ століття. *Вісник Книжкової палати*, 1, 3–5.
- Швецова-Водка, Г. (2013). Місце бібліології в системі наукового знання. *Бібліотечний вісник*, 4, 3–9.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. McGraw Hill.

References

- Gumbrecht, H. U. (2016). “Ivory Tower”: about the future of humanitarian education. *Koinonnia. Filosofia inshoho ta bohoslovia spilkuвання*, 55, 13–26. [In Russian].
- Crisis. (n.d.). In *Academic explanatory dictionary (1970–1980)*. Retrieved 18 January, 2023 from <http://sum.in.ua/s/kryza> [In Ukrainian].
- Markova, V. (2023). To the question of the object of book studies. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 6, 48–52. [In Ukrainian].
- Markova, V. (2014). Controversial issues of modern book studies. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 10, 38–41. [In Ukrainian].
- Pastushenko, O. (2015). The theory of the book in modern dissertation research on bibliography in Ukraine. *Biblioteknyi visnyk*, 2, 23–26. [In Ukrainian].
- Shatrova, M. (2017). Theory of bibliography at the beginning of the XXI century. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 1, 3–5. [In Ukrainian].
- Shvetsova-Vodka, H. (2013). The place of bibliology in the system of scientific knowledge. *Biblioteknyi visnyk*, 4, 3–9. [In Ukrainian].
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. McGraw Hill. [In English].

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.06¹>

УДК 021.1:316.647.5:024.1-056

Н. С. Тюркеджи

аспірантка, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

natali_turkedjy@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6785-2900>

О. Ю. Мар'їна

доцент, доктор наук із соціальних комунікацій, Харківська державна академія культури м. Харків, Україна

helenmaryina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7248-2147>

ІНКЛЮЗИВНА БІБЛІОТЕКА ЯК АГЕНТ ЗМІН У СУСПІЛЬСТВІ

Інклюзивні бібліотеки в Україні стають ключовим агентом змін у сучасному суспільстві, особливо в умовах військового конфлікту. Стаття розкриває важливість ролі інклюзивних бібліотек у створенні інклюзивного простору для всіх громадян. Російсько-українська війна суттєво змінила соціокультурний контекст нашої держави, посиливши необхідність формування інклюзивного суспільства. Інклюзивні бібліотеки відіграють ключову роль у формуванні доступності та нормалізації ставлення до людей з інвалідністю. Результати цього дослідження вказують на те, що основні принципи інклюзивних бібліотек, зокрема доступність, рівноправ'я та соціальна інклюзія, впливають на формування доступності в суспільстві загалом. Використання коректних термінів і дефініцій щодо інвалідності є важливим для формування свідомості інклюзивного суспільства, а освіта та інформаційна доступність — ключові чинники в її забезпеченні.

Ключові слова: *інклюзивне суспільство, роль бібліотек у формуванні інклюзивного середовища, безбар'єрний простір, інклюзивні бібліотеки в Україні, соціальна інтеграція під час війни.*

N. Tiurkedzhy

Postgraduate Student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

O. Marina

Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor of the Department of Information, Library and Archival Affairs, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

INCLUSIVE LIBRARY AS AN AGENT OF CHANGES IN SOCIETY

The relevance of the article: In the aftermath of the full-scale Russian-Ukrainian war, Ukraine faces a critical juncture in its societal evolution. The need for inclusivity and the role of libraries in fostering it have become central issues. The urgent demand to analyze the impact of this conflict on the formation of an inclusive society in Ukraine needs to be studied.

The purpose of the article. This article aims to scrutinize the influence of the Russian-Ukrainian war on the processes involved in shaping an inclusive society in Ukraine. It focuses particularly on shifts in the perception of inclusivity, the significance of barrier-free environments, and the role of libraries in facilitating these changes.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Presentation of the main topic. The article delves into the transformation of Ukraine's societal landscape in the wake of the war. It highlights how the conflict has influenced the conceptualization of inclusivity, emphasizing the importance of creating accessible environments and highlights the pivotal role of libraries as agents of changes in this context.

Conclusions. The analysis reveals a profound impact of the war on Ukraine's approach to inclusivity. It elucidates how societal perceptions have shifted, placing a newfound emphasis on the creation of barrier-free spaces. Furthermore, the study underscores the instrumental role that libraries have played and continue to play in fostering inclusive communities.

The practical significance. This article offers insights into the evolving dynamics of inclusivity in post-war Ukraine. Policymakers, librarians, and community leaders can draw upon these findings to implement strategies that promote inclusivity and develop barrier-free environments. Libraries, as vital community hubs, can take the lead in this transformation, bridging gaps and facilitating social integration in the midst of conflict.

Keywords: *inclusive society, role of libraries in shaping inclusive environments, barrier-free spaces, inclusive libraries in Ukraine, social integration during conflict.*

Актуальність теми дослідження. Сучасне українське суспільство переживає значні зміни в багатьох аспектах, включаючи соціокультурні, політичні, соціально-політичні та економічні трансформації. Ці зміни позначаються на всіх рівнях життя і вельми потребують формування толерантного суспільства. Зокрема, на тлі подій, пов'язаних із повномасштабною війною в Україні, у суспільстві має відбутись зміна парадигм у сприйнятті соціальної інклюзії.

Зростаюча кількість людей з фізичними та когнітивними порушеннями, а також інші соціальні фактори (зокрема, переміщення населення через війну та окупацію територій) актуалізують питання розширення соціальної інтеграції людей з певними потребами та інклюзивної практики у всіх сферах життя, включаючи бібліотечно-інформаційну галузь.

Бібліотеки відіграють ключову роль у забезпеченні доступу до інформації, освіти та культурних ресурсів для всіх верств суспільства. Однак існують значні виклики у забезпеченні рівних можливостей і доступності для людей з інвалідністю, особливо в умовах російсько-української війни.

Постановка проблеми. Поступова зміна ставлення до інклюзивності та доступності в суспільстві України зумовлює необхідність перегляду ролі бібліотек у формуванні доступних та інклюзивних середовищ. Поняття доступності поширюється від фізичного доступу в будівлі та приміщення до створення психосоціальних і технологічних умов, які враховують різні потреби користувачів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. За останні десятиліття інклюзивність та доступність стали актуальними темами для наукових досліджень в Україні й світі. Різні аспекти інклюзивного суспільства та роль

бібліотек у його формуванні були вивчені та проаналізовані в багатьох наукових працях.

Українські науковці акцентують на інклюзивному освітньому середовищі та ролі бібліотек у забезпеченні доступності навчальних ресурсів для всіх учнів, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби. Зокрема, В. Білоус та Л. Бровчак (2020) розглядають бібліотеки як інституції з упровадження інклюзивних підходів для створення доступних просторів та послуг для всіх користувачів.

Проблему розбудови інклюзивних просторів та ролі соціальних інститутів у цьому процесі вивчає немало науковців: Т. Логвін (2018), К. Скрипка (2019). Їхні наукові праці висвітлюють ключові аспекти інклюзивних просторів, зокрема їх природу, структуру та фактори, що сприяють становленню. За дослідженнями цих учених, формування інклюзивних просторів є невід'ємною частиною соціального розвитку, який нерозривно пов'язаний із переглядом підходів держави й суспільства до людей з інвалідністю та визнанням їхніх прав на самореалізацію.

На офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України розділ «Просто про інклюзивну освіту», який є важливим джерелом інформації, що містить презентації, відеоролики, інструкції та інфографіку, спрямовані на підтримку освітян у реалізації інклюзивної освітньої практики та успішному впровадженню цих підходів у навчальному процесі.

Спостерігається підготовка посібників для підтримки педагогів у забезпеченні ефективного впровадження інклюзивної освіти. «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів» (2018) — навчально-методичний посібник, який містить рекомендації для виконання основних функцій щодо підтримки дітей з особливими освітніми потребами.

Н. Кунанець (2013) пропонує диференційований підхід до різних категорій користувачів, оснований на їхніх потребах — це нозологічний підхід, який враховує такі категорії: користувачі з порушеннями зору, слуху та обмежені в пересуванні. Завдяки цьому підходу, бібліотеки стануть більш доступними та інклюзивними.

Т. Колесникова (2023) розглядає можливість зміцнення ролі бібліотек у закладах вищої освіти (ЗВО) України у формуванні екосистеми відкритих освітніх ресурсів (OER) під час кризи браку сучасного доступного освітнього контенту українською мовою. Авторка визначає три основних виклики, з якими стикаються ЗВО: відсутність сучасних підручників, проблеми доступності електронних підручників та лінгвоцид української мови. Важливою складовою сучасної інклюзивної бібліотечної практики є вивчення та аналіз існуючих проєктів. В. Горчинська (2023) навела обґрунтовану вибірку таких інклюзивних бібліотек в Україні.

У процесі аналізу методичних рекомендацій, розміщених на вебсайтах бібліотек в Україні, виявлено поширення некоректних формулювань та стереотипів, що стосуються людей з інвалідністю (ЗОНУБ, 2022). Ця практика створює суперечливу ситуацію, коли інклюзивні заклики та принципи, які бібліотеки мають втілювати у своїй діяльності, декларуються у вигляді рекомендацій, які не завжди відображають дієву та ціннісну інклюзивну сутність й зачіпають честь і гідність людей з інвалідністю.

Мета статті — дослідити вплив російсько-української війни на розвиток інклюзивних бібліотек в Україні та їхню роль у формуванні інклюзивного суспільства.

Вклад основного матеріалу дослідження. Україна переживає період значущих змін, зокрема й у розумінні соціальної інклюзії та доступності. Інклюзія орієнтується на забезпечення рівних прав, можливостей та участі у суспільстві для всіх, незалежно від їхніх фізичних, психічних, когнітивних або соціальних обмежень. Наша держава, особливо в стані війни, має переглянути підходи до інклюзії та визначення доступності.

Бібліотеки, як невід’ємна складова суспільства, також повинні адаптуватися до цих змін. Інклюзивні бібліотеки стають містком між інформаційними ресурсами та різними групами населення, забезпечуючи рівний доступ до інформації, знань і культурних цінностей.

Значення доступності та формування толерантного ставлення до людей з інвалідністю у суспільстві набуває особливої актуальності з огляду на значне збільшення кількості людей з інвалідністю (за даними Міністерства соціальної політики: з початку повномасштабної війни показник зріс на 300 тис. осіб). Визнання права на повноцінну участь у житті суспільства для всіх без винятку стає важливим чинником справедливого інклюзивного суспільства.

Доступність означає забезпечення рівного доступу до усіх сфер життя для людей із різними видами інвалідності, включаючи освіту, працевлаштування, культурні події, отримання важливої інформації та інші аспекти повсякденного життя. Інклюзивні бібліотеки, які відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до знань та культурної спадщини, виступають агентами змін у нормалізації ставлення суспільства до людей з інвалідністю. Вони створюють середовище, де інвалідність не є перешкодою для повноцінної самореалізації в соціумі. Цей процес передбачає розрив зі стереотипами та уявленнями, які обмежують можливості будь-якої особистості. Бібліотеки, як осередки знань і соціокультурної комунікації, мають активно сприяти цьому процесу, надаючи різним групам населення рівний доступ до своїх ресурсів та послуг.

Це означає створення фізичних та віртуальних середовищ, які б концентрувались на потребах різних груп користувачів, забезпечували доступність та враховували особливості сприйняття інформації.

Для реалізації концепції інклюзивності, бібліотеки впроваджують різноманітні практики. Зокрема: фізичну адаптацію приміщень для людей з різними видами інвалідності, розробку альтернативних форматів інформації, використання асистивних технологій, надання послуг з читання для користувачів з вадами зору, організацію інклюзивних культурних подій і багато іншого.

Інклюзивні бібліотеки базуються на декількох ключових принципах, які є фундаментальними для забезпечення доступності й інклюзивності. Ці принципи визначають спосіб функціонування бібліотеки та її відносини з усіма групами користувачів. Розглянемо деякі із цих принципів та їхній вплив на формування доступності в бібліотеках:

- принцип рівного доступу передбачає, що всі користувачі мають однакове право на доступ до бібліотечних ресурсів та послуг;
- принцип доступності вимагає створення фізичних та інформаційних осередків, які враховували б потреби різних груп користувачів. Наприклад, це може передбачати наявність пандусів, аудіоопис для відеоматеріалів тощо;
- принцип інклюзивності — організація спеціальних заходів для всіх користувачів для нормалізації сприйняття й комунікації між ними та інші інклюзивні практики;
- принцип інформаційної доступності передбачає, що інформація має бути доступною для всіх, включаючи тих, хто має особливі потреби (використання альтернативних форматів, які враховують різні способи сприйняття інформації).

Також бібліотеки можуть і відіграють важливу роль у формуванні нормального ставлення до людей з інвалідністю в суспільстві. Ця роль є вкрай важливою, адже бібліотеки сприяють повноцінній участі означених осіб у житті суспільства в результаті:

- адвокації різних видів інвалідності — бібліотеки можуть розповідати та поширювати різні історії людей, з власним досвідом у подоланні бар'єрів і перешкод;
- сприяння освіті й усвідомленню шляхом створення інформаційних ресурсів, проведенню інклюзивних заходів, які допомагатимуть суспільству краще розуміти інвалідність та її вплив на життя;
- формування інклюзивного середовища — бібліотеки мають стати осередками для проведення лекцій, дискусії, майстер-класів, майстерень,

волонтерських лабораторій та інших активностей, які об'єднують різні групи людей;

- бібліотеки можуть підтримувати та видавати твори чи виставляти роботи авторів з інвалідністю, тобто долучати їх до культурного діалогу, розкривати таланти своїх користувачів;
- створення доступних просторів — доступ до будівель, приміщень, колекцій та інформаційних ресурсів.

Однією з ключових складових створення доступного та інклюзивного суспільства є правильне визначення й розуміння інвалідності. Дефініції інвалідності можуть впливати на формування свідомості суспільства щодо цієї групи людей, а також на політику, практику у сфері інклюзії та доступності.

Правильні та коректні дефініції інвалідності відіграють значну роль у формуванні свідомості суспільства щодо прав, потреб та можливостей людей з інвалідністю. Вони сприяють створенню більш інклюзивного й рівноправного суспільства для всіх громадян.

Важливо використовувати правильну термінологію в процесі звернення до людей з інвалідністю. Найбільш прийнятним терміном є «людина (особа) з інвалідністю», оскільки він підкреслює головне — людину, а інвалідність є лише однією з ознак. Термін «обмежені можливості» не є прийнятним, оскільки кожен із нас має певні особисті обмеження (до прикладу, мало хто здатен підняти величезну вагу чи пробігти на дуже велику відстань).

У кожного з нас є свої особливості та потреби. Деякі працюють краще вранці, інші — пізно ввечері. Для когось особливо важливі засоби для захисту очей у сонячну погоду. Важливо пам'ятати, що пандуси та ліфти не є ексклюзивною потребою для людей з інвалідністю — ними користуються всі: і батьки з дитячими візочками, і люди з валізами на колесах.

Довідник безбар'єрності пропонує такі визначення:

- діти з особливими освітніми потребами — фігурує виключно в межах галузі інклюзивної освіти, і це єдиний випадок, коли використання дефініції «особливий» є коректним;
- людина з ампутованими кінцівками. Якщо важливо акцентувати на тому, яку саме інвалідність має людина, то це доречно, але дотримуючи принципу «спочатку людина»;
- людина з інтелектуальними порушеннями;
- людина з порушеннями зору, людина з повною / частковою втратою зору, незрячий / незряча (допустимий варіант). Якщо ми маємо на увазі людину з повною втратою зору, то можна вживати термін «незряча людина»;

- людина з інвалідністю, людина з фізичними / сенсорними / психічними / інтелектуальними / ментальними порушеннями, людина з порушеннями опорно-рухового апарату, людина з порушеннями рухової функції;
- маломобільні групи населення — люди з інвалідністю є частиною цих груп, так само, як люди, які відчують складнощі під час самостійного пересування через незручне й недоступне середовище (люди з певними тимчасовими фізичними порушеннями, старшого віку, вагітні, діти до 7 років, люди зі значно більшою або меншою за середню масою тіла, значно вищі або нижчі за середній зріст).

Інклюзивність у бібліотеках є важливою складовою створення доступного та рівноправного суспільства. Однак існують певні виклики й перешкоди, які ускладнюють процес упровадження інклюзивних підходів:

1. Упровадження інклюзивних послуг та ресурсів може потребувати додаткового фінансування на адаптацію приміщень, навчання персоналу, закупівлю спеціалізованого обладнання. Для багатьох бібліотек це може бути фінансово складно.

2. Забезпечення доступу до інформації та ресурсів для людей з різними видами інвалідності може вимагати технологічних змін й оновлень, що особливо складно для невеликих бібліотек зі старим обладнанням.

3. Освіта та підготовка співробітників бібліотеки у сфері інклюзивності є важливою, але не завжди це враховується належним чином.

Для подолання викликів та перешкод і сприяння інклюзивності в бібліотеках можуть бути застосовані такі форми діяльності (див. рисунок 1):

- здійснення навчання свого персоналу з питань інклюзії та доступності. Це допоможе співробітникам краще розуміти потреби різних груп людей з інвалідністю та надавати відповідні послуги;
- співпраця з іншими організаціями та громадськими об'єднаннями, які працюють у сфері інклюзії для обміну досвідом й ресурсами;
- адаптація інфраструктури передбачає будівництво пандусів, розширення дверей та створення спеціалізованих зон;
- розробка програм та заходів, які сприяють соціальній інклюзії й взаємодії між різними групами людей;
- забезпечення доступності інформації для всіх користувачів, включаючи тих, хто має різні види інвалідності.

Українські бібліотеки в останні роки активно розвивають інклюзивні ініціативи, спрямовані на створення доступних та інклюзивних просторів для дітей з особливими освітніми потребами. Проект «Бібліотека — інклюзивний простір для молоді», реалізований Громадською організацією «Рівненське обласне відділення Української бібліотечної асоціації» у 2020 р.,

є яскравим прикладом успішної роботи в цьому напрямі. Він спрямований на соціальну інтеграцію та розвиток активності дітей і молоді з інвалідністю та їхніх однолітків, покликаний створити інклюзивне середовище в публічних бібліотеках, сприяти їхньому розвитку в результаті проведення інклюзивних розвиваючих тренінгів та культурних заходів. Реалізовано ідею інклюзії через соціальну взаємодію дітей та молоді з різних соціальних груп, їхню спільну діяльність у бібліотеці, яка стала своєрідним «третім місцем» для громади.

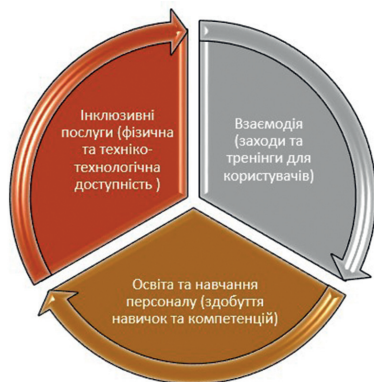

Рис. 1. Стратегії створення інклюзивної бібліотеки

У вересні 2022 р. в місті Запоріжжі, на базі колишньої дитячої бібліотеки, відкрилася нова бібліотека, призначена для людей з інвалідністю. З метою забезпечення повноцінного доступу та зручності використання бібліотеки для всіх користувачів відбулися важливі інфраструктурні зміни. Бібліотека обладнана пандусами, автоматичними дверима із сенсорним управлінням та кнопкою виклику персоналу. Для незрячих читачів створено спеціальні позначки шрифтом Брайля та придбано літературу з української та світової класики у відповідних форматах.

Враховано вимоги для забезпечення архітектурної доступності, завдяки чому бібліотека стала безбар'єрною для всіх категорій відвідувачів. Простір бібліотеки ретельно спроектовано й переосмислено, створено кілька інтерактивних зон, зокрема коворкінг, зону відпочинку, дитячий ігровий та ляльковий театр.

У Рівненській обласній бібліотеці, починаючи з червня 2023 р., організовано літню терасу, яка стала результатом реконструкції будівлі у 2020 р. Ця ініціатива передбачала широкий спектр заходів, включаючи ознайомлення з інклюзивним навчальним матеріалом, майстер-класи з ліплення казкових героїв, уроки толерантності та настільні ігри. Під час уроку толерантності діти отримали можливість поглибити своє розуміння життя людей, які

бачать світ «на дотик», і навчитися взаєморозумінню та співпраці. Проект передбачав навчання шрифту Брайля, читання інклюзивних книг та опанування різноманітних навичок, необхідних для взаємодії зі світом.

Ці інклюзивні ініціативи в бібліотеках України свідчать про прагнення розвивати відкрите та рівне суспільство, де кожна людина має можливість отримувати доступ до знань і культурних цінностей.

Висновки. Інклюзивні бібліотеки відіграють значущу роль у формуванні доступності та нормалізації ставлення до людей з інвалідністю. Вони мають враховувати різноманітні потреби різних груп користувачів, надавати інклюзивні послуги та забезпечувати доступ до інформації та ресурсів у різноманітних форматах.

Основні принципи інклюзивних бібліотек, такі як доступність, рівноправ'я та соціальна інклюзія, мають вплив на формування доступності в суспільстві загалом. Використання коректних дефініцій інвалідності є важливою складовою формування свідомості суспільства. Освіта та інформаційна доступність відіграють ключову роль у цьому процесі.

Попри виклики та перешкоди, які постали перед бібліотеками, вони мають стратегії та інструменти для подолання цих труднощів. Навчання персоналу, співпраця з іншими організаціями, адаптація інфраструктури та розробка інклюзивних програм допомагають зробити бібліотеки більш доступними та інклюзивними для всіх.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження можуть передбачати розробку та впровадження інклюзивних інформаційних систем, які задовольняли б потреби різних груп користувачів у вебпросторі, вивчення інтерсекційних аспектів інклюзивності, враховуючи різні аспекти інвалідності та соціокультурні впливи.

Список посилань

- Білоус, В. С., Бровчак, Л. С. (2020). Роль бібліотеки у формуванні інклюзивної компетентності майбутніх педагогів: актуальність, напрями, досвід. *University library at a new stage of social communications development: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, НТБ ДНУЗТ*. http://conf.lib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library2020/schedConf/presentations
- Горчинська, В. (2023). Інклюзія в бібліотеці. *Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. Отримано Вересня 18, 2023, з <https://oth.nlu.org.ua/?p=7738>
- Довідник безбар'єрності*. Без бар'єрів: сайт. Отримано Вересня 20, 2023, з <https://bf.in.ua/>
- Колесникова, Т. О. (2023). Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань. *Вісник Книжкової палати*, 7, 3–15.

- Кунанець, Н. Е. (2013). Диференційоване обслуговування користувачів з особливими потребами. *Міжнародна наукова конференція «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів»*. <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/176>
- Логвін, Т. В. (2018). *Інклюзивний простір. Порадник для педагогів і батьків*. Десна Поліграф.
- Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник* (2018). <http://surl.li/uetsm>
- Просто про інклюзивну освіту. Міністерство освіти і науки: офіційний сайт. Отримано Вересня 17, 2023, з <https://mon.gov.ua/ua/prosto-pro-inklyuzivnu-osvitu>
- Робота бібліотек на допомогу користувачам з обмеженими фізичними можливостями (Вип. 1) (2022). *Запорізька обласна наукова універсальна бібліотека*. Отримано Вересня 20, 2023, з <http://surl.li/frzhq>
- Скрипка, К. (2019). Створення інноваційного інклюзивного освітнього простору в межах реалізації соціального проекту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4 (88), 329–339.

References

- Bilous, V. S., Brovchak, L. S. (2020). The role of the library in the formation of inclusive competence of future teachers: relevance, directions, experience. *University library at a new stage of social communications development: materials of the V International Scientific and Practical Conference, Dnipro, Scientific and Technical Library of Dnipro National University of Railway Transport*. http://confliib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library2020/schedConf/presentations [In Ukrainian].
- Gorchynska, V. (2023). Inclusion in the library. *Bloh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. Yaroslava Mudroho*. Retrieved September 18, 2023, from <https://oth.nlu.org.ua/?p=7738> [In Ukrainian].
- Handbook of barrier-free accessibility. Bez barieriv*: website. Retrieved September 20, 2023, from <https://bf.in.ua/> [In Ukrainian].
- Kolesnikova, T. O. (2023). Open Educational Resources and Open Textbooks in the Context of Strengthening the Leadership Potential of Higher Education Libraries in Accessibility of Knowledge. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 7, 3–15. [In Ukrainian].
- Kunanets, N. E. (2013). Differentiated service for users with special needs. *International scientific conference "Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovoї biblioteky do vymoh rozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv"*. <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/176>. [In Ukrainian].
- Logvin, T. V. (2018). *Inclusive space. A guide for teachers and parents*. Desna Polihraf. [In Ukrainian].
- Organizational and methodological principles of activity of inclusive resource centers: a study guide* (2018). <http://surl.li/uetsm>. [In Ukrainian].

- In plain language about inclusive education. *Ministry of Education and Science: official website*. Retrieved September 17, 2023, from <https://mon.gov.ua/ua/prosto-pro-inklyuzivnu-osvitu> [In Ukrainian].
- Work of libraries to help users with disabilities (Issue 1) (2022). *Zaporizka oblasna naukova universalna biblioteka*. Retrieved September 20, 2023, from <http://surl.li/frzhq> [In Ukrainian].
- Skrypka, K. (2019). Creating an innovative inclusive educational space within the framework of a social project. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 4 (88), 329–339. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 17.09.2023

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.071>

УДК 655.4:351(510)

Ван Шуайтянь

аспірант кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

shuaitian818@163.com

<https://orcid.org/0000-0002-3141-0067>

BIG DATA В КНИЖКОВІЙ ІНДУСТРІЇ КНР: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку технології Big Data в книжковій індустрії КНР. Узагальнено експертні думки, висловлені протягом 2013–2014 рр. на сторінках видання “China News and Publication News” щодо перспектив впровадження цієї технології в книжкову індустрію, що дозволило сформулювати кілька напрямів, у яких тоді фахівці бачили можливості застосування технології Big Data. Здійснено огляд досвіду впровадження технології Big Data в електронній дистрибуції, бізнес-аналітиці. Означено перспективні проекти в книжковій індустрії, що базуються на цій технології. Висновано: упровадження Big Data суттєво спрощує процеси управління галуззю, окремими суб’єктами господарювання, контентом, попитом, поведінкою споживачів, завдяки можливості прогнозування, що ґрунтується на достовірних даних, швидко зібраних й оброблених із численних джерел у різних форматах.

Ключові слова: *книжкова індустрія КНР, Big Data, видавнича справа, книжкова дистрибуція, бізнес-аналітика, цифрова трансформація.*

Wan Shuaitian

Postgraduate student of the Department of Information, Library and Archival Affairs, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

BIG DATA IN THE BOOK INDUSTRY OF THE PRC: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

The relevance. With the introduction of electronic book publishing and electronic distribution in the book industry, a large amount of both structured and unstructured data is accumulating, the compilation of which has significant potential for the effective development of both individual market entities and the industry as a whole. In the PRC, the issue of implementing Big Data has been studied since 2012. To date, experience has been gained in using this technology that requires generalization.

The purpose of the scientific research is to analyze the current state and prospects for the development of Big Data technology in the Chinese book industry.

The methodology. The study was conducted using the method of analyzing.

The results. The analysis showed that Big Data technology has been actively used in almost all processes of the book industry over the past decade. Its implementation significantly simplifies the management of the industry, individual business entities, content, demand, consumer behavior, thanks to the possibility of forecasting based on reliable data, quickly collected and processed from numerous sources in various formats.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The scientific topicality. An analysis of the current state and prospects for the introduction of Big Data technology can become a methodological basis for the further transformation of the book industry in the context of digital reality.

The practical significance. The results of the study can be used in the formation of a strategy for the development of book industry in the context of digital transformation.

Keywords: *Chinese book industry, Big Data, publishing, book distribution, business analytics, digital transformation.*

Актуальність теми дослідження. Однією з провідних технологій, яка нині визначає будь-яку галузь, що перебуває в стані цифрової трансформації, є Big Data. У цьому контексті не є винятком і книжкова індустрія, яка нині активно впроваджує різноманітні цифрові технології у свою діяльність.

Виникнення цієї технології пов'язане з тим, що компанії в певний момент часу стали накопичувати великі обсяги неструктурованих та напівструктурованих даних і намагалися зберігати та обробляти цю інформацію. Але наявні в їхньому розпорядженні традиційні сховища даних, орієнтовані на структуровані набори даних та засновані на реляційних базах даних, виявилися нездатними ефективно вирішувати ці завдання в прийнятні терміни. Тому виникла необхідність у нових інструментах, зокрема в технології Big Data.

Попри те, що вперше ця проблема була озвучена в доповіді NASA ще в 1997 р., сам термін набув поширення лише через десять років. Нині він означає набори даних, які є сукупністю або поєднанням таких властивостей: це дані великого обсягу, які генеруються з високою швидкістю або надходять із різних джерел у різному форматі. Зазначені набори даних підлягають аналізу на базі високопродуктивних, високошвидкісних і високорентабельних обчислювальних інфраструктур для вирішення завдання обробки інформації з метою виявлення закономірностей у даних (Bridget Botelho & Stephen J. Bigelow, 2022).

В умовах впровадження електронного книговидання та електронної дистрибуції в книжковій індустрії також накопичується значний обсяг як структурованих, так і неструктурованих даних, упорядкування яких має значний потенціал для ефективного розвитку як окремих ринкових суб'єктів, так і галузі загалом. У КНР питанню впровадження Big Data стали приділяти увагу з 2012 р. Нині накопичено досвід використання цієї технології, що потребує узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання впровадження Big Data в книжковій індустрії КНР не набуло цілісного розгляду в наукових публікаціях. Аналізу перспектив використання означеної технології у видавничій галузі присвячена монографія колективу китайських фахівців "China's Publishing Industry in the Era of Big Data" (Li Zhang et al., 2022). Важливим джерелом щодо історії розвитку Big Data у книжковій

індустрії КНР є публікації у виданні “China News and Publication News” (大数据及富媒体将成数字阅读市场热点 (2014), 大数据开启数字出版瑰丽想象 (2013), 大数据时代：数字内容价值再发现 (2013)).

Мета статті — проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку технології Big Data в книжковій індустрії КНР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Книжкова галузь на всіх етапах виробничого циклу завжди продукувала великі обсяги даних, але в доцифрову добу вони були неструктуровані і розпорошені, а тому складно піддавалися аналізу. Статистика книговидання та книгорозповсюдження, безумовно, існувала і закладала підвалини для управління галуззю, але її було проблематично застосовувати для прийняття управлінських рішень у конкретних суб'єктах господарювання. Статистичні дані доцифрової епохи надавали лише узагальнюючу картину і не надавали оперативної інформації, а тому значно ускладнювали процеси управління.

В умовах цифрової доби ситуація істотно змінилася. Ще у 2001 р. Дуг Лані опублікував дослідження “3D Data management: Controlling Data Volume, Velocity and Variety” (Lane, 2001), у якому сформувався концепція т. зв. 3V, яка згодом набула поширення в більшості визначень поняття Big Data. Йдеться про такі параметри, як-от обсяг даних (Volume), різноманітність даних (Variety) та швидкість (Velocity). Обсяг даних (Volume) свідчить про необхідність зберігати та обробляти дані величезного обсягу — у десятки і сотні терабайт. Різноманітність форматів даних (Variety) — визначає здатність обробляти великі масиви даних, що надходять з різних джерел у різних форматах. Швидкість надходження та обробки інформації (Velocity) указує на те, що йдеться про обробку даних, які надходять з великою швидкістю. Компанія “IDC”, яка публікує дані про ринок Big Data, уточнюючи поняття, додає ще одне V — Value (цінність), підкреслюючи, що технології Big Data дозволяють впровадити вигідне рішення більш економічно та отримати для бізнесу цінніше рішення.

Якщо спочатку перспективи застосування Big Data фахівці вбачали лише у сфері бізнес-аналітики, то далі ці перспективи значно розширилися. Нині без застосування означеної технології неможливе рішення щодо підтримки розподіленої інфраструктури онлайн-магазину, що має мільйони відвідувачів та сотні мільйонів транзакцій.

У книжковій індустрії маємо справу з такими типами даних: виробництво книжкових видань, їх продажі, читання, права на видання. У галузі виробництва це: різноманіття форматів, бібліографічні дані, тематика, картинки обкладинок тощо. До даних про продажі належать ціна на саму книжку, дані власне про продажі, окремі дані щодо формату, жанру. Дані про читання стосуються того, скільки часу люди витрачають на цей процес, скільки книг читають за певний період часу.

Слід зазначити, що дані книжкової індустрії є розпорошеними по різних базах даних, які належать як державним, так і приватним структурам. На їх збирання та оброблення потрібен час, що ускладнює процес прийняття рішень. Саме тому впровадження технології Big Data в професійному колі китайських фахівців книжкової справи було сприйнято позитивно.

Протягом 2013–2014 рр. на сторінках видання “China News and Publication News” відбувалося активне обговорення перспектив впровадження цієї технології у книжкову індустрію. Узагальнення експертних думок, висловлених у цих матеріалах, дозволило сформулювати кілька напрямів, у яких тоді фахівці вбачали можливості застосування Big Data. Серед них:

- передбачення тенденцій розвитку галузі, що суттєво полегшує процес вироблення стратегії розвитку;
- планування контенту;
- прогнозування попиту на певні видання;
- отримання найточніших даних щодо потреб читачів;
- суттєве поліпшення процесу маркетингового аналізу;
- можливості фільтрації контенту та користувачів;
- кардинальні зміни екстенсивного виробництва, що базується на книгах та документах, і формування нового способу виробництва на базі даних, яка основана на елементах знань, перетворення всієї цифрової видавничої індустрії на сервіс, що оснований на знаннях;
- перехід видавництва від публікації книг до публікації даних;
- транзиція від читання книг та літератури до споживання знань;
- поліпшення читацького досвіду завдяки можливості індивідуалізованого підходу до потреб читачів, що приведе до посилення відчуття взаємодії в усіх елементах книжкової комунікації (大数据及富媒体将成数字阅读市场热点 (2014), 大数据开启数字出版瑰丽想象 (2013), 大数据时代：数字内容价值再发现 (2013).

Нині можна констатувати, що майже всі ці перспективи більшою або меншою мірою втілилися в життя в книжковій індустрії КНР. Водночас цікавим є те, що ніхто з експертів детально не охарактеризував ті можливості, які виникають завдяки використанню технології Big Data в книжковій онлайн-торгівлі. Адже, як засвідчив подальший розвиток, саме там вона набула найбільшого поширення.

В авангарді цього процесу стояв Amazon, що став прикладом для чільних ритейлерів електронної комерції. Означений ресурс є лідером у збиранні, зберіганні, обробленні та аналізуванні особистої інформації кожного клієнта, яка відіграє роль засобу визначення того, яким чином клієнти витрачають свої гроші. Компанія використовує прогнозну аналітику

(англ. predictive analytics) для цільового маркетингу, що допомагає їй підвищити задоволеність клієнтів та натомість забезпечити лояльність. Так, Amazon пропонує віртуальних помічників, як-от Echo та Echo Show, які використовують камеру та динаміки. Клієнти застосовують їх для отримання оновлень погоди, щоденних новин або замовлення товару за допомогою голосової команди. Створені аудіофайли завантажуються на сервери Amazon і є джерелом інформації про переваги клієнтів.

Сам ресурс є лідером у використанні комплексного механізму спільної фільтрації (англ. Certified Fraud Examiner, скорочено CFE). Компанія дотримує концепції поведінкової аналітики. Завдяки цій технології аналізуються моделі покупок клієнтів з огляду на раніше куплені товари, товари в кошику або списку бажань; на основі продуктів, які вони розглянули та оцінили; на базі продуктів, які шукали найчастіше. Потім ця інформація використовується для рекомендації додаткових продуктів, які придбали інші клієнти, під час покупки тих же товарів.

Оскільки існує велика конкуренція, Big Data демонструє, що клієнт починає шукати альтернативи, якщо є затримка в періоді доставки. Це змусило Amazon придумати щось подібне до замовлення в один клік. Замовлення в один клік — це запатентована функція, яка автоматично активується, коли людина розміщує своє перше замовлення й вводить адресу доставки та спосіб оплати. Якщо хтось вибирає замовлення в один клік, то він має 30 хвилин, щоб прийняти рішення про купівлю. Після цього товар автоматично списується за допомогою обраного способу оплати та відправляється на вказану адресу. Також Big Data використовується в ліцензованій моделі запланованої доставки (англ. “Scheduled Delivery”). Amazon додатково застосовує великий обсяг інформації для прогнозування тих товарів, які клієнт, ймовірно, збирається придбати, а також протягом якого часу він може їх отримати. Це значно поліпшує логістику та сприяє підвищенню сервісних характеристик.

Після придбання Goodreads у 2013 р. Amazon інтегрував службу соціальної мережі з приблизно 25 млн користувачів із деякими функціями Kindle. Це дозволило користувачам виділяти теги та нотатки, а також ділитися ними зі своїми однолітками, тобто стало своєрідним засобом обговорення книги. Компанія в результаті отримала значні переваги, оскільки вона таким чином могла регулярно відстежувати виділені теги в Kindle і дізнаватись про зацікавлення читачів. Крім того, компанія використовує ці дані, щоб рекомендувати електронні книги своїм клієнтам.

Тому результатом упровадження технології Big Data в електронну комерцію є:

Оптимізація ланцюга поставок, що полягає у відстеженні запасів товару у виробника, знаходженні найближчого складу з метою зниження вартості доставки та створенні найоптимальнішого маршруту.

Оптимізація цін, що передбачає управління ними, на товари з метою залучити більше клієнтів і зрештою збільшити чистий прибуток. Big Data оцінює готовність людини купувати. Тобто ціни встановлюються відповідно до активності споживача на вебсайті, цін конкурентів, доступності продуктів, уподобань щодо товарів, історії замовлень, очікуваного прибутку та інших факторів. Ціни на товари зазвичай змінюються кожні десять хвилин у міру оновлення та аналізу великих даних. У результаті Amazon зазвичай пропонує знижки на товари, що продаються, і отримує більший прибуток від менш популярних товарів.

Персоналізація покупок завдяки рекомендаційним сервісам.

Таким чином, Amazon збирає та використовує великі дані для збільшення трафіку клієнтів.

У КНР Amazon почав роботу ще у 2004 р., придбавши книжковий інтернет-магазин Jojo.com і поступово впроваджуючи в його діяльність інноваційні підходи та нові технології. Книжковий товар залишився лише одним із сегментів його діяльності. Згодом же Amazon China зіткнувся з жорсткою конкуренцією китайських ритейлерів і у 2019 р. оголосив, що закриває свій бізнес у країні. Нині ресурс продовжує пропонувати обмежені послуги в Китаї, а клієнти, як і раніше, можуть заходити на вебсторінку amazon.cn і отримувати доступ до товарів, імпортованих із зарубіжних сайтів Amazon. 2 червня 2022 р. платформа оголосила, що 30 червня 2023 р. припинить роботу магазину електронних книг Kindle в Китаї.

Водночас відбувається суттєве зростання гігантів китайського ритейлу, як-от Alibaba's, Taobao, JD.com, що активно застосовують технології Big Data у своїй діяльності (Ritesh Pathak, 2021).

Одним з найважливіших напрямів застосування Big Data є бізнес-аналітика. Завдяки їй використанню можна проаналізувати розвиток галузі в певний історичний період, означити основні напрями та тенденції розвитку.

Прикладом застосування Big Data в історичному дослідженні розвитку галузі є аналіз бібліографічних даних понад 7 млн елементів, записаних та відображених у більше ніж 7 млн книг, виданих у материковому Китаї з 1949 по 2019 р., у поєднанні з «Китайським статистичним щорічником» та «Китайським видавничим щорічником» (从大数据看新中国70年出版成就与发展历程 (上), 2019).

Використання технології в бізнес-аналітиці демонструє платформа великих даних CISC Yiyun. Так, нещодавно опубліковано звіт, підготовлений на цій платформі, про аналіз ринку паперових книг із січня по вересень

2022 р. Звіт оснований на більше ніж 8500 об'єктах (зокрема, роздрібній торгівлі, групових покупках та поширенні бібліотек) і книжкових інтернет-магазинах, що відстежуються із загального ринку, а також різноманітних підкатегоріях, різних каналах. Зокрема, у звіті продемонстровано, що із січня по вересень загальна ринкова вартість книг досягла ¥94,545 млрд, що на 2,22% менше, ніж минулого року (中金易云发布前三季度图书市场报告, 2022).

Аналітичною платформою, яка повністю спеціалізується на аналізі книжкового ринку, є OpenBook. Вона повністю інтегрує дані про продаж із роздрібного ринку, фізичних книгачень та каналів книжкових онлайн-магазинів. Звіти, підготовлені на цій платформі, дозволяють користувачам зрозуміти масштаби ринку, конкуренцію, продаж книг та показники китайського книжкового роздрібного ринку. Платформа також інтегрує найскладніші параметри аналізу даних та містить персоналізовану та інтелектуальну моделі аналізу (Beijing OpenBook).

Такі звіти надають інформацію про обсяг ринку, його динаміку та допомагають у плануванні та прийнятті стратегічних рішень, містять необхідну інформацію для аналізу SWOT, PEST і STEER, допомагають глибше розуміти галузеву конкуренцію та ланцюжки поставок.

Таким чином, звіти про дослідження галузевого ринку з використанням технології Big Data дозволяють:

- дізнатися про ключові тенденції галузі;
- виявити загрози та можливості галузі загалом та її окремих суб'єктів;
- створювати нові рішення з маркетингу, стратегії та планування;
- швидко аналізувати конкурентне середовище.

Перспективність упровадження технології Big Data підтверджує те, що серед проєктів, які обирає Головне управління преси і видавничої справи як зразкові у сфері використання інновацій, наявні такі, як-от Платформа бізнес-послуг великих даних PEP (PEP Digital Publishing Co., Ltd.), Інтелектуальний цифровий друк із підключенням до великих даних (Kunshan Kewang Express Printing Co., Ltd.), Проєкт цифрового видавничого інформаційного порталу на основі технології великих даних (Ключова лабораторія аналізу та застосування великих даних щодо поведінки користувачів у видавничій індустрії), Застосування платформи з технологією потокового мультимедіа та технології великих даних у хмарній платформі медіаосвіти (Daxiang Publishing House Co., Ltd.) (国家新闻出版署关于公布, 2022; 年出版业科技与标准创新示范项目入选名单的通知, 2023).

Висновки. Отже, технологія Big Data протягом останнього десятиріччя активно використовується майже в усіх процесах книжкової індустрії. Її впровадження суттєво спрощує процеси управління галуззю, окремими суб'єктами господарювання, контентом, попитом, поведінкою споживачів,

завдяки можливості прогнозування, що ґрунтується на достовірних даних, швидко зібраних і оброблених із численних джерел у різних форматах. Перспективою подальших досліджень може бути ґрунтовний аналіз застосування технології Big Data в окремих процесах.

Список посилань

- Bridget Botelho, & Stephen J. Bigelow (2022). What is Big Data? *Data Management Information, News and Tips from TechTarget*. <https://www.techtarget.com/searchdatamanagement/definition/big-data>
- Homepage Beijing OpenBook. *OpenBook*. <https://www.openbook.com.cn/EN/>
- Laney, D. (2001). 3D Data Management: Controlling Data Volume, Velocity, and Variety. *SCIRP Open Access*. [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1611280](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1611280)
- Li Zhang, Junlin Qu, Jing Jie, & Nannan Liang (2022). *China's Publishing Industry in the Era of Big Data*. Springer Singapore.
- Ritesh Pathak (2021, May 06). How Amazon uses Big Data? *Analytics Steps*. <https://www.analyticssteps.com/blogs/how-amazon-uses-big-data>
- 大数据及富媒体将成数字阅读市场热点 (2014). [Великі дані і мультимедіа стануть актуальними на ринку цифрового читання]. *China Press and Publication News*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanti/2014-01-10/545.html>
- 大数据开启数字出版瑰丽想象 (2013). [Великі дані відкривають великі можливості цифрової публікації]. *China News and Publication News*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanti/2013-11-28/472.html>
- 国家新闻出版署关于公布2022年出版业科技与标准创新示范项目入选名单的通知 (2023). [Відомості головного управління преси і видавничої справи про виголошення списку демонстраційних проєктів технологій та інновацій у видавничій галузі на 2022 рік]. *Главне управління преси і видавничої справи*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/xinwengonggao/hangyedongtai/2023-01-19/1000003839.html>
- 从大数据看新中国70年出版成就与发展历程 (上) (2019). [Ду Далі, Чжао Юйшань, Син Цзісин. Погляд на видавничі досягнення і курс розвитку Нового Китаю за останні 70 років з точки зору великих даних (Частина 1)]. (кит.). 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/diaoyanbaogao/2019-10-09/999999774.html>
- 从大数据看新中国70年出版成就与发展历程 (下) (2019). [Ду Далі, Чжао Юйшань, Син Цзісин. Погляд на видавничі досягнення і курс розвитку Нового Китаю за останні 70 років з точки зору великих даних (Частина 2)]. (кит.). 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/diaoyanbaogao/2019-10-10/999999779.html>
- 中金易云发布前三季度图书市场报告 (2022). [CICC Yiyun опублікував звіт про книжковий ринок за перші три квартали]. *China Press, Publication, Radio and Television News*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/diaoyanbaogao/2022-10-31/1000003709.html>

- 大数据时代：数字内容价值再发现 (2013). [Епоха великих даних: нові відкриття цінності цифрового контенту]. *China News and Publication News*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanti/2013-11-21/434.html>
- 出版人如何让“数据”说话？ (2014). [Як видавці можуть дозволити «данам» говорити?]. *China Publishing and Media Business Dail*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanti/2014-02-18/566.html>

References

- Bridget Botelho, & Stephen J. Bigelow (2022). What is Big Data? *Data Management Information, News and Tips from TechTarget*. <https://www.techtarget.com/searchdatamanagement/definition/big-data>. [In English].
- Homepage Beijing OpenBook. *OpenBook*. <https://www.openbook.com.cn/EN/>. [In English].
- Laney, D. (2001). 3D Data Management: Controlling Data Volume, Velocity, and Variety. *SCIRP Open Access*. [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1611280](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1611280). [In English].
- Li Zhang, Junlin Qu, Jing Jie, & Nannan Liang (2022). *China's Publishing Industry in the Era of Big Data*. Springer Singapore. [In English].
- Ritesh Pathak (2021, May 06). How Amazon uses Big Data? *Analytics Steps*. <https://www.analyticssteps.com/blogs/how-amazon-uses-big-data>. [In English].
- 大数据及富媒体将成数字阅读市场热点 (2014). [Big Data and multimedia will become relevant in the digital reading market]. *China Press and Publication News*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanti/2014-01-10/545.html>
- 大数据开启数字出版瑰丽想象 (2013). [Big Data opens up great opportunities for digital publishing]. *China News and Publication News*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanti/2013-11-28/472.html>
- 国家新闻出版署关于公布2022年出版业科技与标准创新示范项目入选名单的通知 (2023). [Information of the Main Department of Press and Publishing on the announcement of the list of demonstration projects of technologies and innovations in the publishing industry for 2022]. *Main Department of Press and Publishing*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/xinwengonggao/hangyeyandongtai/2023-01-19/1000003839.html>
- 从大数据看新中国70年出版成就与发展历程 (上) (2019). [Du Dali, Zhao Yushan, Xing Jixing. *A look at the publishing achievements and development course of New China over the past 70 years from the perspective of Big Data (Part 1)* (in Chinese). 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/diaoyanbaogao/2019-10-09/999999774.html>
- 从大数据看新中国70年出版成就与发展历程 (下) (2019). [Du Dali, Zhao Yushan, Xing Jixing. *A look at the publishing achievements and development course of New China over the past 70 years from the perspective of Big Data (Part 2)* (in Chinese). 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/diaoyanbaogao/2019-10-10/999999779.html>

- 中金易云发布前三季度图书市场报告 (2022). [CICC Yiyun published a report on the book market for the first three quarters]. *China Press, Publication, Radio and Television News*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/diaoyanbaogao/2022-10-31/1000003709.html>
- 大数据时代：数字内容价值再发现 (2013). [The age of Big Data: new discoveries of the value of digital content]. *China News and Publication News*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanji/2013-11-21/434.html>
- 出版人如何让“数据”说话？ (2014). [How can publishers let “data” talk?]. *China Publishing and Media Business Dail*. 中国出版协会. <http://www.pac.org.cn/hangyeyanjiu/lilunzhuanji/2014-02-18/566.html>

Надійшла до редакції 19.07.2023

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.08>¹

УДК 004.89:02:001.891](045)

O. Borysov

Postgraduate Student, Department of Digital Communications and Information Studies, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

oo.borysov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7508-2213>

IMPLEMENTATION OF THE INTERNET OF THINGS IN THE GLOBAL LIBRARY ENVIRONMENT: BIBLIOMETRIC ANALYSIS

The relevance of the topic. Even though the potential of IoT in optimizing library processes and creating innovative services is meaningful, we can observe a lack of research focused precisely on the implementation and application of IoT in libraries. Studying IoT in the context of libraries requires an in-depth analysis and a systematic approach to expand the opportunities for developing recommendations and guidelines for library institutions.

The purpose of the article is to analyze bibliometric data obtained from the Scopus scientometric database concerning the application of Internet of Things technologies in library and information production.

The methodology of the research includes the methods of analyzing information regarding data obtained from the Scopus database and its generalization.

Conclusions. The analysis and systematization of data from the Scopus database showed that research focuses on innovative applications of IoT, data security, and library services' development. The identified trends and dynamics of publications indicate that the role of IoT technologies in the modern library sector is persistently growing. Given the increasing number of publications from 2010 to 2022, a positive trend in the number of scientific studies in this area is expected, especially after the reduction of COVID-19 related quarantine restrictions. These conclusions can serve as a foundation for further research and the development of strategies for implementing IoT in libraries.

Scientific novelty of the paper is evident because no article containing the analysis of bibliometric data in the sphere of library industry has ever been published. These data were retrieved from the Scopus scientometric database concerning the application of the Internet of Things technologies in libraries worldwide.

Keywords: *Internet of Things, IoT, bibliometric analysis, library and information environment, library and information production, smart library, library 4.0, digitalization.*

O. Борисов

аспірант, кафедра цифрових комунікацій та інформаційних технологій, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ У ГЛОБАЛЬНЕ БІБЛІОТЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Здійснено бібліометричний аналіз публікацій із тематики впровадження технологій Інтернету речей (IoT) у світове бібліотечне середовище.

¹ This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Висвітлено проблематику недостатності спеціалізованих фахових наукових досліджень, у яких фокусувалася би увага саме на використанні Інтернету речей у бібліотеках. Це, власне, становить прогалину в розумінні можливостей інтеграції цих технологій у бібліотечні системи, а також викликів та перспектив, що постають у сучасному інформаційному середовищі. Для виконання детального аналізу використано дані з наукометричної бази Scopus, а визначення відповідних зв'язків між різними дослідженнями здійснено за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення VOSviewer. Результати цієї роботи дозволяють виявити ключові теми, тенденції та напрями розвитку IoT у бібліотечному секторі. Розуміння поточного стану (і перспектив на майбутнє) використання технологій Інтернету речей у бібліотеках надає важливу основу для подальших досліджень та розробки стратегій упровадження цих інформаційних моделей у бібліотечні системи.

Ключові слова: *Інтернет речей, IoT, бібліометричний аналіз, бібліотечно-інформаційне середовище, бібліотечно-інформаційне виробництво, смарт-бібліотека, бібліотека 4.0, діджиталізація.*

Problem statement. In the modern world, where technology is rapidly developing, the Internet of Things (IoT) plays a key role in transforming various spheres of life, including the library and information sector. However, despite the significant potential of IoT to optimize library processes and create innovative services, there is a lack of research specifically focused on the implementation and use of IoT in libraries. This creates a gap in understanding how IoT can be integrated into library systems, what challenges and opportunities it can bring, and what strategies can be effective. The absence of an in-depth analysis and a systematic approach to studying IoT in the context of libraries also limits the opportunities for developing recommendations and guidelines for library institutions.

The article aims to conduct a bibliometric analysis of data obtained from the Scopus scientometric database regarding the application of Internet of Things technologies in library and information production.

State of problem development. The rapid implementation of the Internet of Things in all spheres of human activity has generated significant interest in the global scientific community, as reflected in a number of analyzed studies. Garcés-Giraldo et al. (2023) conduct a bibliometric analysis, focusing on the growing trends in IoT research, highlighting the importance of innovative technologies in the modern information space. Liang (2018) considers IoT in the context of its application in libraries, providing a literature review that elucidates various opportunities and challenges. Noh (2015) presents a model of the future Library 4.0, integrated with IoT, indicating the rapid development of technologies and their impact on library services. Rezaee et al. (2023) systematically analyze

the impact of IoT on operations management, using bibliometric and content analysis, demonstrating the deep penetration of IoT into miscellaneous aspects of management and service. Tanko et al. (2023) focus on the bibliometric analysis and metasynthesis of IoT in the context of smart buildings, extending the application of IoT beyond traditional library services. Finally, Wójcik (2016) explored the potential of IoT for libraries, emphasizing opportunities for the development of library services. These studies together form a comprehensive review of the development and implementation of Internet of Things in the library environment, opening new horizons for innovation and improvement of library services.

Presentation of the main research material. A bibliometric analysis of data obtained by means of the Scopus scientometric database on the topic of applying Internet of Things (IoT) technologies in library and information production was conducted based on the results of a formulated extended search query: “(KEY (“Internet of Things”) AND KEY (library) AND NOT KEY (software) AND NOT (“Third-party”) AND NOT KEY (“Programming library”) AND NOT KEY (“Assembly language”) AND NOT KEY (“Combinatorial library”) AND NOT KEY (“Analytics libraries”) AND NOT KEY (algorithms) AND NOT KEY (fog) AND NOT KEY (“Client libraries”) AND NOT KEY (satellites) AND NOT KEY (“Scientific literature”)) AND (DOCTYPE (ar) OR DOCTYPE (bk) OR DOCTYPE (ch) OR DOCTYPE (cp)) AND PUBYEAR < 2023”. This query was designed to narrow down the search results with the following parameters: keywords — exact match for the phrase “Internet of Things” and the mandatory presence of the keyword “library”, additionally introducing a filter to exclude homonymous meanings by excluding key expressions not related to the research context; types of documents included in the search results — articles, books, book chapters, or conference proceedings; publication period — from the first publication to December 31, 2022.

As a result of the query, 200 scientific works were found. The first publication in the researched field is the conference proceedings “Annals of DAAAM and Proceedings of the International DAAAM Symposium” titled “Library System Digitization Study of the Public University” dated October 20, 2010. The document is dedicated to “the implementation of RFID tags into the library and information system at Alexander Dubček Trenčín University (Slovakia)”.

The statistical data obtained from the query were compiled into Table 1, which reflects the number of publications on the topic of the researched direction in chronological order.

From 2010 to 2014, there was a slow increase in the number of scientific works on the topic of the Internet of Things in Library Environment. However, in 2015, there was a noticeable decrease in the number of publications. The previous levels

were not reached in 2016 either, but starting from 2017, there was a rapid growth in the interest of researchers on the topic, reaching a peak of 37 publications in 2020. The subsequent slowdown in research in 2021–2022 can be attributed to the spread of quarantine restrictions due to the global COVID-19 pandemic, which led to limited access to many public institutions.

Table 1

Number of Publications on the topic of “Internet of Things in Library Environment” from 2010 to 2022 (according to Scopus data)

Year	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Number of publications	2	3	3	7	11	5	6	10	20	28	37	36	32

In terms of quantitative indicators of the research results in the field of Internet of Things in Library Environment, Chinese researchers demonstrate the highest productivity, having published 63 documents, which constitutes 31.5% of the total number of works on this topic. The USA occupies the second place with 32 scientific works, accounting for 16.5% of the total volume, while Indian researchers are in the third place with 25 publications, or 12.5%. Among the most active countries in this direction, Germany (5.0%), the United Kingdom (4.5%), South Korea (4.0%), Japan (3.5%), Iran (3.0%), and Italy (2.5%) can also be pointed out, as presented in Table 2. The tenth position in the ranking is shared by several countries with an equally small number of scientific works published during the studied period.

Table 2

Top 10 Countries by Number of Publications on the topic of “Internet of Things in Library Environment”

Position	Country	Number of publications	Share of total number
1	China	63	31,5%
2	USA	33	16,5%
3	India	25	12,5%
4	Germany	10	5,0%
5	United Kingdom	9	4,5%
6	South Korea	8	4,0%
7	Japan	7	3,5%
8	Iran	6	3,0%
9	Italy	5	2,5%
10	Brazil	4	2,0%

10	Netherlands	4	2,0%
10	Netherlands	4	2,0%
10	Pakistan	4	2,0%
10	Taiwan	4	2,0%
10	Turkey	4	2,0%

Analysis of the CiteScore impact factor reveals that, as expected, the most influential journals are “Library Hi Tech” and “Lecture Notes in Computer Science”, which belong to the second and third quartiles, respectively. The highest CiteScore rating at the time of the analysis belongs to “Library Hi Tech” with a score of 4.9, achieved gradually since 2017. The second place occupies “Lecture Notes in Computer Science”, which reached a score of 2.2 through a slow positive trend, starting from its first publications in 2011 on the researched topic. The third position in the CiteScore ranking belongs to the publications of “Advances in Intelligent Systems and Computing”, which last encountered the CiteScore calculation criteria in 2019, at that time receiving a score of 0.9. Journals like “Applied Mechanics and Material” and “Applied Mechanics And Material”, which are at the lower end of the ranking, do not meet the criteria for the CiteScore calculation methodology at all. The data used for the analysis is presented in Table 3.

Table 3

**CiteScore Ranking of Top 5 Publications on the Topic
of “Internet of Things in Library Environment”**

Pos.	Journal or publication	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1	Library Hi Tech	1.6	1.8	1.9	1.9	2.1	2.3	1.8	2.1	2.3	3.2	3.9	4.9
2	Lecture Notes in Computer Science	1.3	1.4	1.5	1.5	1.5	1.6	1.6	1.6	1.9	1.8	2.1	2.2
3	Advances in Intelligent Systems and Computing	0.2	0.2	0.3	0.4	0.6	0.7	0.8	0.8	0.9			
4	Applied Mechanics and Material	Does not meet the criteria for CiteScore calculation methods											
5	Library Philosophy and Practice	Does not meet the criteria for CiteScore calculation methods											

Distribution ratio of documents by types is provided in Table 4. Analysis of the data obtained from the Scopus database reveals a dominance of conference proceedings with a total of 136 documents, accounting for 68% of the total number of scientific works. 31% of the published materials consist of 62 articles on the topic, and only 1% of the total number are 2 book chapters.

Table 4

**Distribution ratio of documents by types on the topic of
“Internet of Things in Library Environment” (according to Scopus data)**

Pos.	Document type	Share of publications	Number of publications
1	Conference proceedings	68%	136
2	Articles	31%	62
3	Book chapters	1%	2

According to the information from the Scopus database, a systematization and classification of the sectoral distribution of publications for the established time interval was carried out, the results of which are presented in Table 5. The most active research efforts in this context are directed towards the field of computer science with 154 scientific works, accounting for 35.6%. The engineering field is noted with 99 publications, constituting 22.9%. Disciplines such as mathematics, social sciences, decision sciences, physics, and astronomy have percentage shares of 9.5%, 8.6%, 6.9%, and 5.3% of the total number of publications, respectively. Other directions of scientific activity in the context of Internet of Things in library processes have not yet demonstrated significant results.

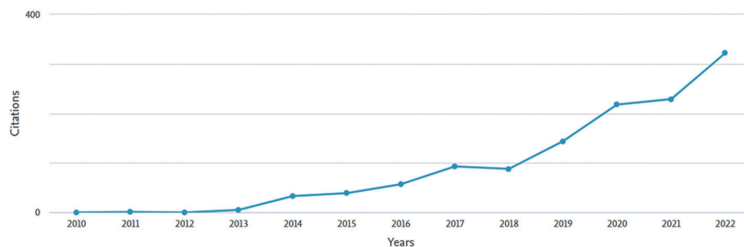
Table 5

**Distribution of Publications on the Topic of
“Internet of Things in Library Environment” Relative to Scientific Fields**

Pos.	Field of Knowledge	Share of Publications	Number of Publications
1	Computer Science	35,6%	154
2	Engineering	22,9%	99
3	Mathematics	9,5%	41
4	Social Sciences	8,6%	37
5	Decision Sciences	6,9%	30
6	Physics and Astronomy	5,3%	23
7	Energy	2,5%	11
8	Materials Science	2,5%	11
9	Medicine	1,6%	7
10	Arts and Humanities	1,6%	7
	Others	2,8%	12

A total of 1229 citations were recorded in the Scopus database for the period from 2010 to 2022, inclusive.

The analysis of citations from scientific works on the topic of “Internet of Things in Library Environment” for the specified time interval confirms an increasing interest of the scientific community in the application of advanced technologies in various fields. Starting from 2018, a significant and steady increase in the number of references to documents on the topic can be noted. The visualization of citation trends for the specified topic is presented in Figure 1.

Fig. 1. Dynamics Chart of Citation Counts for the Topic of “Internet of Things in Library Environment” for the Period from 2010 to 2022

In the process of identifying the characteristics of the authorship and geographical structure of the flow of publications on the issues of applying Internet of Things (IoT) technologies in library science, it was established that from 2010 to 2022, scientists from 52 countries around the world presented their research on this topic. For deeper insight and interpretation of these data, the VOSviewer program was used, which enabled the creation of a bibliometric network map of the relationships between these countries based on the following parameters: type of analysis — co-authorship, unit of analysis - countries, considering a minimum threshold of published documents — three. The suggested selection criteria identified 19 countries that met the set parameters.

Using this tool, it was found that the highest productivity of interaction is observed between China, the USA, and the United Kingdom. However, it is important to emphasize that although China dominates in terms of the total number of publications, the scientific works of researchers from the United States have a significantly higher average number of citations per publication. This indicates the excellent quality of research provided by American scientists and their contribution to the formation of basic technological concepts on the topic under study.

Considering the overall strength of the linkages, which reflects the “Total link strength” indicator, we get the opportunity to detail the international ranking in terms of the intensity of collaboration between scientists from different countries. Table 6 presents the top ten countries in terms of the number of scientific

publications in the field of implementation and application of the Internet of Things in library science.

Table 6

Top 10 Countries by number of citations considering co-authorship interaction

Pos.	Country	Number of Publications	Number of Citations	Total Link Strength	Average Number of Citations per Publication
1	China	63	328	18	5,21
2	USA	33	705	16	21,36
3	United Kingdom	9	16	10	1,78
4	Germany	10	22	7	2,20
5	Netherlands	4	25	6	6,25
6	France	3	3	4	1,00
7	Italy	5	28	5	5,60
8	South Korea	8	41	4	5,13
9	Brazil	4	21	1	5,25
10	Pakistan	4	12	1	3,00

To analyze keyword connections in publications on the researched topic, the VOSviewer program was used. With its help, a network diagram of the relationships between them was created, based on the principle of co-occurrence, where the main unit of the analysis were all basic keywords. Out of the total number of 1945 mentioned keywords, 56 were added to the analysis, considering the threshold value of their repetition — 5 times. To increase the accuracy of the analytical study, semantic duplicates were combined, which allowed forming a list of 39 unique key phrases.

The keywords analysis is an important tool for a deep understanding of the semantics and structure of the researched topic. It allows identifying the main concepts and understanding how they correlate with each other. Studying key expressions can help to identify the main directions of research, their relevance, and also enhance the understanding of the specifics of the topic. Table 7 presents 20 most frequently used key expressions related to the topic of Internet of Things in library activity and the specifics of their interconnections. This table informs about the quantitative indicator of mentioning each collocation but also reveals the depth and nature of the relationships between them.

Table 7

Top 20 Keyword Terms in Publications on the Topic of “Internet of Things in Library Environment”

Pos.	Keywords and keyword expressions	Cases	Total Link Strength
1	internet of things	291	982
2	radio frequency identification (rfid)	59	340
3	libraries	69	247
4	digital libraries	63	214
5	library management	20	107
6	smart library	20	98
7	internet	13	69
8	university libraries	14	66
9	information management	10	56
10	management systems	8	56
11	artificial intelligence	13	55
12	automation	12	51
13	library systems	10	47
14	cryptography	9	46
15	information technology	8	43
16	computer architecture	7	34
17	data visualization	5	34
18	energy efficiency	9	34
19	cloud computing	7	33
20	energy utilization	8	32

Thanks to the algorithms of the VOSviewer program, these 39 keywords were divided into three clusters, characterizing their interconnections and thematic similarities.

The red cluster, containing 26 key phrases, primarily unites terms related to the technological foundation of implementing the Internet of Things in the library environment. Specifically, these are words that indicate automation, information flow management, the use of artificial intelligence, and specific services. Key terms of this cluster include: “internet of things”, “smart library”, “library services”, “digital libraries”, “artificial intelligence”, “library management”, and “information management”.

The green cluster, which includes 8 key elements, focuses on aspects of information storage, its confidentiality, and energy efficiency of use. Among the most expressive terms of this cluster are: “digital storage”, “data privacy”, “cryptography”, and “energy utilization”.

The blue cluster, represented by 5 key phrases, emphasizes technologies for information visualization, principles of machine learning, and characteristics of embedded systems. Specifically, this cluster includes terms such as “embedded systems”, “deep learning”, and “data visualization”.

Conclusions. The bibliometric analysis of publications dedicated to the implementation of the Internet of Things in the library environment revealed significant interest in this topic within the scientific community. The analysis showed that research focuses on innovative applications of IoT, data security, and the development of library services. The identified trends and dynamics of publications indicate the growing role of IoT technologies in the modern library sector. Given the increasing number of publications from 2010 to 2022, a positive trend in the number of scientific studies in this area is expected, especially after the reduction of COVID-19 related quarantine restrictions. These conclusions can serve as a foundation for further research and the development of strategies for implementing IoT in libraries.

Prospects for further research. Further research in the field of implementing Internet of Things in the library environment opens up broad opportunities for scientists and practitioners. One of the key directions is the development of innovative IoT solutions to improve the management of library resources and optimize users’ interaction. Another important aspect is the study of the impact of IoT on ensuring security and confidentiality in libraries, especially in the context of storing and processing large volumes of data. Another promising direction is the analysis of IoT opportunities for creating interactive and integrated educational spaces in libraries, which will enhance their role as educational and cultural centers. Additionally, there is a necessity to investigate the impact of IoT on the accessibility and inclusiveness of library services, particularly for people with disabilities. The study of the environmental aspects of using IoT in libraries remains relevant, considering the growing attention to sustainable development and energy efficiency. Finally, an important direction is the development of methodologies for assessing the effectiveness of implementing IoT technologies in the library environment, which will necessitate understanding of their impact on library processes and users experience.

References

- Garcés-Giraldo, L., Patiño-Vanegas, J., Espinosa, R., Benjumea-Arias, M., Valencia-Arias, A., & Lampen, M. C. (2023). Internet of Things — IoT research trends from a bibliometric analysis. *Journal of Information*

-
- Systems Engineering and Management*, 8(1). <https://doi.org/10.55267/iadt.07.12739>. [In English].
- Liang, X. (2018). Internet of Things and its applications in libraries: A literature review. *Library Hi Tech*, 38(1), 67–77. <https://doi.org/10.1108/lht-01-2018-0014>. [In English].
- Noh, Y. (2015). Imagining Library 4.0: Creating a Model for Future Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, 41(6), 786–797. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2015.08.020>. [In English].
- Rezaee, N., Zanjirchi, S. M., Jalilian, N., & Bamakan, S. M. H. (2023). Internet of things empowering Operations Management; A systematic review based on bibliometric and content analysis. *Telematics and Informatics Reports*, 100096. <https://doi.org/10.1016/j.teler.2023.100096>. [In English].
- Scopus preview - Scopus - Welcome to Scopus. (n.d.). *Www.scopus.com*. <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=advanced>. [In English].
- Tanko, B. L., Essah, E. A., Elijah, O., Zakka, W. P., & Klufallah, M. (2023). Bibliometric analysis, scientometrics and metasynthesis of Internet of Things (IoT) in smart buildings. *Built Environment Project and Asset Management*. <https://doi.org/10.1108/bepam-11-2022-0179>. [In English].
- VOSviewer - Features - Highlights. (n.d.). *VOSviewer*. <https://www.vosviewer.com/features/highlights>. [In English].
- Wójcik, M. (2016). Internet of Things — potential for libraries. *Library Hi Tech*, 34(2), 404–420. <https://doi.org/10.1108/lht-10-2015-0100>. [In English].

Надійшла до редколегії 19.10.2023

Розділ 3. Прикладні соціокомунікаційні технології (Part 3. Applied Communication Technologies)

[https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.09¹](https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.09<sup>1</sup)

УДК 316.77

Т. М. Білушак

кандидат історичних наук,
доцент, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
tetiana.m.bilushchak@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5308-1674>

Д. І. Прімакова

здобувач вищої освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
dariiia.primakova.sk.2021@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7649-6434>

КРОС-МЕДІЙНА ПЛАТФОРМА ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Розкрито етапи реалізації та вміст крос-медійної платформи як засобу популяризації культурної спадщини української діаспори. Підкреслено, що цей проєкт у вигляді крос-медійної платформи розрахований як допоміжний ресурс у пізнанні, вивченні культурної спадщини української діаспори. Доведено, що крос-медійна платформа — це той спосіб комунікації, який передбачає діалог з аудиторією завдяки використанню мультимедіа та різних майданчиків для спілкування. Зазначено, що в умовах російського повномасштабного вторгнення та військової агресії на території України зростає потреба у відновленні історичної пам'яті, формуванні національної свідомості та вивченні історії життя українців, які мешкали в країнах світу, їх суспільної діяльності, надбань у галузі науки, культури, мистецтва, літератури та освіти.

Ключові слова: крос-медійна платформа, віртуальна виставка, соціальні мережі, культурна спадщина, українська діаспора, інформаційно-комунікаційні технології, цифрове суспільство.

T. Bilushchak

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

D. Primakova

Student of higher education majoring in Information, library and archival affairs, Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

¹ This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

CROSS-MEDIA PLATFORM AS A TOOL FOR PROMOTING THE CULTURAL HERITAGE OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF A DIGITAL SOCIETY

The **relevance** of the research topic is determined by the socio-cultural processes in modern Ukraine. Therefore, the study and popularization of the cultural heritage of the Ukrainian diaspora among the youth with the help of information and communication technologies during the development of a digital society becomes especially relevant. The **purpose of the work** is to use a cross-media platform as an application in information and communication technologies to popularize the cultural heritage of the Ukrainian diaspora under the conditions of a digital society formation.

The **research methodology** is based on the application of general scientific and special research methods. In particular, the method of historical and source research, analysis of scientific literature, methods of analysis and synthesis, content analysis, comparative and analytical monitoring of Internet resources, as well as the "Tree of Goals" method were used.

The results. As a result of scientific research, a cross-media platform project was implemented as a means of popularizing the cultural heritage of the Ukrainian diaspora using a virtual exhibition in the form of a website, a Telegram channel, and an Instagram page. The main stages of the product creation were described, the approbation of the project was carried out and its possibilities as a tool for spreading knowledge about the cultural heritage of the Ukrainian diaspora were determined.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the process of representation and popularization of the cultural heritage of the Ukrainian diaspora using a cross-media platform as a means of educational activity under the conditions of a digital society formation, was for the first time clarified.

The practical significance. The practical significance of the results of the work is that the conducted research will allow teachers to increase student/pupil interest in the cultural heritage of the Ukrainian diaspora in thematic courses, allow implementation of projects using a cross-media platform, and provide students/pupils an additional platform for studying this material or representing their creative projects.

Conclusions. It is established that a cross-media platform is a method of communication that involves a dialogue with the audience through the use of multimedia and various platforms for communication.

Keywords: *cross-media platform, virtual exhibition, social networks, cultural heritage, Ukrainian diaspora, information and communication technologies, digital society.*

Постановка проблеми. Історична пам'ять відіграє важливу роль в об'єднанні українського народу, формує, передає та зберігає уявлення про події минулого й сьогодення і є основним елементом у формуванні української національної ідентичності. Важливу функцію в збереженні минулого, формуванні історичної пам'яті і національної свідомості народу виконує історико-культурна спадщина.

Багато митців, науковців, освітян, інтелігенції були змушені залишити свою Батьківщину, зважаючи на нищівну політику щодо української нації Російської імперії, а згодом і Радянського Союзу.

Дослідження в цьому напрямі зумовлюють важливість створення крос-медійних проектів, які сприятимуть захисту національного надбання українців в умовах повномасштабного вторгнення, що є військовою агресією Росії з посяганням на території України. У цих умовах зростає потреба у відновленні історичної пам'яті, формуванні національної свідомості, необхідності вивчення історії життя українців, що проживали в країнах світу і є діаспорою нашої країни, їх суспільної діяльності, надбань у галузі науки, культури, мистецтва, літератури та освіти. В умовах формування цифрового суспільства саме інформаційно-комунікаційні технології є важливим та актуальним засобом у процесі вивчення та популяризації культурної спадщини української діаспори для молодого покоління українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Крос-медійні практики через призму різних напрямів їх застосування поставали об'єктом дослідження таких українських учених, як: М. Женченко (2013), Л. Василик (Василик та ін., 2015), Г. Шевченко (2019), Г. Сарміна (2016), О. Кирилова (Кирилова & Прощенко, 2018).

Перевагою використання крос-медіа є зміна користувача медійних платформ під час перегляду матеріалів, що і визначає значення цього феномену і, власне, робить таку платформу крос-медійною. Створення крос-медійного продукту є можливістю використання перспектив Веб 2.0 для розроблення мультимедійних повідомлень, що краще сприймаються молоддю в умовах розвитку цифрового суспільства (Сарміна, 2016).

Адресант, використовуючи крос-медіа, має можливість передавати своє повідомлення не лише однією медіа, а й через кілька мультимедійних каналів, що репрезентують той самий зміст повідомлення, але в різних формах (Женченко, 2016).

Під час дослідження цієї теми важливим є вивчення закордонного досвіду створення крос-медійної платформи як засобу просвітницько-освітньої діяльності. Зокрема, привертає увагу розвідка польської дослідниці Мавгожати Петшак про використання крос-медіа в навчанні (Pietrzak, 2013). Авторка наукової розвідки визначає, що крос-медіа в освіті — організований (і систематизований) спосіб використання медіапристроїв, що дозволяє вивчати та досліджувати зміст освіти. Характеристики крос-медіа: головна наукова тема, можливість вибору пристрою та формату поданих даних залежно від індивідуального стилю навчання, можливість самоконтролю знань, пошук нових тем, пов'язаних з проблематикою їх дослідження.

Тобто крос-медіа визначається як весь контент (новини, музика, текст і фотографії), який створюється один раз, але публікується принаймні у двох медіа. Особливістю опублікованого контенту є можливість адаптувати його

до різних форматів, щоб одержувач міг використовувати його різноманітними медіапристроями. Крос-медіа також дозволяє спілкуватися відправнику і одержувачу інформації.

Вивченню української діаспори в різних аспектах присвячені праці таких науковців, як: Л. Біловус (Біловус, 2017), Х. Вінтонів (Вінтонів & Білушак, 2011, 2020), Я. Калакура (Калакура, 2006), Г. Карась (Карась, 2020), Ю. Кондрашевська (Кондрашевська, 2015), І. Матяш (Матяш, 2007), М. Палієнко (Палієнко, 2008) та багатьох інших.

Поділяємо думку дослідниці А. Нечитайло (2014), яка у своїй науковій розвідці порушує питання необхідності вивчення життя української діаспори, її діяльності задля збереження національної пам'яті, духовних і культурних традицій. Адже в умовах інформаційної глобалізації національна пам'ять стає одним із важливих засобів захисту нації.

Феномен взаємозв'язку діаспори з «культурою пам'яті» вивчала Віджей Агну в книзі «Діаспора, пам'ять та ідентичність: пошук дому» (Agnew, 2005). В одному з розділів книги автор підкреслює, як важливо зберігати пам'ять, що з'єднує минуле та сьогодення.

Однак нині все ще бракує публікацій, які досліджували б технології репрезентації та популяризації культурної спадщини української діаспори за допомогою крос-медійної платформи в умовах становлення цифрового суспільства.

Мета статті — розроблення теоретико-методичних та організаційно-технологічних засад застосування крос-медійної платформи для популяризації культурної спадщини української діаспори.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська діаспора славиться своїми визначними діячами — науковцями, художниками, архітекторами, скульпторами, музикантами, акторами та їхніми здобутками в галузях науки, культури, освіти тощо. Імена багатьох представників української діаспори відомі далеко за межами України; попри це, надзвичайно часто ці ж імена не знають самі українці. Пам'ять про минуле сьогодні та популяризація культурної спадщини української діаспори, під час *повномасштабного російського вторгнення в Україну*, є важливим чинником ідентичності сучасного українського суспільства.

Нині, коли пошук інформації та зацікавленість зосереджується в соціальних медіа та месенджерах, доцільним є створення крос-медійної платформи для залученості молоді в пізнанні культурної спадщини української діаспори.

Для ознайомлення користувачів із багатьма здобутками української діаспори й діячами українського походження, а також для зображення значного впливу українців на культуру інших країн було створено проект «Культурна спадщина української діаспори».

Для реалізації проекту «Культурна спадщина української діаспори» слід розуміти, як відображаються цілі для предметної сфери. Такий метод передбачає розроблення дерева цілей (див. рисунок 1).

Дерево цілей — це графічна схема, яка демонструє деталізацію спільних цілей створення крос-медійної платформи **як засобу популяризації культурної спадщини української діаспори**. Вершина схеми інтерпретується як цілі, ребра чи дуги — як зв'язок між цілями. Метод дерева цілей є основним універсальним методом системного аналізу, він дозволяє впорядкувати власні плани, побачити свої цілі наглядно.

Дерево поділяється на три рівні з головною метою «Створення крос-медійної платформи **як засобу популяризації культурної спадщини української діаспори**». Другий рівень містить дані про етапи, на яких відбувається розгалуження нахилів роботи. Третій рівень — засоби реалізації.

«Культурна спадщина української діаспори» — це віртуальна виставка, мета якої — поширення серед української молоді знань про кращих представників української діаспори та їх досягнення, засоби збереження нею національної ідентичності в іншомовному та полікультурному середовищі.

Для охоплення найбільшої цільової аудиторії вирішено оформити проєкт як крос-медійну платформу, розміщену на вебсайті університету. Такий формат представлення проєкту дозволить залучити аудиторію через пошукову систему Google. Додатковими платформами до віртуальної виставки слугують сторінки в соціальній мережі та багатоплатформовому месенджері, що користуються найбільшим попитом серед молоді — Instagram та Telegram.

Розглянемо процес створення крос-медійної платформи як засобу популяризації культурної спадщини української діаспори. Вебсайт із віртуальною виставкою було побудовано з використанням редактора вебсайтів Wix. Назвою ресурсу обрано слово «Ординат», що є українським архаїзмом і означає «спадкоємець», «нащадок». Цільовою аудиторією є люди різних вікових груп (школярі, студенти, дорослі), що користуються інтернет-браузерами.

Віртуальна виставка «Культурна спадщина української діаспори»¹ поділена на 6 віртуальних стендів: Мистецтво, Наука, Освіта, Кіноіндустрія, Спорт, Музика (див. рисунок 2). Поділ інформації на стенди оптимально структурує контент віртуальної виставки, що дозволяє відвідувачам легше знаходити експозиції, які їх цікавлять. На кожному віртуальному стенді розміщено сторінки-експозиції, присвячені окремим діячам української діаспори, організаціям або закладам освіти, що були засновані українськими емігрантами.

1 <https://ordynat.wixsite.com/my-site>

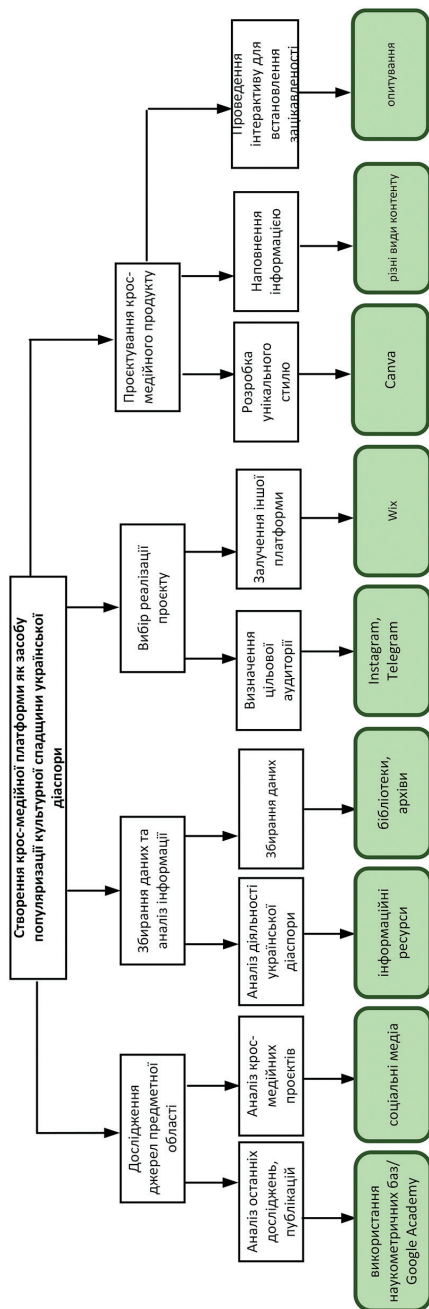
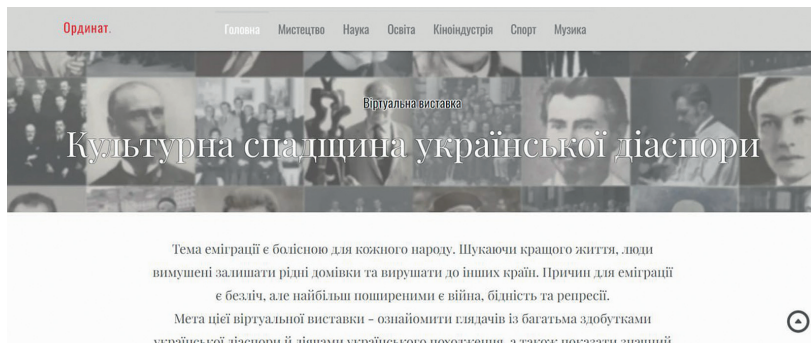

Рис. 1. Дерево цілей

Рис. 2. Головна сторінка вебвиставки

Усього на сайті налічується 30 експозицій і понад 330 фото- і відеоекспонатів. Крім цього, кожна експозиція має опис: на сторінках представлені біографії діячів, історія їхньої еміграції, фільмографії зірок, опис заснування освітніх закладів тощо. Експонати у віртуальній виставці не є кінцевим результатом, а постійно доповнюються опрацьованими матеріалами.

Розглянемо кожен із віртуальних стендів:

1. На віртуальному стенді «Мистецтво» розміщені експозиції, присвячені скульпторам, художникам та архітекторам українського походження, котрі емігрували з України і зробили внесок у розвиток рідної культури за кордоном. Усього цей стенд містить 6 експозицій, у яких описується життя та творчість митців. Натиснувши на фото або ім'я культурного діяча, відвідувач може перейти до перегляду експозиції. Кожна сторінка-експозиція наповнена мультимедійним контентом; інформація про митця та його твори подана у вигляді тексту, фотографій, відео, карт, сканованих картин. Експозиції візуально поділені на частини, кожна з яких описує окремий період життя та творчості художника.

Загалом на віртуальному стенді «Мистецтво» опубліковано 122 експонати. Вони мають підписи, у яких зазначено рік створення, ім'я автора та додаткові відомості про об'єкт мистецтва.

2. Експозиції, представлені на віртуальному стенді «Наука», розповідають глядачеві про життя, діяльність та досягнення українських науковців і винахідників, котрі працювали у Відні, Чехії, Німеччині, США, Канаді.

На кожній сторінці розміщена текстова інформація про біографію науковця та його здобутки; крім цього, на експозиції відвідувач може побачити фотографії та креслення винаходів, фото книг, журналів та рукописів, а також дізнатися про вшанування пам'яті геніїв як в Україні, так і за кордоном — побачити фото присвячених їм пам'ятників, меморіальних дошок, пам'ятних монет, вулиць та будівель, що мають імена цих науковців.

Усього віртуальний стенд «Наука» містить 61 експонат.

3. Переглядаючи віртуальний стенд «Освіта», відвідувач може дізнатися про 6 закордонних закладів освіти, які були започатковані українськими емігрантами у Відні, Чехії, США, Німеччині.

На сторінках-експозиціях подано текстову інформацію про історію заснування закладів освіти, навчальні напрями та факультети, керівний та викладацький склад, а також про студентське життя. Крім тексту, експозиції містять графічний контент: логотипи та емблеми освітніх закладів, фото викладачів й адміністрації, навчальних кабінетів, гуртожитків, залікових книжок, студентів та випускників.

Усього на віртуальному стенді «Освіта» розміщено 100 експонатів, серед яких переважають фотографії засновників навчальних закладів, викладачів та студентів.

4. Віртуальний стенд «Кіноіндустрія» ознайомлює глядачів із зірками світового кіно, які мають українське коріння. На сторінках-експозиціях подано інформацію про походження зірок кіно та про їх прашурів, які були українцями. Сторінки містять короткі фільмографії акторів, їхні фото під час зйомок та виступів. Крім того, окрему увагу було приділено зв'язку зірок з Україною: їхньою самоідентифікацією як українців, виступам українською мовою, а також підтримці України під час російсько-української війни.

На віртуальному стенді «Кіноіндустрія» опубліковано 24 експонати, серед яких — 3 відео та 21 фото. Також експозиції містять цитати зірок про Україну.

5. Віртуальний стенд «Спорт» містить інформацію про українських спортсменів, котрі емігрували з України у зв'язку з недостатнім фінансуванням та розвитком галузі спорту і почали представляти інші країни на спортивних змаганнях. На цьому стенді розміщено 3 експозиції. На сторінках спортсменок подано інформацію про їхнє походження, початок спортивної кар'єри в Україні та причини еміграції. Глядач може дізнатися про здобутки жінок-спортсменок як в Україні, так і за кордоном після зміни місця проживання.

Віртуальний стенд «Спорт» містить 7 фотоекспонатів.

6. Віртуальний стенд «Музика» ознайомлює відвідувачів із всесвітньовідомими співаками та музикантами, котрі мають українське коріння. Експозиції містять біографії музикантів та інформацію про їхніх прашурів-українців. Також тут описано становлення зірок та шлях до слави й визнання. Переглядаючи ці сторінки, відвідувач може побачити дискографію співаків, їхні фото та цитати.

Усього стенд «Музика» містить 17 фотоекспонатів.

Для оформлення виставки-сайту обрано світло-сірі кольори; вони не відволікають відвідувача від перегляду експонатів і створюють спокійну

атмосферу. До того ж, світло-сірі елементи вебсайту м'яко поєднуються з фотоекспонатами, не відволікаючи на себе увагу. Колір шрифту також темно-сірий, адже порівняно з чорним шрифтом менший контраст між сірим і білим кольором не напружує очі.

Навігація сайтом може здійснюватися через як головні сторінки стендів, так і верхнє меню. При наведенні курсору на назву віртуального стенду у верхньому меню з'являється також і перелік експозицій. У підвалі сайту є посилання на додаткові платформи проєкту — сторінки у соцмережах Instagram та Telegram.

Для охоплення більшої аудиторії користувачів віртуальну виставку «Культурна спадщина української діаспори» було розміщено в мережі Instagram. Ця платформа є популярною серед молоді; особливо часто її використовують школярі та студенти.

У шапці профілю вказано мету проєкту «Культурна спадщина української діаспори», а також подано посилання на його вебсайт. Під час створення візуальної складової для цієї соціальної мережі було використано сервіс Canva.

При оформленні інстаграм-сторінки було дотримано того ж стилю, що і в процесі створення вебсайту. Основні кольори — відтінки сірого; кольоровий акцент зроблено на назві проєкту на титульному та останньому слайді каруселі. Титульні слайди дописів оформлювалися згідно зі створеним шаблоном, щоби отримати стилізований вигляд готової сторінки Instagram.

Навігація сторінкою може здійснюватися за допомогою хештегів; вони додаються до кожного допису і вказують, до якої галузі належить допис. Відвідувач профілю може з легкістю знайти та переглянути будь-який із віртуальних стендів, перейшовши до нього через пов'язаний допис.

Особливістю використання платформи Instagram для створення віртуальної виставки є те, що формат її представлення на серії зображень робить перегляд виставки швидким та ефективним. Інстаграм-дописи містять лише найважливіші та найцікавіші факти і зображення; ознайомившись із ними, глядач може швидко засвоїти побачене; якщо тема його зацікавить, він може дізнатися більше, клікнувши на посилання на сайт виставки у шапці профілю.

Третя платформа, яку було використано для створення проєкту, — Telegram, який є багатоплатформовим клауд-месенджером. Телеграм-канал є зручним форматом для організації віртуальної виставки, адже дозволяє робити короткі текстові публікації, прикріплювати фото, відео та аудіофайли, групувати дописи за хештегами, лишати коментарі та реакції. Вагомою перевагою Telegram є можливість створення інтерактивних публікацій для глядачів за допомогою опитувань.

Візуальне оформлення каналу збігається зі стилем сайту та інстаграм-сторінки: у публікаціях переважають світло-сірий та червоний колір, але в результаті окремого розміщення експонатів канал виглядає яскравішим.

Telegram-канал «Ординат» містить інформативні дописи з біографією діячів, а також окремо опубліковані світлини з їхніми здобутками. Зважаючи на багатофункціональність месенджера та формат публікацій, канал дозволяє читачу отримувати контент оригінально й пізнавально. Читачу, котрий зацікавиться, пропонується ознайомитися з додатковою інформацією за хештегом або за посиланням у шапці каналу чи закріпленому повідомленні. Для перевірки ефективності засвоєного контенту про культурну спадщину української діаспори є можливість пройти опитування.

За допомогою внутрішньої статистики проекту проаналізуємо роботу на крос-медійній платформі. За час існування сайту-виставки його відвідали 63 рази; середній час перегляду становив понад 8 хвилин. Упродовж 30 діб (з 19.03.2023 до 15.04.2023) сайт переглянули 38 разів. Усього за цей період було 179 переглядів сторінок, а середня тривалість сеансу становила приблизно 8 хв. (див. рисунок 3).

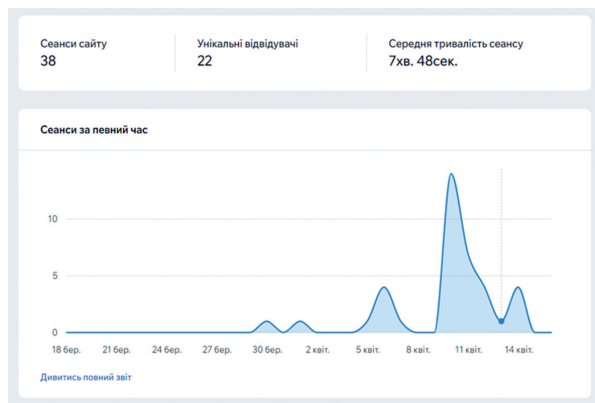

Рис. 3. Статистика відвідувань сайту «Ординат»

За джерелом трафіку сеанси на сайт надходять з:

- телеграм-каналу — 26 сеансів;
- прямий трафік — 21 сеанс;
- інстаграм-сторінки — 14 сеансів.

Найпопулярнішою сторінкою входу є головна або домашня сторінка; на неї заходять 92% відвідувачів. Це люди, які перейшли на сайт через посилання в телеграм-каналі або на інстаграм-сторінці, а також усі сеанси з прямим трафіком.

Крім того, 8% відвідувачів перейшли безпосередньо до віртуального стенду або до сторінки культурного діяча. Такий трафік можливий через гіпертекстові посилання до сторінок експозицій на телеграм-каналі.

Найпопулярнішим віртуальним стендом є розділ «Мистецтво»: до нього з головної сторінки переходить 31% глядачів. На другому — стенд «Спорт», на третьому — «Музика» (див. рисунок 4).

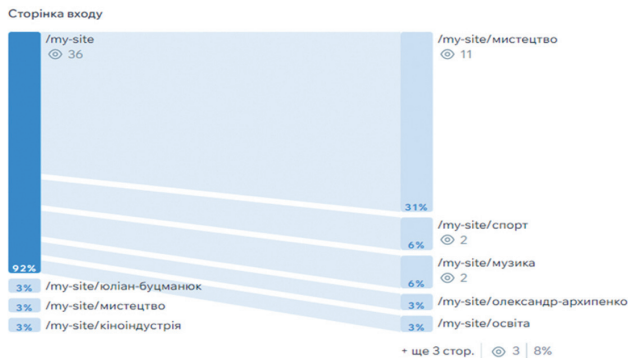

Рис. 4. Популярні переходи на сайті-виставці

Далі ми розглянемо показники крос-медійної платформи на основі соціальної мережі «Інстаграм», а саме сторінки «Ординат. Культурна спадщина української діаспори». З часу створення інстаграм-сторінки проекту опубліковано 9 публікацій, які загалом зібрали 174 вподобання і 19 збережень; у середньому кожен допис отримав 19 позначок «Подобається».

Під час аналізу телеграм-каналу з ідентичною назвою відзначаємо опублікованих 29 дописів. Серед них: 9 дописів з біографіями діячів; 18 публікацій окремих експонатів; 2 опитування.

Загалом опубліковані дописи зібрали 88 реакцій «Подобається». Найпопулярнішими стали дописи з галузі мистецтва — біографія та творчість Василя Кричевського й винаходи Олександра Архипенка.

Таким чином, найзручнішими платформами для поширення знань про культурну спадщину української діаспори виявилися вебсайт та телеграм-канал. Вебсайт дозволяє подати інформацію в розгорнутому вигляді, додати велику кількість відео- та фотоекспонатів, а також слідкувати за статистикою переглядів і підлаштовувати контент під інтереси відвідувачів. Телеграм-канал дозволяє підписникам швидко отримувати нові знання, перевіряти їх шляхом опитувань, а в разі потреби переходити до сайту за додатковою інформацією.

З іншого боку, інстаграм-сторінка виявилася найменш популярною серед глядачів проекту. Хоча Інстаграм надає зручний інструментарій для

перегляду статистики охоплення аудиторії, алгоритми платформи часто приховують дописи акаунтів з малою кількістю підписників. Отже, інстаграм-сторінка може стати зручною платформою для проекту лише тоді, коли на віртуальну виставку підпишеться велика аудиторія.

Висновок. Досвід застосування вперше створеної крос-медійної платформи для популяризації культурної спадщини української діаспори на базі виставки-сайту, соціальної мережі Instagram та багатоплатформового месенджера Telegram засвідчує ефективність таких проектів. Доведено, що крос-медійна платформа спонукає зацікавлених культурною спадщиною української діаспори користувачів переходити з однієї платформи на іншу з більш розширеним матеріалом чи інтерактивом, що підвищує інтенсивність використання контенту та його поширеність у цифровому комунікаційному просторі.

Розроблення формальної моделі вирішення завдань щодо створення крос-медійної платформи із застосуванням методу «Дерево цілей» дозволяє на етапі функціонального моделювання визначити зовнішні та внутрішні вимоги до реалізації проекту. Результати реалізації й апробації крос-медійної платформи як засобу популяризації культурної спадщини української діаспори довели його ефективність як допоміжного ресурсу в пізнанні та вивченні культурної спадщини української діаспори. Крос-медійна платформа — це той спосіб комунікації, який передбачає діалог з аудиторією завдяки використанню мультимедіа та різних майданчиків для спілкування. В умовах російського повномасштабного вторгнення та військової агресії на території України зростає потреба у відновленні історичної пам'яті, формуванні національної свідомості та вивченні історії життя українців, які мешкали в країнах світу, їх суспільної діяльності, надбань у галузі науки, культури, мистецтва, літератури та освіти.

Напрямами подальших досліджень є розроблення організаційно-методичних засад реалізації цифрового помічника у вигляді чат-боту в месенджері Telegram, який допоможе знайти необхідну інформацію про культурну спадщину української діаспори в затребувані роки та за місцем діяльності.

Список посилань

- Біловус, Л. (2017). Веб-сайти україномовних періодичних видань США як джерело дослідження діяльності української діаспори у збереженні національної ідентичності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*, 2, 3, 58–66.
- Білушак, Т., & Вінтонів, Х. (2020). Формування інформаційно-комунікаційного простору української діаспори Канади. В *Канадознавство: соціальні та освітні візії: колективна монографія у 2-х кн.* (Кн. 1, с. 56–71). Вежа-Друк.

- Вінтонів, Х. (2011). Українська документна спадщина в Канаді: репрезентація в мережі Інтернет. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 35–44.
- Женченко, М. (2013). Поняття «мультимедіа», «крос-медіа», «трансмедіа» у науковому дискурсі цифрової доби. *Наукові записки Інституту журналістики*, 52, 72–75.
- Женченко, М. (2016). Мультимедійна, конвергентна чи крос-медійна редакція? Співвідношення понять у науковому дискурсі цифрової доби. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 16, 95, 87–91.
- Калакура, Я. (2006). Внесок істориків діаспори у збагачення національних традицій української історіографії. *Українці: світова нація перед викликами XXI століття: Збірка статей конференції (20–21 січня 2005 р.)*, 38–54. Смолоскип.
- Карась, Г. (2020). Методологія трансдисциплінарної інтеграції відкритих освітніх ресурсів у вивченні художньої культури української діаспори. В М. П. Пантюк (Гол. ред.), *Актуальні питання гуманітарних наук: міжсузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка* (28, Т. 5, с. 102–108). Видавничий дім «Гельветика».
- Кирилова, О., & Прошенко, В. (2018). Підходи до визначення поняття «крос-медіа». *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*, 9, 97–104.
- Кондрашевська, Ю. (2015). Національно-культурні здобутки українців Канади. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*, 23, 204–208.
- Крецу, І., Гузун, М., & Василик, Л. (2015). *Підручник з крос-медіа*. Schiller Publishing You-se, Sibiu.
- Матяш, І. (2007). Архівна та рукописна українка в Канаді. *Український археографічний щорічник*, 12, 37–82.
- Нечитайло, А. (2014). Роль діаспори у формуванні національної пам'яті в умовах глобального інформаційного суспільства. *Стратегічні пріоритети*, 2 (31), 79–87.
- Палієнко, М. (2008). *Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій)*. Темпора.
- Сарміна, Г. (2016). Особлива роль цифрових інновацій у розвитку і розбудові крос-медіа. *Наукові записки Інституту журналістики*, 3 (64), 23–29.
- Сарміна, Г. (2016). Процес дигіталізації як передумова виникнення крос-медіа. В В. Різун (наук. ред.), *Перспективні напрямки дослідження українського медійного контенту: фундаментальні та прикладні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, 7 квітня 2016 р.)*, 131–137. Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

- Шевченко, Г. (2019). Методологічні проблеми вивчення крос-медіа. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*, 13, 32–39.
- Agnew, V. (2005). *Diaspora, Memory, and Identity: A Search for Home*. University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division.
- Pietrzak, M. (2013). Transmedia i cross-media w edukacji. *23 Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe “Człowiek — media — edukacja”*. Katedra Technologii i Mediów Edukacyjnych Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie (27.–28. września 2013 r.), 1–9.

References

- Bilovus, L. (2017). Websites of Ukrainian-language periodicals in the United States as a source of research on the activities of the Ukrainian diaspora in preserving national identity. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istoriiia*, 2, 3, 58–66. [In Ukrainian].
- Bilushchak, T., & Vintoniv, H. (2020). Formation of the information and communication space of the Ukrainian diaspora in Canada. In *Kanadoznavstvo: sotsialni ta osvritni vizii: a collective monograph in 2 books* (Book 1, pp. 56–71). Vezha-Druk. [In Ukrainian].
- Vintoniv, H. (2011). Ukrainian documentary heritage in Canada: representation on the Internet. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 35–44. [In Ukrainian].
- Zhenchenko, M. (2013). The concepts of “multimedia”, “cross-media”, “transmedia” in the scientific discourse of the digital age. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, 52, 72–75. [In Ukrainian].
- Zhenchenko, M. (2016). Multimedia, convergent or cross-media editing: Correlation of concepts in the scientific discourse of the digital age. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 16, 95, 87–91. [In Ukrainian].
- Kalakura, J. (2006). The contribution of diaspora historians to the enrichment of national traditions of Ukrainian historiography. *Ukrainci: svitova natsiia pered vyklykamy XXI stolittia: Collection of conference papers (January 20–21, 2005)*, 38–54. Smoloskyp. [In Ukrainian].
- Karas, G. (2020). Methodology of transdisciplinary integration of open educational resources in the study of the artistic culture of the Ukrainian diaspora. In M. P. Pantiuk (Chief Ed.), *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: Interuniversity Collection of Scientific Papers of Young Scientists of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University* (28, Vol. 5, pp. 102–108). Publishing house “Helvetyka”. [In Ukrainian].
- Kirilova, O., & Proshchenko, V. (2018). Approaches to the definition of “cross-media”. *Masova komunikatsiia u hlobalnomu ta natsionalnomu vymirakh*, 9, 97–104. [In Ukrainian].

- Kondrashevska, Y. (2015). National and cultural achievements of Ukrainians in Canada. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Istorychni nauky*, 23, 204–208. [In Ukrainian].
- Kretsu I., Guzun M., & Vasylik L. (2015). *Textbook of cross-media*. Schiller Publishing You-se, Sibiu. [In Ukrainian].
- Matiash, I. (2007). Archival and Manuscript Ukrainian Studies in Canada. *Ukrainskyi arkhеоhrafichnyi shchorichnyk*, 12, 37–82. [In Ukrainian].
- Nechytailo, A. (2014). The role of the diaspora in the formation of national memory in the global information society. *Stratehichni priorityty*, 2 (31), 79–87. [In Ukrainian].
- Palienko, M. (2008). *Archival centers of Ukrainian emigration (creation, functioning, fate of documentary collections)*. Tempora. [In Ukrainian].
- Sarmina, G. (2016). The Special Role of Digital Innovations in the Development and Construction of Cross-Media. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, 3 (64), 23–29. [In Ukrainian].
- Sarmina, G. (2016). The process of digitalization as a prerequisite for the emergence of cross-media. In V. Rizun (Ed.), *Perspektyvni napriamky doslidzhennia ukrainskoho mediinoho kontentu: fundamentalni ta prykladni aspekty: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, April 7, 2016)*, 131–137. Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv. [In Ukrainian].
- Shevchenko, H. (2019). Methodological problems of studying cross-media. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia "Sotsialni komunikatsii"*, 13, 32–39. [In Ukrainian].
- Agnew, V. (2005). *Diaspora, Memory, and Identity: A Search for Home*. University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division. [In English].
- Pietrzak, M. (2013). Transmedia i cross-media w edukacji. 23 *Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe "Człowiek — media — edukacja"*. Katedra Technologii i Mediów Edukacyjnych Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie (27.–28. września 2013 r.), 1–9. [In Polish].

Надійшла до редколегії 27.10.2023

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.10¹>

УДК 004.774:[316.334.52:504]

Р. О. Бачмага

магістр, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
roman.bachmaha.mdkib.2022@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0723-2299>

Н. О. Химиця

кандидат історичних наук, доцент, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
natalia.o.khymytsia@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4076-3830>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ВЕБПОРТАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЕКОТЕХНОЛОГІЙ

Проаналізовано інформаційне наповнення вітчизняних вебпорталів, які популяризують діяльність екопідприємств. Визначено головні проблемно-тематичні напрями структуризації вебресурсів екопідприємств, спрямовані на популяризацію екологічного способу життя, надання доступу до екологічних товарів та послуг, формування спільноти екологічно свідомих громадян. Доведено, що вебконтент екопідприємств не лише популяризує ідею необхідності збереження навколишнього середовища, а й пропонує конкретні рішення для зменшення негативного впливу на природу. Розроблено інформаційну модель популяризації екотехнологій через вебпортал об'єднаної територіальної громади. Створено DFD-діаграму (Діаграму потоків даних), що є важливим інструментом для моделювання функціональної структури інформаційної системи та її взаємодії з навколишнім середовищем. Проаналізовано технологічні рішення та обґрунтовано доцільність використання платформи Drupal для популяризації екотехнологій серед мешканців територіальної громади. Це надійна, потужна та безпечна система, що може легко додавати функціональність до вебсайту, встановлюючи модулі, які надають нові можливості. Головними перевагами цієї платформи є надійність, потужність та безпечність. Про її ефективність свідчить те, що на платформі Drupal розміщено офіційні сайти урядів Франції, Італії, Польщі, Естонії, Латвії та США.

Ключові слова: *інформаційна діяльність, комунікація, інформація, популяризація, вебпортал, об'єднана територіальна громада.*

---

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

R. Bachmaha

Master, Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

N. Khymytsia

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Social Communications and Information Activity Department, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

MODERN APPROACHES TO USING A TERRITORIAL COMMUNITY WEB PORTAL TO POPULARIZE ECO-TECHNOLOGIES

The relevance of the article. Today's society faces challenges related to environmental issues that directly affect the quality of our lives and the future of our planet. Environmental pollution, destruction of natural resources and climate change indicate the need for decisive actions in the field of environmental protection. To support the sustainable development of Ukraine's regions and ensure the viability of ecosystems, it is necessary to involve citizens in participating in programs and projects aimed at the popularization and implementation of eco-technologies. The relevance of this study is to consider modern approaches, methods and initiatives aimed at increasing the environmental awareness and activity of citizens in the amalgamated community in the important matter of environmental protection.

The purpose of the work is to analyze modern approaches to the use of web portals for popularization eco-technologies among citizens and to build a formal model of the task of popularizing eco-technologies on the web portal of the amalgamated community in order to increase their awareness and optimize activity in making environmentally responsible decisions in everyday life.

The methodology consists in the use of an analytical method, methods of description, comparison and generalization.

The results. Modern approaches to the information content of domestic web portals, which popularize the activities of eco-enterprises, are analyzed. An information model for solving the task of promoting eco-technologies through the web portal of the amalgamated community has been developed. A DFD diagram (Data Flow Diagram) was built, which is an important tool for modeling the functional structure of the system and its interaction with the environment. The technological solutions were analyzed and the expediency of using the Drupal platform to popularize eco-technologies to the residents of the amalgamated community was substantiated.

The scientific novelty of the obtained results is based on the study of specific aspects of the popularization of eco-technologies on the example of the site of the amalgamated community and the development of a formal model of the task of popularizing eco-technologies on the web portal of the amalgamated community. The obtained results will make it possible to develop specific recommendations and practical tools for increasing the awareness and activity of citizens in the field of environmental protection.

Conclusions. The main approaches practiced on these web resources are the promotion of an ecological lifestyle, the provision of access to ecological goods and services, as well as the formation of a community of ecologically conscious citizens. The sites not only popularize the importance of preserving the environment, but also

offer specific solutions to reduce the negative impact on nature. The adequate solution for the popularization of modern eco-technologies on the web portals of amalgamated communities is the use of the Drupal platform. It is a reliable, powerful and secure system that you can easily add functionality to the website by installing modules that provide new features. The main advantages of this platform are its reliability, power and security. The official websites of the governments of France, Italy, Poland, Estonia, Latvia and the USA are hosted on the Drupal platform.

Keywords: *information activity, communication, information, popularization, web portal, amalgamated community.*

Актуальність дослідження. Сучасний світ постав перед викликами, які пов'язані з екологічними проблемами і які безпосередньо впливають на якість нашого життя та майбутнє нашої планети. Йдеться про забруднення довкілля. Руйнування природних ресурсів і зміна клімату свідчать про необхідність реалізації рішучих дій у сфері охорони життєздатності екосистем. Слід залучити громадян до участі в програмах та проектах, спрямованих на популяризацію та впровадження екотехнологій. Актуальність цього дослідження полягає в тому, щоб розглянути сучасні підходи, методи й ініціативи, спрямовані на підвищення екологічної свідомості та активності громадян в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) у важливій справі збереження навколишнього середовища. У зв'язку із цим можливість популяризації екотехнологій через вебпортали ОТГ України, як потужні комунікаційні канали доведення інформації до членів громади, потребують системного вивчення та раціонального вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екотехнології — це інноваційна галузь знань, яка слугує потребам людей, мінімізуючи вплив на навколишнє середовище. Вона об'єднує екологію і техніку, розглядаючи проблеми на глобальному рівні, як, наприклад, відновлення річок в усій зоні водосховища. Екотехнології сприяють усвідомленню необхідності збереження навколишнього середовища для сталого розвитку громад. Екотехнології — це шлях до покращення якості життя, що не завдає шкоди природі. Проблематика екологічних інновацій досліджується багатьма вченими. Науковці підкреслюють можливість для країни вийти з економічної кризи та регулювати рівень негативного впливу на довкілля на основі залучення зелених інвестицій в екологічні інновації. Специфіка екоінновацій сприяє модернізації моделі розвитку економіки, розвитку нових форм господарювання, еволюції бізнесу (Яценко, 2008). Залучення екоінновацій збільшує рівень екологізації бізнесу, що становить одну з основних цілей концепції сталого розвитку. Досягнення масової реалізації екологічно орієнтованих інновацій потребує реальних джерел фінансування (Ребрина, 2013) та законодавчої підтримки від держави. Значний внесок у теоретичне

обґрунтування та аналіз практичного досвіду реалізації екологічних інновацій здійснили такі зарубіжні вчені, як П. Джеймс, М. Карлей, М. Мідзінські, А. Рейд, П. Спейпенс, К. Фаслер та ін.

К. Фаслер та П. Джеймс у праці “Driving Eco-Innovation: A Breakthrough Discipline for Innovation and Sustainability” наголошують на тому, що екоінновації — це «продукти та процеси, які сприяють сталому розвитку» (Kemp & Pearson, 2007). А в розвідці “Promoting Eco-efficient Technology — The Road to a Better Environment” (2007), виданій урядом Данії, зазначається, що подібні інновації «ведуть до екологічно ефективних технологій», тобто тих, що прямо або опосередковано поліпшують стан довкілля (використання технологій, що зменшують рівень забруднення, виробництво екологічно чистої продукції, ефективне управління ресурсами тощо).

Фундаментальні дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів еколого-орієнтованої інноваційної діяльності підприємств належить таким вітчизняним науковцям, як В. Божкова, С. Ілляшенко, Т. Карпіщенко, Л. Мельник, Д. Пантелейчук та ін. Зокрема, Т. Карпіщенко визначає екологічні інновації як результат творчої діяльності, яка спрямована на розробку, створення і впровадження нововведень у вигляді нової продукції, технології, методу, форм організації виробництва та ін., що безпосередньо або опосередковано сприяє зниженню екодеструктивного впливу виробництва й споживання на довкілля та вирішенню екологічних проблем (Карпіщенко, 2000).

Серед зарубіжних дослідників у сфері запровадження екологічних інновацій можна означити таких, як: П. Джеймс, М. Мідзінські, Р. Кемп, А. Рейд, К. Ренінгз, К. Фаслер, Т. Фоксон, Т. Цвік та ін. Зокрема, Клод Фаслер та Пітер Джеймс у працях під екоінноваціями розуміють продукти і процеси, які сприяють сталому розвитку (Fussler & James, 1996). К. Ренінгз і Т. Цвік визначають екоінновації як нові або змінені процеси, обладнання, продукцію, методи й системи управління, що надають змогу уникнути або зменшити шкідливий вплив на навколишнє середовище (Rennings & Zwick, 2003). М. Карлей та П. Спейпенс вважають, що екоінновація призводить до інтегрованих рішень, спрямованих на економію ресурсів та енергії, водночас підвищуючи якість продукції і послуг (Carley & Sparens, 2000). Згідно з концепцією А. Ходинського, екологічні інновації охоплюють зміни в технології, організаційній структурі та управлінні підприємством, які зменшують негативний вплив на природне середовище (Chodyński, 2007). Польські науковці М. Грачик та Л. Кажмечак-Півко поділяють екоінновації на три основні групи: технології навколишнього середовища, екоефективність, інноваційна система. Вони вважають, що їх спільною ознакою є загальне сприяння зменшенню рівня навантаження на довкілля через економічних суб'єктів.

Однак, з погляду характеристик навантаження, вони можуть доволі суттєво відрізнятися (Graczyk & Kaźmierczak-Piwko, 2011).

Н. Хумарова поділяє екоінновації за напрямками застосування на два типи: екологічні інновації першого типу оптимізують використання природного капіталу, вони спрямовані на залучення в суспільне виробництво нових природних сил і ресурсів, ефективніше їх використання для задоволення потреб членів суспільства; екологічні інновації другого типу поліпшують умови життя людей та існування екосистем, зберігають природний капітал, вони спрямовані на забезпечення охорони навколишнього середовища від шкідливих наслідків виробництва й життєдіяльності, від негативних наслідків інших інновацій — військових, технологічних, соціально-політичних тощо (Хумарова, 2010). Попри велику кількість наукових праць, присвячених дослідженню сутності й різновидів екоінновацій, теоретико-організаційні засади їх популяризації та поширення в суспільстві є недостатньо розробленими, що актуалізує проблематику нашої наукової розвідки.

Мета статті — розроблення концептуальної моделі популяризації еко-технологій на вебпорталах об'єднаних територіальних громад з метою підвищення рівня екологічної культури населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найнагальнішою проблемою сучасності є безпека існування людської цивілізації. Тому питання популяризації охорони навколишнього середовища в Україні та запровадження екологічних інновацій неабияк актуальні. Особливо вагому роль у такому інформуванні відіграють якісні вебпортали, які мають продуманий дизайн (фото, відео та текст; ці ресурси не перевантажені зайвими деталями та створюють єдину концепцію), чітко структурований контент, зручну навігацію, клікабельні номери, можливість перегляду ресурсу з телефону та якісну професійну seo-оптимізацію. Для прикладу розглянемо вебпортали, які популяризують діяльність екопідприємств.

Сайт Greenex Eco — це інтернет-платформа, присвячена зеленій екології та сталому розвитку (див. рис. 1). Ресурс пропонує широкий спектр інформації та послуг для людей, які цікавляться екологією. Сайт GreenexEco має такі блоки:

1. *Загальна інформація:* подано детальні відомості про екологічні технології, проекти та послуги, що пропонуються. Це допомагає користувачам отримати чітке розуміння причин екологічних проблем і можливі шляхи їх вирішення.

2. *Рішення для промислових суб'єктів:* описано спеціалізацію Greenex Eco, зокрема екологічні рішення для промислових компаній. Сайт надає детальну інформацію про ці сервіси, допомагаючи компаніям знайти оптимальний вихід для вирішення екологічних потреб.

3. *Взаємодія з громадськістю*: висвітлюються новини про останні еко-ініціативи й події та про важливі аспекти сталого розвитку. Через сайт користувачі можуть брати участь у дискусіях та обмінюватися думками щодо екології.

4. *Збереження довкілля*: пропонуються екологічні рішення й послуги, що сприяють збереженню природи та просуванню екологічно сталого розвитку.

Отже, вебплатформа Greenex Eco пропонує послуги та рішення для просування екологічно свідомого способу життя. Цей комунікаційний канал створений для того, щоб надати зручний доступ до інформації, продуктів та послуг, що сприяють збереженню навколишнього середовища заради сталого розвитку.

Сайт Eco Optima є спеціалізованою онлайн-платформою, яка пропонує різноманітні екологічні продукти і послуги (див. рис. 2). Основні розділи цього сайту популяризують:

1. *Екологічний асортимент*: пропонується широкий вибір екологічних та органічних товарів, таких як продукти харчування, косметика, засоби для оселі, одяг та інше. Усі ці товари виробляються з огляду на екологічні принципи, не шкодять довкіллю та здоров'ю людей.

2. *Зелені послуги*: сайт також надає послуги у сфері екології, такі як консультації з екологічного дизайну, енергоаудиту та екологічної оцінки будівель. Команда експертів надає консультації, як зменшити негативний вплив на довкілля й зберегти енергію, також надаються практичні рекомендації й пропонуються персоналізовані рішення.

3. *Екоінформацію*: сайт ecooptima.com.ua є також інформаційним ресурсом, де публікуються новини, статті та поради зі збереження довкілля й сталого розвитку територій. На ньому можна дізнатися про останні технології, ініціативи та проекти, спрямовані на збереження природних ресурсів та екологічно чисте життя.

4. *Спільноту*: контент розділу забезпечує інтеграцію екологічно свідомих людей, які бажають поділитися досвідом, знаннями та інтересами.

Головна цінність ресурсу Еко Оптіма полягає в популяризації екологічного способу життя, наданні доступу до екологічних товарів та послуг, а також у формуванні спільноти екологічно свідомих громадян. Сайт не лише популяризує важливість збереження навколишнього середовища, а й також пропонує конкретні рішення для зменшення негативного впливу на природу.

Сайт компанії «ЕКО НОВА» (див. рис. 3) популяризує таку інформацію:

1. *Про компанію*:

- опис основних напрямів діяльності, спрямованих на зниження обсягів накопичення та переробку відходів в Україні з мінімальною шкодою для навколишнього середовища;

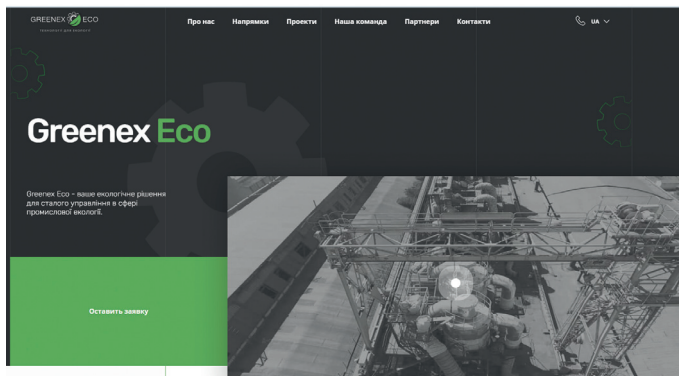

Рис. 1. Сайт GreenexEco

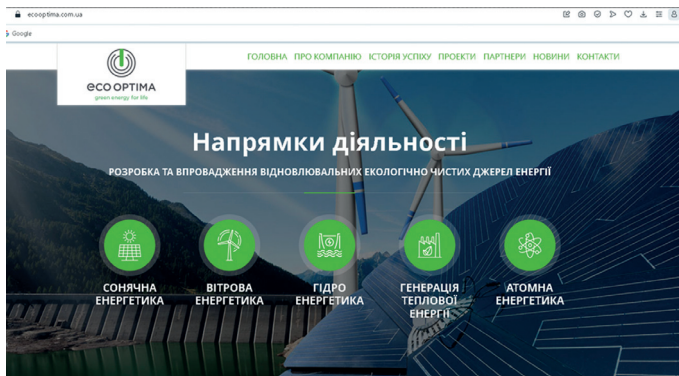

Рис. 2. Сайт Еко Оптіма

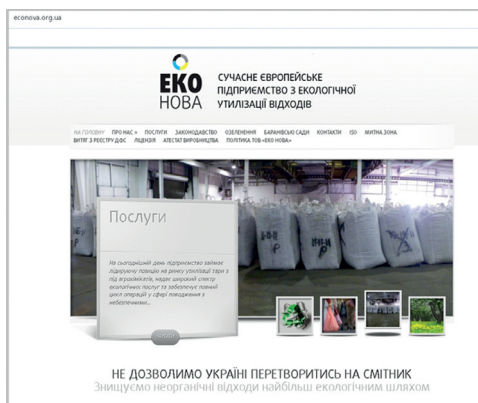

Рис. 3. Сайт Еко Нова

– принципи роботи підприємства, такі як високий професіоналізм, якісне надання послуг, сервісний супровід, робота в рамках законодавства.

2. Послуги:

- увесь спектр екологічних послуг, які надає компанія, включаючи утилізацію небезпечних відходів всіх форм власності;
- повний цикл операцій у сфері поводження з небезпечними відходами.

3. Переваги компанії:

- висвітлюється інформація про високотехнологічні виробничі потужності;
- ведеться інформування про кінцевий утилізатор, який гарантує мінімальні наслідки для навколишнього середовища;
- представлено повний цикл операцій та якість надання послуг;
- інформується про дотримання екологічного права (вся діяльність здійснюється згідно з чинним законодавством; всі дозвільні документи наявні).

4. Соціальну відповідальність:

- висвітлюється роль компанії в розвитку місцевої громади та створення робочих місць;
- звітується про наповнення місцевого бюджету та підвищення кваліфікації співробітників;
- інформується про розвиток інфраструктури та самоврядування.

5. Захист навколишнього середовища:

- висвітлюється діяльність компанії щодо захисту довкілля в контексті сталого розвитку та підвищення якості життя;
- інформується про співпрацю з міжнародними природоохоронними екологічними організаціями.

Крім того, на сайті можна знайти інформацію про ліцензії та сертифікати, які має компанія, а також інші документи, що підтверджують її діяльність та відповідність європейським стандартам.

Зважаючи на вітчизняний досвід цих підходів, було розроблено інформаційну модель вирішення завдання — популяризації екотехнологій через вебпортал об'єднаної територіальної громади. Для вирішення поставленого завдання було розроблено DFD-діаграму (Діаграму потоків даних), що є важливим інструментом для моделювання функціональної структури системи та її взаємодії з оточуючим середовищем (див. рис. 4).

На контекстній діаграмі зображено головний процес «Популяризацію Еко-Проекту» та дві сутності «Активіст» та «Громада». Для того щоб популяризація відбулась вдало, «Активіст» повинен дати «Ідею», яку хоче впровадити в «Громаду», у «Популяризації» він створює «Дописи», тобто потрібну інформацію, та надсилає «Пропозицію» громаді, «Громада» роз-

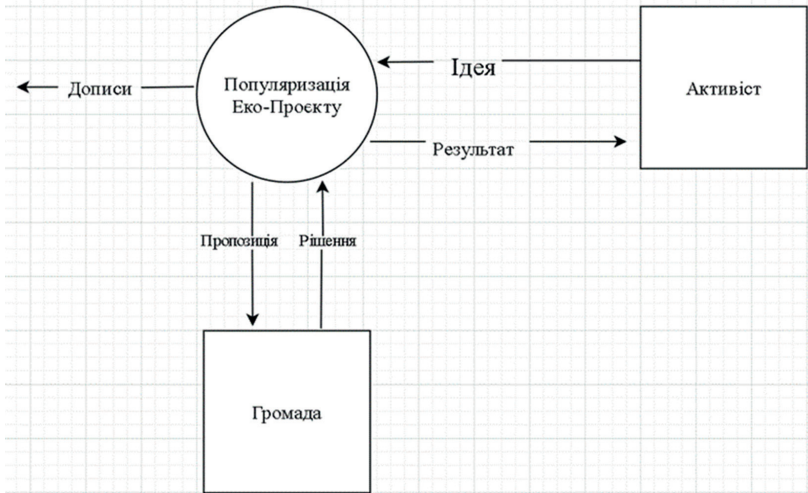

Рис. 4. Контекстна діаграма DFD

глядає цю «Пропозицію» і надає «Рішення» на цю пропозицію, і після цього «Активіст» отримує «Результат».

Проаналізуємо технологічні рішення щодо популяризації екотехнологій у межах територіальної громади. Однією з найпопулярніших, а також найбільш практикованих систем управління контентом (CMS) у світі є WordPress. Ця безкоштовна та відкрита для спільноти CMS була спочатку створена як платформа для ведення блогів, але з часом вона перетворилася на ефективний інструмент для створення різноманітних вебсайтів, включаючи особисті блоги, корпоративні сайти, інтернет-магазини, новинні портали, форуми й багато інших. WordPress характеризується інтуїтивним і простим інтерфейсом, що дозволяє навіть новачкам швидко оволодіти платформою та створювати вміст, також має велику кількість безкоштовних та платних тем і плагінів, які дозволяють користувачам налаштувати зовнішній вигляд та функціональність сайтів за своїми потребами. WordPress надає вбудовану підтримку для оптимізації пошукових систем і має багато SEO-плагінів, які допомагають підвищити рейтинг вашого сайту в пошукових системах. WordPress підходить як для маленьких особистих сайтів, так і для великих корпоративних проєктів. Завдяки постійним оновленням та плагінам для безпеки, WordPress є відносно безпечною платформою, яка відстежує нові загрози та допомагає уникнути атак.

Joomla — це ще одна популярна система управління контентом (CMS), яка дозволяє користувачам створювати та керувати вебсайтами й онлайн-додатками. Система відома своєю гнучкістю, розширюваністю і можливістю

створювати різноманітні типи вебсайтів, зокрема блоги, форуми, інтернет-магазини, корпоративні вебсайти, портали для новин та багато інших. CMS має активну спільноту користувачів та розробників, що забезпечує доступ до безлічі ресурсів, форумів і плагінів. За допомогою розширень, шаблонів та компонентів, можна налаштувати функціональність та дизайн вебсайту точно за бажаних потреб. Joomla підтримує роботу на різних платформах, що дозволяє використовувати її на різних серверах та операційних системах, крім того має інтегровану оптимізацію для пошукових систем та доступ до плагінів, які допоможуть покращити рейтинг сайту в пошукових системах, та підтримує роботу з багатьма мовами, що робить її відмінним вибором для міжнародних проєктів. Розробники Joomla постійно вдосконалюють систему для забезпечення безпеки сайтів, є можливість встановлення додаткових засобів захисту. Ця CMS відмінно підходить для розробників, які мають досвід у веброзробці та потребують більшої гнучкості у створенні вебсайтів.

Drupal — це потужна та високоякісна система управління контентом (CMS), яка використовується для створення різноманітних вебсайтів і веб-додатків. Вона є вільним та відкритим програмним забезпеченням і має велику спільноту розробників та користувачів по всьому світу. Drupal також відомий своєю гнучкістю, розширюваністю і здатністю впоратися зі складними проєктами. Однією з найважливіших особливостей Drupal є його модульна архітектура, тобто ця система може легко додавати функціональність до свого вебсайту, встановлюючи модулі, які надають нові можливості. Також це програмне забезпечення дозволяє налаштовувати майже будь-який аспект вебсайту, включаючи структуру даних, правила доступу, дизайн і багато іншого. CMS приділяє велику увагу безпеці, що має систему оновлень і патчів для захисту від потенційних загроз та вразливостей. Drupal ідеально підходить для великих і складних вебсайтів з багатьма типами контенту та зв'язками між ними, такими як блоги, форуми, новини, каталоги тощо. Використання платформи Drupal органами місцевого самоврядування та урядовими органами активно практикується. Так, на платформі Drupal розміщено офіційні сайти урядів Франції, Італії, Польщі, Естонії, Латвії. Усі 15 міністерств уряду США мають окремі сайти, і 5 з них — на Drupal. Крім того, на цій платформі зроблено 46 сайтів, що належать держорганам США. Це засвідчує зручність та безпечність системи.

Висновки. Результати контент-аналізу сайтів, які позиціюють діяльність екопідприємств, дозволяють стверджувати, що головні підходи, які практикуються на цих вебресурсах, полягають у популяризації екологічного способу життя, наданні доступу до екологічних товарів та послуг, а також у формуванні спільноти екологічно свідомих громадян. Сайти не лише

популяризують важливість збереження навколишнього середовища, а й також пропонують конкретні рішення для зменшення негативного впливу на природу. Застосування таких підходів з використанням платформи Drupal є актуальним та оптимальним рішенням для популяризації екотехнологій на вебпорталах територіальних громад. Головними перевагами цієї платформи є її надійність, потужність та безпечність. На платформі Drupal розміщено офіційні сайти урядів Франції, Італії, Польщі, Естонії, Латвії та США, запозичення досвіду яких є вельми необхідним для України.

Список посилань

- Карпіщенко, Т. О. (2000). *Економічний механізм інновацій екологічної спрямованості* [Неопублікований автореферат дисертації кандидата, Сумський державний університет].
- Ребрина, Н. (2013). Екологічні інновації як інструмент досягнення екологічної безпеки транскордонного регіону. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*, 9, 26–29.
- Хумарова, Н. І. (2010). Домінанти екологізації інноваційного розвитку. *Економічні інновації*, 40, 377–390.
- Яценко, О. В. (2008). Напрямки розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Збірник наукових праць ЧДТУ*, 21, 16–21. <https://doi.org/10.24025/2306-4420.2.21.2008.88495>
- Carley, M., & Spapens, P. (2000). Dzielenie się światem. *Instytut na rzecz Ekorozwoju*.
- Chodyński, A. (2007). Wiedza i kompetencje ekologiczne w strategiach rozwoju przedsiębiorstw. *Difin Warszawa*.
- Fussler, C., & James, P. (1996). *Driving Eco-Innovation: A Breakthrough Discipline for Innovation and Sustainability*. Pitman Publishing.
- Kemp, R., & Pearson, P. (2007). *Final Report MEI Project About Measuring Eco-Innovation*. Отримано Листопада 2023, з <http://www.oecd.org/env/consumption-innovation/43960830.pdf>
- Trends in Environmental Finance in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia* (2007). OECD.
- Reid, A., & Miedzinski, M. (2008). *Eco-innovation: Final Report for Sectoral Innovation Watch*.
- Rennings, K., & Zwick, T. (Eds) (2003). Employment Impacts of Cleaner Production. *ZEW Economic Studies*, 21. Physica Verlag Heidelberg.
- Chodyński, A. (2007). Wiedza i kompetencje ekologiczne w strategiach rozwoju przedsiębiorstw. *Difin Warszawa*.
- Graczyk, M., & Kaźmierczak-Piwko, L. (2011). Uwarunkowania dla tworzenia wiedzy i innowacji ekologicznych w przedsiębiorstwie. *Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą*, 45, 110–120.

References

- Karpishchenko, T. O. (2000). *Economic mechanism of innovations of ecological orientation* [Unpublished Candidate's thesis, Sumy State University]. [In Ukrainian].
- Rebryna, N. (2013). Environmental innovations as a tool for achieving environmental safety of the cross-border region. *Naukovi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Mizhnarodni vidnosyny*, 9, 26–29. [In Ukrainian].
- Khumarova, N. I. (2010). Dominants of ecologization of innovative development. *Ekonomichni innovatsii*, 40, 377–390. [In Ukrainian].
- Yatsenko, O. V. (2008). Directions of development of investment and innovation activity of enterprises. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU*, 21, 16–21. <https://doi.org/10.24025/2306-4420.2.21.2008.88495>. [In Ukrainian].
- Carley, M., & Spapens, P. (2000). Sharing the world. *Instytut na rzecz Eko-rozwoju*. [In Polish].
- Chodynski, A. (2007). Knowledge and ecological competence in the strategies of enterprise development. *Difin Warszawa*. [In Polish].
- Fussler, C., & James, P. (1996). *Driving Eco-Innovation: A Breakthrough Discipline for Innovation and Sustainability*. Pitman Publishing. [In English].
- Kemp, R., & Pearson, P. (2007). *Final Report MEI Project About Measuring Eco-Innovation*. Retrieved November 2023, from <http://www.oecd.org/env/consumption-innovation/43960830.pdf> [In English].
- Trends in Environmental Finance in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia* (2007). OECD. [In English].
- Reid, A., & Miedzinski, M. (2008). *Eco-innovation: Final Report for Sectoral Innovation Watch*. [In English].
- Rennings, K., & Zwick, T. (Eds) (2003). Employment Impacts of Cleaner Production. *ZEW Economic Studies*, 21. Physica Verlag Heidelberg. [In English].
- Chodynski, A. (2007). Knowledge and ecological competence in the strategies of enterprise development. *Difin Warszawa*. [In Polish].
- Graczyk, M., & Kaźmierczak-Piwko, L. (2011). Uwarunkowania dla tworzenia wiedzy i innowacji ekologicznych w przedsiębiorstwie. *Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą*, 45, 110–120. [In Polish].

Надійшла до редколегії 26.10.2023

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.11>

УДК 004.738.5

О. В. Марковець

доцент, к.т.н., завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
oleksandr.v.markovets@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

У. Р. Ковальчук

магістр спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
uliana.kovalchuk.mdkib.2021@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3894-6830>

Р. Б. Кравець

доцент, к.т.н., доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
ruslan.b.kravets@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2837-9190>

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЬЮТОРА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто інформаційне забезпечення тьютора для сприяння адаптації студентів у закладах вищої освіти (ЗВО). Означено основні засади тьюторства, зокрема акцентовано, що воно є сучасним освітнім трендом, який активно починає впроваджуватися у ЗВО України. Його основна мета спрямована на вдосконалення студента, розвиток його практичних навичок та вмінь, виховання самостійності студента. Акцентовано, що тьютор повинен бути наставником та другом для свого підопічного, допомагати студентові знайти своє призначення, супроводжувати його від початку вступу й до закінчення навчання в університеті. Подано інформаційну модель, функціональну модель, що демонструє, як організована робота тьютора та напрями його роботи, організацію системи тьюторства, яка спрямовується для формування рекомендацій для студентів у навчальній, науковій, творчій та громадській діяльності. Означено, що інформаційне забезпечення тьютора вкрай необхідне для його ефективної та успішної роботи.

Ключові слова: *тьюторство, тьютор, адаптація студентів, інформаційний ресурс, інформаційний онлайн-асистент.*

O. Markovets

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Communications and Information Activities, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

U. Kovalchuk

Master's degree in Social Communications and Information Activities, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

R. Kravets

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Department of Social Communications and Information Activities, Lviv Polytechnic National University

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

INFORMATION SUPPORT FOR TUTORS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The relevance. Today, the influence of the tutor on the formation of consciousness and the success of students' studies plays an important role. A tutor in his professional activity is one of the closest advisers, sometimes even a friend and assistant of a student, such a person helps the student to overcome problems and difficulties. It is the ability of the tutor's individual approach that makes it possible to prevent problems that may arise for the student. However, the tutor does not always have enough information support for high-quality and efficient performance of his work. Therefore, the use of modern computer technologies in the tutor's work is quite relevant and necessary.

The purpose of the paper is to create information support for improving the tutor's work.

The methodology consists in developing and applying a clear plan that will help divide the main task into detailed subtasks. For this purpose, the work uses a functional model of the tutor's information provision process to facilitate student adaptation.

Conclusions. The tutor's information support is an important component that affects the success and efficiency of the tutor's work, as well as for the successful educational, scientific and social activities of students. The development of such an information resource for the tutor provides him with all the information about the opportunities and activities in which the student can be involved, and the student, in turn, is given the opportunity to find a mentor with whom it will be easy and simple for him to work.

Keywords: *tutoring; tutor; adaptation of students; information resource; information online assistant.*

Постановка і актуальність проблеми. Актуальність тьюторства нині зумовлена, по-перше, тим, що тьюторська технологія спрямована на задоволення освітніх потреб особистості, країни і суспільства, їх гармонізацію; по-друге, вона наочно демонструє залежність розвитку країни від результатів освіти окремих індивідів та спрямована на поліпшення цих результатів; по-третє, визначається необхідністю особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії; по-четверте, персоніфікацією педагогічної освіти, створенням власної програми, яка здійснюється зважаючи на індивідуальні можливості; по-п'яте, потребою формування суб'єкт-суб'єктних відносин учасників педагогічного процесу, що супроводжують особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців. Тьютор покликаний організовувати та реалізовувати людину в професії, надаючи допомогу в розробці індивідуальної освітньої програми, тобто забезпечує успішність індивідуальних професійних спроб. Якщо мати на увазі тьютора вищої освіти, то це суб'єкт, що супроводжує особистісний і професійний розвиток здобувачів протягом усього процесу їхнього навчання в закладі вищої освіти (ЗВО).

Щоб допомогти подолати труднощі та відчутти справжнє студентське життя, потрібна допомога старших та досвідчених. Мати наставника означає завжди бути в курсі всіх подій університету, брати активну участь у всіх заходах, знайомитися з новими людьми, які допоможуть студентові розвиватися.

У сучасному світі наставником зазвичай називають тьютора, який вже став освітнім трендом. Допомога студентам в особистісному розвитку, у виявленні проблем чи переваг є вкрай важливою. Адже саме робота над помилками, розвитком особистості, пояснення цілей чи завдань покладається на тьютора, який завжди зможе знайти правильний підхід і правильне рішення. Тьютор — це той, хто допоможе знайти самого себе, виявити призначення студента, завжди скерує в правильному руслі і прагне, щоб його «підопічний» постійно розвивався та вдосконалювався.

Основними вміннями тьютора є:

- працювати з інформаційними комп'ютерними технологіями;
- аналізувати поведінку кожного студента та знайти до нього індивідуальний підхід;
- виявляти труднощі, які виникають у студента під час навчальної діяльності та сприяти їх подоланню;
- планувати та організовувати навчально-виховний процес.

До основних функцій тьютора належать:

- проведення організаційних заходів;
- організація культурно-масових заходів;
- організація професійно-орієнтованих заходів.

Створення інформаційного ресурсу для тьютора суттєво спростить пошук необхідної йому інформації та передання її здобувачам освіти. Студенти отримують відомості про гуртки, відпочинок, проживання, студентське самоврядування, технічне та навчальне забезпечення, будуть поінформовані про культурні, спортивні, наукові, навчальні можливості, які діють на базі університету. У такому ресурсі тьютор збирає всю необхідну інформацію, яка може зацікавити студента, та допомагає якомуся краще подати її, зануривши студентів до змістовного університетського життя. Окрім подання інформації, для тьютора такий ресурс буде корисний тим, що дозволить налагодити комунікацію між тьютором-наставником та студентом чи групою студентів. Використовуючи цей ресурс, тьютор має можливість ознайомитися з анкетой студента, проаналізувати її, визначити проблеми й потреби, які виникають у студента, визначити методи та способи вирішення цих проблем. Студент також має можливість за допомогою такого ресурсу обрати собі тьютора, ознайомившись із його біографією, проаналізувавши його досвід, познайомившись із тими студентами, які перебували під наставництвом певного тьютора, та зрозуміти, чи підходить відповідний тьютор студентів. Обравши одне одного, за допомогою такого ресурсу вони можуть підтримувати зв'язок, окрім використання соціальних мереж та корпоративної пошти. Актуальність такого інформаційного сервісу полягає

у спрощенні пошуку тьютора та студента, полегшує їх комунікацію, допомагає ефективному інформуванню тьюторів про зміни та події, які відбуваються в університеті, надавати повноцінну інформацію студенту для того, щоб він мав можливість одразу вирішити свою проблему. Особливо такий ресурс стане корисним для першокурсників, котрі ще не знають, як і куди звертатися зі своїм запитанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті проаналізовано кілька праць науковців-практиків, закордонних учених і законодавчих документів, які висвітлюють актуальність та практичну необхідність тьюторства у ЗВО.

Сучасна вища освіта передбачає виділення 2/3 обсягу освітньої програми на самостійну роботу студентів. Доволі часто в студентів виникають труднощі, які призводять до того, що вони зневірюються і починають сумніватися в правильності вибору професії, свого місця в певному навчальному закладі. Тьютори допомагають студентам у процесі адаптації в ЗВО та пристосування до особливостей студентського життя, підтримують їх, скеровують у правильному руслі. Так, дослідниця Т. Литвиненко (2012) у статті «Індивідуалізація в освітньому процесі: шляхи тьюторської допомоги в приватних навчальних закладах» дає визначення поняттю «тьютор», як людини, котра забезпечує спеціальні умови для ефективного та комфортного навчального процесу та є наставником, який доводить студентам правильність їхнього вибору.

А. Бойко (2019) у статті «Інтегрований курс теорії та педагогіки: індивідуальні тьюторські завдання для студ. II–V курсів» справедливо стверджує, що основна діяльність тьютора полягає у формуванні свідомості, правильності вибору професії, керівництві навчально-методичної діяльності студентів, а також визначенні інтересів та вподобань студентів. У статті «Тьюторство як модель партнерських відносин викладач-студент», написаній в співавторстві з Н. Дем'яненко, А. Бойко (2018) зазначає, що «тьютор — це консультант (куратор), який забезпечує організацію індивідуального навчання, а також контролює організацію проведення заходів, які відбуваються на базі навчального закладу». Окрім цього, учені вважають, що тьютор є відповідальним за процес формування майбутнього фахівця.

В. Кухаренко (2019) у посібнику «Тьютор дистанційного та змішаного навчання» зазначає, що тьютор є фасилітатором, який забезпечує використання ресурсів та можливостей студентів, надає доступ до інформації, створює умови для успішної адаптації студентів до навчання, сприяє розвитку знань та вмінь студента. Науковець наголошує, що тьютор — це людина, котрій студенти довіряють, з якою діляться своїми проблемами, переживаннями, тому для того щоб якомога краще розуміти і «відчувати» студента, тьютор повинен бути порядним, співчутливим, емоційно стійким, приязним.

Н. Дем'яненко (2016) у статті «Тьюторство у вищій школі: від концептуального обґрунтування до впровадження» висловлює думку про те, що тьютор — це людина, яка визначає вподобання та вміння студентів, допомагає скласти індивідуальний навчальний план відповідно до призначеної освітньої програми, залучає студентів до участі в різноманітних заходах (наукових, культурних, спортивних, громадських), що дозволяє студентові повною мірою використовувати можливості студентського життя. Автор визначає такі обов'язки тьютора, як: керівництво освітньо-пізнавальною діяльністю студентів; визначення інтересів та вподобань студентів; координація самостійної роботи студентів; комунікація з адміністрацією університету (посередництво між студентами й структурними підрозділами університету); складання індивідуального навчального плану для студентів; визначення та вирішення проблем, які виникають у студента; інформування студентів про події та заходи, які відбуваються на базі університету.

У своїй діяльності тьютор має керуватися законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про Національну програму інформатизації», які регламентують усі напрями реалізації освітньої діяльності. Однак окрім знання нормативної бази, тьютору для виконання своїх функцій необхідно залучати велику кількість інформаційних ресурсів. Організація інформаційного супроводу діяльності тьютора із залученням сучасних інформаційних технологій сприятиме суттєвому підвищенню якості та ефективності його навчально-виховної роботи.

Мета статті — розроблення теоретико-методичних та організаційно-технологічних засад формування системи інформаційного забезпечення роботи тьютора.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна підготовка особистості є вкрай важливим компонентом для становлення людини як справжнього професіонала своєї справи. Тому саме тьютори-наставники допоможуть скерувати особу в правильному напрямку, визначити слабкі та сильні сторони особистості. ЗВО України прагнуть працювати на рівні кращих європейських зразків. Тому запровадження тьюторів в освітню програму університету є вкрай необхідним для підвищення ефективності та продуктивності навчально-виховного процесу.

Національний університет «Львівська політехніка» — один із найстаріших навчальних закладів, який допомагає своїм студентам знайти себе, виховує справжніх лідерів своєї справи, які вміють творчо та нестандартно мислити, правильно аналізувати будь-які процеси й знаходити вихід з будь-якої ситуації. Тьютор стає посередником між студентами та працівниками усіх структурних підрозділів університету. Якщо в студента виникає проблема чи запитання, тьютор, маючи відповідний досвід, швидко допомагає йому порадою або конкретною дією. Тьютор здійснює свою діяльність

у взаємодії зі структурними підрозділами Національного університету «Львівська політехніка» (див. рисунок 1). Робота тьютора контролюється завідувачем кафедри та директором відповідного інституту.

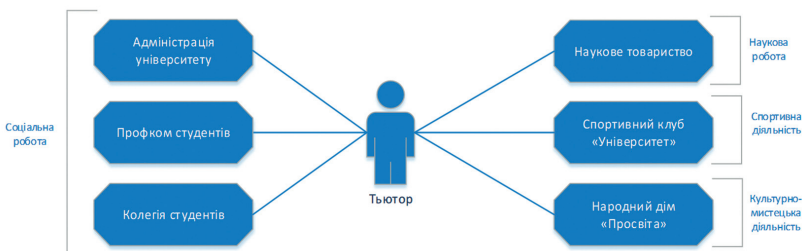

Рис. 1. Взаємозв'язок тьютора зі структурними підрозділами університету

Підтримуючи зв'язок з адміністрацією університету, тьютор своєчасно інформує студентів про новини університетського життя. Якщо студент хоче отримати в деканаті відповідну довідку чи написати заяву, тьютор скерує його у відповідний підрозділ. Зв'язок тьютора з первинною профспілковою організацією студентів та аспірантів Національного університету «Львівська політехніка» дозволяє студентові швидко й ефективно отримати відповідь на своє запитання та надає можливість студенту, завдяки тьютору, підтримувати зв'язок з адміністрацією університету. Якщо в студента виникають проблеми соціального плану, тьютор, взаємодіючи з профспілкою, допомагає студенту сформулювати запит на вирішення проблем (наприклад, студенти, які мають відповідні пільги, можуть зменшити суму оплати за навчання або ж отримувати соціальні виплати, маючи відповідні документи, які підтверджують, що студент потребує таких умов). У такому разі тьютор допомагає студентові визначити список таких документів та скерує у відповідний підрозділ для його оформлення.

Тьютор тісно взаємодіє зі студентом, для того щоб навчити його організувати індивідуальну навчальну роботу, координує студента в навчальному, науковому, культурно-мистецькому та спортивному напрямках, сприяючи його активному розвитку.

Важливим є процес взаємодії куратора групи та тьютора зі студентами. Куратор групи забезпечує виховну роботу, сприяє адаптації студента-першокурсника до нових умов і методів навчання, здійснює моніторинг навчальної та наукової діяльності студента. Тьютор, у свою чергу, сприяє формуванню сприятливої для навчання психологічної атмосфери в групі та комфортного психологічного стану студента загалом.

Викладачі формують базові знання студента, налагоджують організацію навчання та працюють відповідно до встановленої інформації, тьютори

водночас сприяють тому, щоб студент звикав до самостійності, знаходив та цікавився додатковою інформацією. У своїй роботі тьютор базується на бажаннях та вміннях студента, стимулюючи його до розвитку у багатьох напрямках. Взаємодія тьютора зі структурними підрозділами університету допомагає кращому інформуванню студента про нові події та зміни.

Тьюторами також можуть бути і студенти старших курсів, які вже мають певний досвід та навички навчання в ЗВО. Організація зустрічей, конференцій старшими курсами для студентів 1–3 курсів надає можливість обмінятися досвідом, розповісти про те, як можна вирішити ту чи іншу проблему, як взаємодіяти з викладачами, організовувати свій час для якісного навчання та участі в громадському самоврядуванні університету, у творчих та спортивних конкурсах, науковій діяльності.

Взаємодія тьютора з Науковим товариством студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених Національного університету «Львівська політехніка» необхідна для залучення студента до розвитку його наукових здібностей. Завдання тьютора полягає в тому, щоб: залучити студентів до наукової діяльності; розвивати навички студента під час наукових досліджень; знаходити талановитих студентів та підтримувати їх на шляху в науку; ознайомлювати молодих науковців із досвідом їх попередників; залучати студентів до участі в наукових конкурсах та конференціях, що сприяє розвитку самостійності та принципів академічної доброчесності студента; допомагати студентові в організації співпраці з іншими закладами вищої освіти; сприяти популяризації наукових праць та досліджень студента. Отримуючи від наукового товариства інформацію про проведення певного наукового заходу, тьютор передає її студентові, таким чином залучаючи його до такої діяльності, мотивуючи протече тим, що це корисно та необхідно для його розвитку. Тьютор має взаємодіяти з науковими гуртками, які діють на базі відповідного інституту, та інформувати студента про його діяльність та майбутні заходи, а також залучати студентів до участі в цих гуртках та популяризувати його діяльність.

Не менш важливим є зв'язок тьютора з Колегією студентів Національного університету «Львівська політехніка» для залучення студентів до участі в студентському самоврядуванні, волонтерських організаціях та проєктах, що дозволяє здобувачам приносити користь не лише для себе, а й для діяльності університету. Тьютор, отримуючи від Колегії інформацію про організацію того чи іншого заходу чи проєкту, надає всю необхідну інформацію студентам, для того щоб вони взяли активну участь у таких заходах.

Також важливим є процес залучення студента до культурно-мистецької діяльності університету, чому сприяє взаємодія тьютора з Народним домом «Просвіта». Їх діяльність допомагає виховати в студента духовні та культурні якості, сформувати його громадянську позицію. Завдання тьютора

полягає в тому, щоб залучати студентів до творчих гуртків (танцювальних, співочих, акторських). Інформація про списки та діяльність творчих гуртків, розклад занять вможливорює тьютору надати всю необхідну інформацію студентові, щоб він міг взяти участь у певному гуртку. Тьютор інформує студента про можливості запису до відповідного гуртка та скеровує його до керівника гуртка. Таким чином, взаємодіючи з «Просвітою», тьютор створює умови для розвитку в студента його творчих здібностей. Залучаючи студента до виступів, концертів, тьютор допомагає студентові позбутися страху перед публікою та стати впевненим у своїх можливостях та вміннях. Для інформування студентів про наявність творчих гуртків на базі університету тьютор використовує соціальні мережі з публікаціями цікавих та яскравих постів, організовує особисті зустрічі зі студентами, які необхідні для визначення проблем чи потреб студента.

Зв'язок тьютора зі Спортивним клубом «Університет» сприяє залученню студента до спортивного життя університету. Тьютор, отримуючи інформацію про відповідні секції, їх розклад та можливості, інформує студента та допомагає йому записатися до відповідного гуртка, правильно організувати свій час і загартувати студента. Організація тьютором і клубом командної роботи сприяє тому, щоб допомогти студентам в процесі соціалізації та вирішення проблем чи питань в екстремальних ситуаціях, що навчає студентів швидкому вирішенню проблем у будь-якій ситуації. Спортивний клуб «Університет» проводить спартакіади (спортивні івенти), тьютор, у свою чергу, інформує про це студентів, що дозволяє студентам брати участь у різноманітних спортивних заходах. Інформування студентства про досягнення клубу стимулює молоде покоління брати активну участь у спортивній діяльності.

Зв'язок студента з Адміністрацією студмістечка вможливорює тьюторську допомогу стосовно вирішення проблеми з влаштуванням студента в гуртожиток. Маючи відповідні дані з анкети студента, тьютор подає цю інформацію в Адміністрацію студмістечка та сприяє поселенню студента в гуртожитку. Тьютор, отримуючи відповідну інформацію від студмістечка, передає її студентові та ознайомлює його з правилами проживання в гуртожитку.

Для аналізу та відстеження напрямів роботи тьютора створено блок-схеми (інформаційна модель, функціональна модель), які ілюструють особливості організації системи тьюторства, що спрямовується на допомогу студентам у навчальній, науковій, творчій та громадській діяльності.

Для візуалізації інформаційної моделі в роботі використано Нотацію Баркера — «Вороняча лапа» (див. рисунок 2). Нотація містить 8 блоків («Тьюторство», «Тьютор», «Студент», «Група», «Соціальні проекти», «Гуртки», «Дисципліна», «Наукові заходи»).

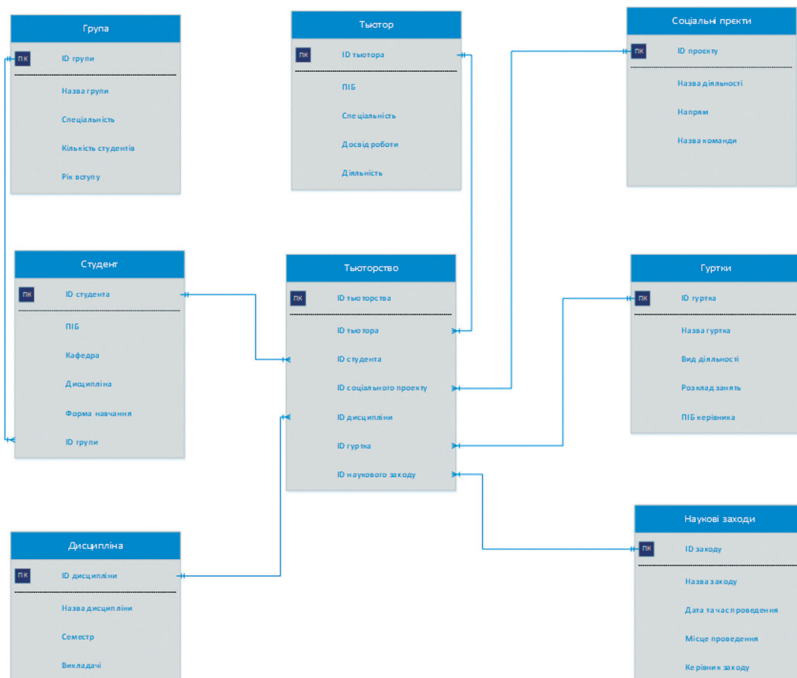

Рис. 2. Схема інформаційної моделі роботи тьютора

Поняття «Група» є означенням того, що в одній групі навчаються декілька студентів. Поняття «Тьюторство» корелюється з поняттям «Дисципліна» (кожна дисципліна має свої напрям тьюторства та напрям діяльності), а також з поняттям «Наукові заходи» (різноманітні напрями тьюторства захоплюють студентів до різних напрямів наукової діяльності). «Тьюторство» мотивує студентів до навчання та розвитку в «Гуртках». «Тьюторство» організує «Соціальні проекти» (кожен соціальний проект організується та керується певним наставництвом). «Тьюторство» навчає «Тьютора» (тьюторство має різноманітні напрями, які готують тьюторів, котрі працюватимуть у певному напрямі). Взаємодія понять «Студент» та «Тьюторство» (студент обирає напрям тьюторства, який допоможе йому у вирішенні їх проблем чи труднощів).

Сутність «Студент» містить 6 атрибутів:

- ID студента — ідентифікатор студента;
- ПІБ — прізвище, ім'я та по-батькові студента;
- Кафедра — структурний підрозділ університету, де навчається студент;
- Дисципліна — предмети, які вивчає студент на своїй кафедрі;

- Форма навчання — вид навчання, на якому навчається студент (денна, заочна форма навчання);
- ID групи — ідентифікатор (унікальний номер) групи, на якій навчається студент.

Сутність «Група» містить 5 атрибутів:

- ID студента — ідентифікатор групи;
- Назва групи — назва (найменування групи, наприклад ДКІБ-11);
- Спеціальність — напрям, на якому навчається група студентів;
- Кількість студентів — перелік (список) студентів, які навчаються в групі;
- Рік вступу — час, коли студент почав навчатися в групі.

Сутність «Соціальні проєкти» містить 4 атрибути:

- ID проєкту — ідентифікатор проєкту;
- Назва діяльності — назва проєкту (наприклад, «Долоньки допомоги»);
- Напрямок — сфера діяльності проєкту (спорт, благодійність, культура тощо);
- Назва команди — найменування команди, яка займається певним соціальним проєктом (наприклад, “Dark Ducks”).

Сутність «Гуртки» містить 5 атрибутів:

- ID гуртка — ідентифікатор гуртка;
- Назва гуртка — найменування гуртка (науковий кластер “IntelliGO”);
- Вид діяльності — галузь, яку охоплює гурток (філософський гурток, науковий, лінгвістичний, спортивний, культурний гуртки тощо);
- Розклад занять — графік, який відповідає за те, щоб заняття в гуртках відбувалися у відповідні дні та години;
- ПІБ керівника — прізвище, ім’я та по-батькові керівника гуртка, який відповідає за його розвиток.

Сутність «Наукові заходи» містить 5 атрибутів:

- ID наукового заходу — ідентифікатор заходу;
- Назва заходу — найменування заходу, який відбуватиметься (наприклад, конференція ICS);
- Дата та час проведення — період, під час якого проводитиметься науковий захід;
- Місце проведення — місце, де відбуватиметься захід;
- Керівник заходу — особа, яка відповідає за організацію та проведення наукового заходу.

Сутність «Тьютор» має 5 атрибутів:

- ID тьютора — ідентифікатор тьютора-наставника;
- ПІБ — прізвище, ім’я та по-батькові тьютора;
- Спеціальність — сфера, за якою працює тьютор;

- Досвід роботи — реальні приклади роботи тьютора;
  - Діяльність — праця та зусилля роботи тьютора.
- Сутність «Тьюторство» містить 7 атрибутів:*
- ID тьюторства — унікальний номер тьюторства;
  - ID тьютора — унікальний номер тьютора;
  - ID студента — унікальний номер студента;
  - ID соціального проекту — унікальний номер проекту;
  - ID дисципліни — унікальний номер дисципліни;
  - ID гуртка — унікальний номер гуртка;
  - ID наукового заходу — унікальний номер наукового заходу.

На контекстній діаграмі (див. рисунок 3) зображено основний процес «Тьюторство» та два зовнішні блоки — «Студент» та «Тьютор».

Студент надсилає інформацію про себе у вигляді анкети, система опрацьовує ці дані й потреби студента та надсилає завдання для тьютора. Тьютор надсилає системі тьюторства інформацію про можливості для вирішення проблем студента. Система, маючи зібрану інформацію, формує рекомендації для студента.

Рис. 3. Контекстна діаграма

Для кращої візуалізації та розуміння діяльності тьютора необхідно здійснити деталізацію основного процесу на простіші процеси, які дають можливість зрозуміти, як організована робота тьютора (рис. 4).

Діаграма деталізації складається з 11 процесів (аналіз даних студента, аналіз проблеми, вибір тьютора, формування завдань для тьютора, визначення: варіантів вирішення завдань, організаційних труднощів, культурних захоплень студента, спортивних вмінь студента, його громадського погляду, наукових навичок, формування рекомендацій) та 4 сховищ даних (студент, проблеми, тьютор, завдання).

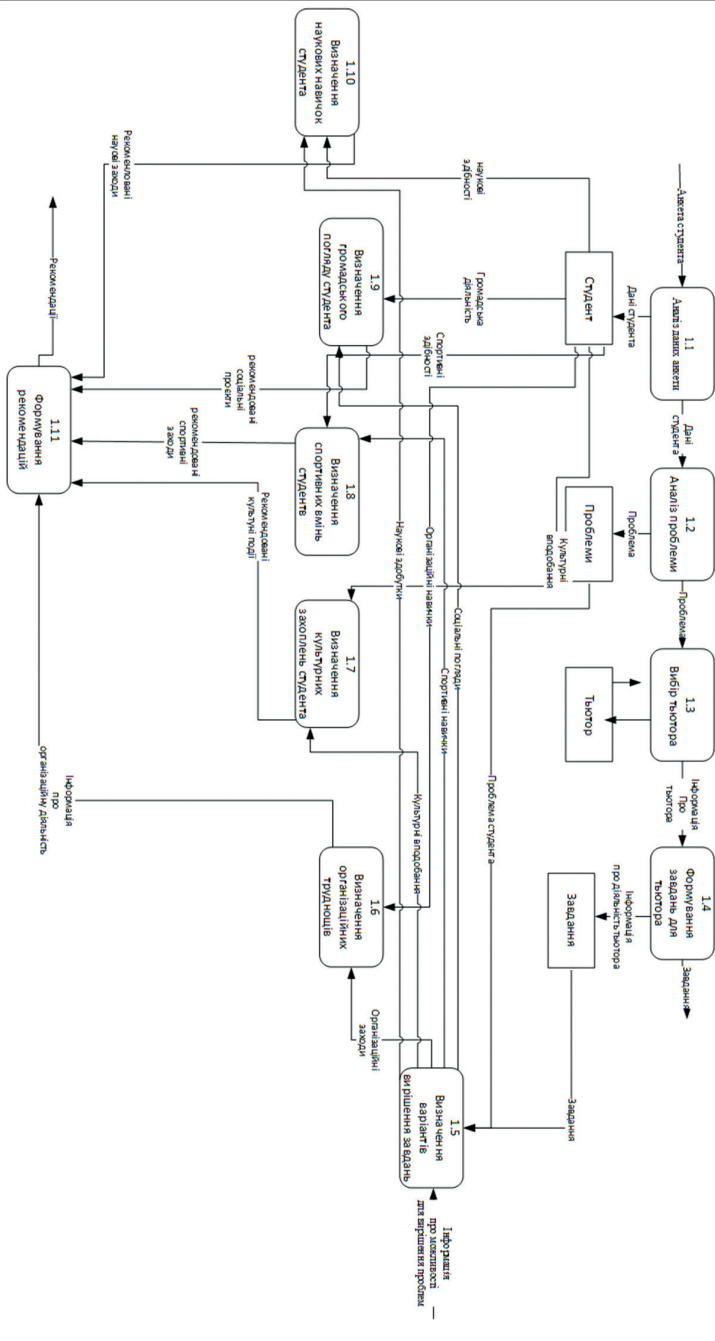

Рис. 4. Тематизована діаграма

Вхідна інформація «Анкета студента» від зовнішньої сутності «Студента». Вхідна інформація «Інформація про себе» розпочинає процес від зовнішньої сутності студента. Ця інформація надходить у процес 1.1 «Аналіз даних анкети». З процесу 1.1 інформація зберігається в сховищі даних «Студент». Зі сховища інформація надходить п'ятьма потоками в процеси 1.6–1.10. У процес 1.6 «Визначення організаційних труднощів» надходить інформація зі сховища «Студент» про організаційну діяльність тьютора. У процес 1.7 «Визначення культурних захоплень студента» надходить інформація зі сховища даних «Студент» про культурно-мистецьку діяльність тьютора. У процес 1.8 «Визначення спортивних вмінь студента» надходить інформація зі сховища даних «Студент» про спортивні захоплення студента. У процес 1.9 «Визначення громадського погляду студента» надходить інформація зі сховища даних «Студент» про громадську діяльність студента. У процес 1.10 «Визначення наукових навичок студента» зі сховища даних «Студент» надходить інформація про наукові здібності студента. Опрацьовується зібрана інформація і надходить у процес 1.2 «Аналіз проблеми», де визначається та аналізується проблема, яка виникає в студента. З процесу 1.2 в процес 1.3 «Вибір тьютора» надходить інформація про вибір тьютора відповідно до виявленої проблеми. Інформація щодо цього процесу зберігається в сховищі даних «Тьютор». Для обраного тьютора формуються завдання процес 1.4 «Формування завдань для тьютора», які повинен здійснити тьютор у своїй діяльності. Інформація з процесу 1.4 зберігається в сховищі даних «Завдання» та надходить в процес 1.5 «Визначення варіантів вирішення завдань», що містить інформацію про можливості для вирішення проблем. З процесу 1.2 інформація зберігається в сховищі даних «Проблеми» та надходить у процес 1.5. З процесу 1.5 надходить інформація в процеси 1.6–1.10. З процесу 1.5 в процес 1.6 надходить інформація про організаційні заходи. З процесу 1.5 у процес 1.7 надходить інформація про культурні вподобання. З процесу 1.5 в процес 1.8 надходить інформація про спортивні навички студента. З процесу 1.5 у процес 1.9 надходить інформація про соціальні погляди студента. З процесу 1.5 в процес 1.10 надходить інформація про наукові здобутки студента. Зібрана інформація з процесів 1.6–1.10 надходить у процес 1.11 «Формування рекомендацій».

Процес 1.11 вимагає деталізації, з метою розуміння, яких саме рекомендацій потребує студент (рис. 5).

З процесу 1.11.1 «Формування завдання наукового дослідження» надходить інформація про основні етапи наукового дослідження в процес 1.11.6 «Порівняння та вибір інформації для формування рекомендацій». З процесу 1.11.2 «Формування завдань у соціальному проекті» надходить інформація про основні завдання для участі в соціальних проектах. З процесу

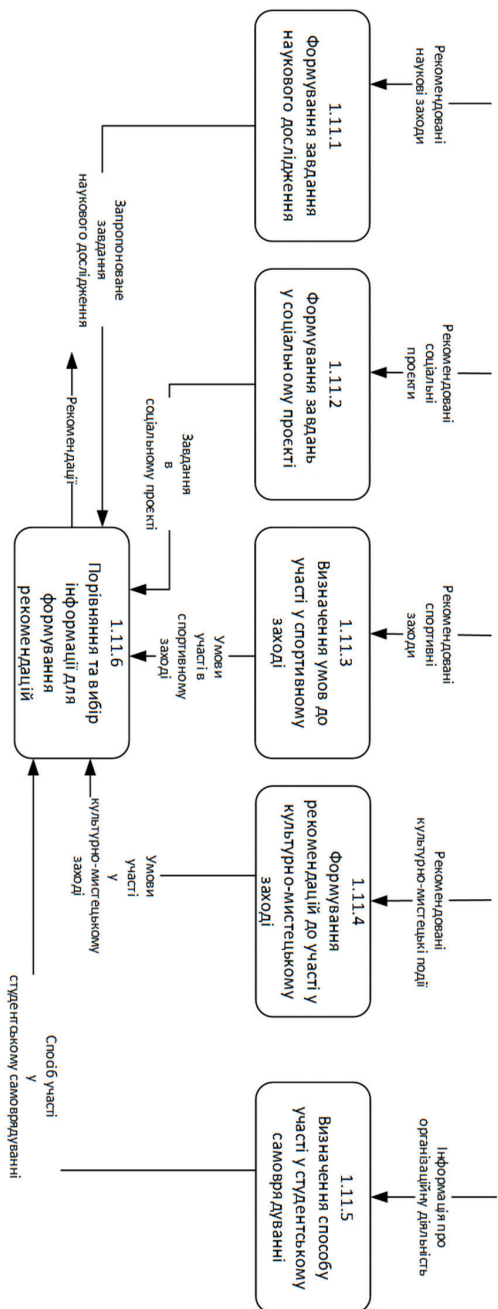

Рис. 5. Дигіталізація процесу «Формування рекомендацій»

1.11.3 «Визначення умов до участі у спортивному заході» надходить інформація в процес 1.11.6. З процесу 1.11.4 «Формування рекомендацій до участі в культурно-мистецькому заході» в процес 1.11.6 надходить інформація для організації та участі в культурно-мистецьких заходах. З процесу 1.11.5 «Визначення способу участі у студентському самоврядуванні» надходить інформація про умови та діяльність студентського самоврядування в процес 1.11.6.

Створення інформаційного ресурсу для тьютора значно полегшить роботу тьютора, оскільки такий ресурс міститиме всю необхідну інформацію, яку може потребувати студент. Завдяки такому ресурсу, тьютор отримує всі відомості про творчі гуртки, наукові гуртки, проекти, можливості для студентів, студентське самоврядування, інформаційні сервіси для студентів та викладачів. Окрім цього, студенти мають можливість знайти собі тьютора, ознайомившись з інформацією, поданою на сайті. Для тьюторів та студентів кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності розроблено сайт (<http://skid2021.lpnu.ua/uliana/>), який забезпечує їх всіма даними.

Інформаційний «Онлайн-Асистент тьютора» забезпечує тьютора:

- достовірною та актуальною інформацією щодо гуртків, курсів, проєктів та можливостей студента;
- підтримкою структурних підрозділів університету;
- інформацією щодо процесу становлення тьюторства;
- анкетними даними студента.

Студент водночас може знайти собі тьютора, наставника, друга, ознайомившись з актуальною інформацією про нього, проаналізувавши відгуки.

Інформаційний простір тьютора забезпечує та значно полегшує процес інформування, активізує успішність його роботи й сприяє становленню майбутніх тьюторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інформаційне забезпечення тьютора є важливою складовою, яка впливає на успішність й ефективність роботи тьютора, а також для успішної навчальної, наукової та громадської діяльності студентів. Розроблення такого інформаційного ресурсу для тьютора забезпечує його всією інформацією про можливості й заходи, до яких можна залучити студента, а студенту у свою чергу надається можливість знайти собі наставника, з яким йому буде легко та просто працювати.

Етапи впровадження інформаційного ресурсу для тьютора

– Коли є запит від університету чи його структурного підрозділу для створення такого інформаційного ресурсу, розробнику необхідно мати доступ до офіційного сайту університету для отримання повної та достовірної інформації, розробити структуру сайту відповідно до діяльності установи.

Щоб сайт та інформація на ньому завжди були актуальними, важливо постійно моніторити інформацію та оновлювати її.

– Для того щоб сайт використовувався, важливо здійснити його просування серед викладачів, студентів, керівництва університету за допомогою соціальних роликів, соціальних мереж тощо.

– Важливим аспектом успішності такого сайту є заохочення (моральні та матеріальні) викладачам та тьюторам, які мають покликання до наставництва, ставати тьюторами й користуватися онлайн-асистентом у процесі своєї діяльності.

– Важливо пам'ятати, що будь-який процес має загрози, які можуть виникати в процесі впровадження та реалізації проекту тьюторства, а саме:

- нерозуміння студентами та викладачами суті та мети діяльності тьюторства (неактивність студентів);
- без заохочення та зацікавленості студентів і викладачів, тьютора та керівництва проект буде «мертвим» і не використовуватиметься (пасивність студентів та викладачів);
- байдужість керівництва університету до впровадження тьюторства в університеті та його інформаційного забезпечення.

Для того щоб інститут тьюторства та його діяльність були ефективними та не зазнавали невдач, необхідне розроблення стратегії впровадження інституту тьюторства із заохоченнями, з чітким визначенням правил роботи, оцінкою роботи тьютора з його мотивацією, матеріальним заохоченням, а також популяризацією тьюторства, демонстрацією досвіду тьюторства за кордоном, організацією навчання тьюторів для успішності їх діяльності.

Список посилань

- Альохін, М. М. (2020). Теорія та практика тьюторського супроводу соціального розвитку молодших школярів приватних закладів освіти. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія*, 1, 8–17. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2020_1_2
- Бойко, А. М., & Дем'яненко, Н. М. (2018). Тьюторство як модель партнерських відносин викладач-студент. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 1 (7), 18–22.
- Бойко, А. М. (2011). Тьютор — якісно вища педагогічна позиція і новий простір духовно-моральної взаємодії. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 4–10. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2011_2_4
- Верховна Рада України. (2015). *Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
- Верховна Рада України. (2017). *Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

- Верховна Рада України. (2022). *Закон України «Про вищу освіту» від 27 жовтня 2022 року № 1556-VII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- Верховна Рада України. (2022). *Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 01 січня 2022 р. № 74/98-ВР*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Дем'яненко, Н. М. (2016). Тьюторство у вищій школі: від концептуального обґрунтування до впровадження. *Освіта, 13–14*, 6.
- Кухаренко, В. М. (2019). *Тьютор дистанційного та змішаного навчання: навчальний посібник для магістрів, аспірантів вищих навчальних закладів*. Міленіум.
- Литвиненко, Т. А. (2012). Індивідуалізація в освітньому процесі: шляхи тьютерської допомоги в приватних навчальних закладах. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 50, 165–172.
- Марковець, О. В., & Ковальчук, У. Р. (2022). Інформаційний супровід діяльності тьютора у ЗВО. *80-та Студентська науково-технічна конференція: збірник тез доповідей. Секція «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»*, 18–20.
- Марковець, О. В., & Ковальчук, У. Р. (2022). Особливості роботи тьютора у воєнний час. *Інформація, комунікація, суспільство 2022: матеріали 11-ї Міжнародної наукової конференції ICS-2022 (Львів, 19–21 травня 2022 р.)*, 123–124.
- Марковець, О., Ковальчук, У., & Клиніна, Т. (2021). Інформаційне забезпечення адаптації студентів I курсу до навчання у закладах вищої освіти (на прикладі Національного університету «Львівська політехніка»). *Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»*, 4.

References

- Alokhin, M. M. (2020). Theory and practice of tutoring support for the social development of junior schoolchildren in private educational institutions. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykhohohiia*, 1, 8–17. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2020_1_2. [In Ukrainian].
- Boiko, A. M., & Demianenko, N. M. (2018). Tutoring as a model of teacher-student partnership. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu*, 1 (7), 18–22. [In Ukrainian].
- Boiko, A. M. (2011). Tutor — a qualitatively higher pedagogical position and a new space of spiritual and moral interaction. *Pedahohichni nauky: collection of scientific works*, 4–10. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2011_2_4. [In Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2015). *The Law of Ukraine “On Scientific and Scientific-Technical Activity” of November 26, 2015, No. 848-VIII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>. [In Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2017). *The Law of Ukraine “On Education” of September 5, 2017, No. 2145-VIII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [In Ukrainian].

- Verkhovna Rada Ukrainy. (2022). *The Law of Ukraine "On Higher Education" of October 27, 2022 No. 1556-VII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [In Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *The Law of Ukraine "On the National Informatization Program" of January 01, 2022, No. 74/98-VR*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>. [In Ukrainian].
- Demianenko, N. M. (2016). Tutoring in higher education: from conceptualization to implementation. *Osvita, 13–14*, 6. [In Ukrainian].
- Kukhareno, V. M. (2019). *Tutor of distance and mixed-mode learning: a textbook for masters and postgraduate students of higher education institutions*. Milenium. [In Ukrainian].
- Lytvynenko, T. A. (2012). Individualization in the educational process: ways of tutoring in private educational institutions. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii, 50*, 165–172. [In Ukrainian].
- Markovets, O. V., & Kovalchuk, U. R. (2022). Information support of the tutor's activity in higher education institutions. *80-a Studentska naukovotekhnichna konferentsiia: collection of abstracts. Section "Information, Library and Archival Affairs"*, 18–20. [In Ukrainian].
- Markovets, O. V., & Kovalchuk, U. R. (2022). Features of the work of a tutor in wartime. *Informatsiia, komunikatsiia, suspilstvo 2022: Proceedings of the 11th International Scientific Conference ICS-2022 (Lviv, May 19–21, 2022)*, 123–124. [In Ukrainian].
- Markovets, O., Kovalchuk, U., & Klynina, T. (2021). Information support for the adaptation of 1st year students to study in higher education institutions (on the example of Lviv Polytechnic National University). *Naukovyi zhurnal "Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia"*, 4. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 07.10.2023

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.12¹>

УДК 37.014.543.1:354):316.77:004

N. Khymytsia

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

natalia.o.khymytsia@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4076-3830>

O. Morushko

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

oleksandr.o.morushko@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8872-2830>

OPTIMIZATION OF BUSINESS ORGANIZATIONAL COMMUNICATIONS BETWEEN THE UNIVERSITY AND GOVERNMENTAL AND ADMINISTRATION BODIES IN THE CONTEXT OF THE RBM METHODOLOGY

The relevance of the article. In the modern information era, strategic communications management has become one of the conditions for competitiveness and effective development of any organization. Thanks to improved communication processes, social institutions make a significant leap in the direction of improving management, interaction with various audiences and interested parties in solving strategic tasks. There is also an increase in the intensity of organizational communications, which are now necessary for the effective operation of commercial and government structures. Organizational communications help enterprises and organizations interact more effectively with the environment by exchanging information. Representatives of various fields of activity become participants in organizational communications, and they include various forms of business communication. The relevance of this problem is determined by the fact that modern organizational communications are already an independent management function, the effective implementation of which is possible only under the condition of a professional approach. The effectiveness of organizational communications is a guarantee of success for all organizations and institutions, especially for those with a wide branched branch structure.

The purpose of the article — to analyze the main aspects and advantages of the RESULTS BASED MANAGEMENT (RBM) methodology, to consider the current directions of organizational communications between the educational institution and local authorities and management in the context of the modern information age, to outline the ways of using the tools of the RBM methodology to optimize organizational communications between the university and authorities.

The methodology. Analytical method, methods of description, comparison and generalization were applied in the research process.

The results. The essence and basic principles of the RBM methodology are described. The specifics, forms, ways and methods of communication in the context of the RBM methodology are outlined. The issue of active participants in external communications was considered. An algorithm for building a detailed scheme of external communications is provided, and a kind of map of all authorities and management bodies interested in

---

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

communication is created. A table with a list of communication formats (information interaction) has been developed for each local authority and management. The expediency of choosing a communication format is specified.

The scientific novelty. In this study, for the first time, an algorithm for optimizing external communications between the university and local authorities and management in the context of the RBM methodology is proposed.

The practical significance. Research materials and conclusions can be used for the development of information and communication strategies of universities and the optimization of communication policies in the work of public authorities and management.

Conclusions. The practical application of the methodology of results-based management (Results-Based Management) is extremely relevant in the cooperation of university institutions with authorities and local administration, since it is precisely such interactions that currently require development, planning, implementation and monitoring.

Communications, information campaigns, interaction and cooperation with institutions and stakeholders play a key role in this methodology.

Keywords: *communication, social communications, communication technologies, business communications, organizational communications, RBM methodology, university, state authorities, management bodies, web communities, social networks.*

Н. Химиця

кандидат історичних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

О. Морушко

кандидат історичних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЛОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ МІЖ УНІВЕРСИТЕТОМ І ОРГАНАМИ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ RBM

Стаття присвячена актуальній проблемі оптимізації ділових організаційних комунікацій між університетом та місцевою владою. Розглянуто актуальність і важливість організаційних комунікацій у контексті сучасної інформаційної доби. Описано основні аспекти та переваги методології RBM. Розроблено методологію оптимізації бізнес-організаційних комунікацій між університетом та органами влади й управління в контексті методології RBM.

Ключові слова: *соціальні комунікації, комунікаційні технології, ділові комунікації, організаційні комунікації, методологія RBM, університет, органи державної влади, органи управління, вебспільноти, соціальні мережі.*

Introduction. The dynamic component of the organizational structure of the management system is organizational communications, the quality of which determines the efficiency of communication and information processes, the communication climate, which, as a result, will affect the efficiency of the company as a whole. Timely analysis of organizational communications allows identifying the most (least) information-intensive units and determine the nature

of interaction that led to the established level of intensity; assess the degree of adequacy of information exchange between units within and outside their block; evaluate the effectiveness of feedback between elements of the management structure; determine the effectiveness of communication and information processes, etc. All this determines the relevance of optimizing business organizational communications by the state apparatus of Ukraine and such a key institution as a university.

Related works. Many foreign and domestic researchers study the issue of the communication system. The problems of development and management of communications are addressed in the works of such scholars as D. Bell (Bell, 1973), E. Toffler (Toffler, 1980), G. Lasswell (Lasswell, 1946), V. Orel (Orel, Kralia, 2016), O. Shubin (Shubin, 2010), T. Momot and Kadnychanskyi (Momot, Kadnychanskyi, 2007), A. Bodnar (Bodnar, 2011), V. Bebyk (Bebyk, 2005), O. Drahan (Drahan, 2006), Yu. O. Terletska (Terletska, 2014) etc. The management of the communication process in an organization is a model through which connections between its internal environment and the external environment take place.

A number of researchers propose to use methods for assessing the effectiveness of communications based on questionnaires of employees, managers of different levels, and different parts of production and management. One of the approaches to determining the quality of organizational communications is based on expert assessments of various indicators. Thus, Momot T. and Kadnychanskyi M. (Momot, Kadnychanskyi, 2007) define the quality of organizational communication management as an investment criterion, as the degree of satisfaction of the investor and other stakeholders in corporate relations with the results of the enterprise's activities based on the construction of an aggregate rating of corporate governance quality, taking into account the independent opinion of experts.

Despite the significant contribution of scientists to the consideration of various aspects of improving communications, in our opinion, the area of optimizing communications between the authorities and the university remains insufficiently covered. An urgent task is to optimize business organizational communications at the local and regional levels, taking into account the accumulated international experience.

The purpose of our study is to examine the directions of organizational communications between an educational institution and local authorities in the context of the modern information age. To analyze the main aspects and advantages of the RBM methodology. To outline the ways of applying the tools of the RBM methodology to optimize organizational communications between the university and the authorities.

The main aspects and advantages of the RBM methodology. RESULTS BASED MANAGEMENT (RBM) is a globally recognized approach to public

administration. It is a comprehensive approach that aims to achieve specific, relevant and measurable results. Communications, information campaigns, interaction and cooperation with institutions and stakeholders play a key role in this methodology.

The purpose of the RBM methodology is to improve project management and program life cycles: from initiation (project analysis, planning, and design) to implementation (monitoring, adjusting, and reporting based on results) and completion (final evaluation, as well as integrating lessons learned into future programs) (Result-oriented management RESULTS-BASED MANAGEMENT (RBM), 2021).

In Ukraine, the RBM methodology began to be actively implemented in 2014 at the initiative of the Government of Canada, which recognized building the capacity of Ukrainian civil servants to conduct strategic planning as one of the priorities of cooperation with Ukraine.

RBM is based on the following principles: result-oriented principle, participatory principle, clear hierarchy of results at different levels, causal link between what we want to achieve and how to achieve it, focus on achieving change, human-centered, specific, valid, coherent, time-bound and measurable. RBM also operates with a large package of tools that allow to carry out the necessary analytical, planning and communication activities for stakeholders in a clear and simple way.

In the context of the RBM methodology, the function of communication is to identify the need for change, build trust, share knowledge and skills, build policy, discuss and learn for sustainable/resilient and meaningful change. Optimization and improvement of communications for organizations and institutions ensures the effectiveness of informing the target audience about the results of their work.

In accordance with the basic provisions of the RBM methodology:

- Communication is an integral element of the workflow;
- If you don't tell, you don't do it;
- Who to tell — managers, colleagues, partners, stakeholders, journalists, experts and various groups of society;
- Information interaction is a two-way process — communication improves the quality of work results and products that society receives as a result of the institution's activities;
- Storytelling — to get feedback, to find out how different groups understand the content and results of your work, to test your ideas and assumptions about the necessary initiatives and means of their implementation.

In the context of the RBM methodology, forms, ways and methods of communication are:

- Communication messages — based on documents and statements of state and institutional leaders, not an abstract set of creative improvisations;
- Effective communication is a timely response to the requests of the media and society (target audiences) — not bureaucratic and regulated “according to the requirements of the law”;
- Communication is not manipulation, but information interaction;
- Integration of the requirements and recommendations of the Euro-Atlantic Integration Communication Strategy into the communication activities of government agencies.

According to the RBM methodology, the following participants are involved in optimizing external organizational communications

- representatives of partner organizations (government agencies that are partners in the implementation of the communication strategy)
- Subject-matter experts — for example, representatives of research centers and industry associations,
- representatives of the media — socio-political or specialized industry media,
- the audience of the page/group in new media (social networks, messengers) of the organizations concerned
- one of the social groups in a particular city, to solve the problems of which communication activities are aimed,
- a territorial community whose residents should feel positive changes as a result of the implementation of communication activities.

Determining the list of local executive authorities and local self-government bodies that are active subjects of the institution’s communication. In order to optimize external communications, we believe it is important to develop a detailed scheme of them, i.e. to create a kind of map of all government and management bodies interested in communication.

We take into account that the structure of the state apparatus of Ukraine includes:

- local executive authorities (regional, district, local state administrations, state-owned enterprises, institutions);
- local self-government bodies (village, town, city councils; executive bodies of village, town, city councils; district and regional councils; bodies of self-organization of the population);
- control and supervisory bodies (local prosecutor’s offices; tax administrations, sanitary, control and audit and other state inspections).

In Ukraine, local executive authorities are:

- 1) local state administrations — local executive authorities of general competence.

- 2) territorial bodies of ministries and other central executive authorities — local executive authorities of special competence.

Regional state administration (RSA) is a local state administration, a local body of state executive power that is part of the system of executive authorities of Ukraine. Within the scope of its powers, the RSA exercises executive power on the territory of the respective administrative-territorial unit — the oblast, and also exercises the powers delegated to it by the respective oblast council.

RSAs interact with village, town and city councils, their executive bodies and village, town and city mayors, assist them in exercising their own local self-government powers, in particular in addressing issues of economic, social and cultural development of the territories, strengthening the material and financial base of local self-government, monitor the implementation of executive powers granted to them by law, consider and take into account in their activities proposals of deputies, local self-government bodies and their subordinates.

The system of local self-government in Ukraine includes:

- territorial community;
- village, town, city council;
- village, town, city mayor;
- starosta;
- executive bodies of the village, town or city council;
- district and regional councils representing the common interests of territorial communities of villages, towns, and cities;
- bodies of self-organization of the population.

Village, town, and city councils are local self-government bodies that represent the respective territorial communities and exercise on their behalf and in their interests the functions and powers of local self-government as defined by the Constitution of Ukraine and laws.

Let's take into account the structure of the state apparatus of Ukraine described above to create a consistent scheme of external communications between the university and local authorities.

Let's take Ivan Franko Lviv National University as an example. This is a classic higher education institution. Its main goal is to ensure high educational and scientific standards, cultural and social needs of the individual, society and the state in the process of training highly qualified specialists. The university's activities are based on the principles of preserving Ukrainian culture and traditions, developing national consciousness and identity (Fig. 1).

On the website <https://www.kmu.gov.ua/>, we determine the list of central government and administration bodies by searching in the following sequence:

“Government and agencies”, “Executive authorities” (Fig. 2).

Fig. 1. Official website of Ivan Franko National University of Lviv

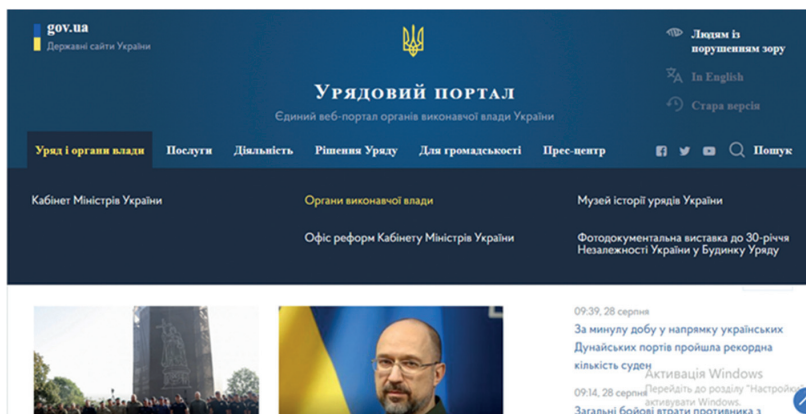

Fig. 2. Government portal

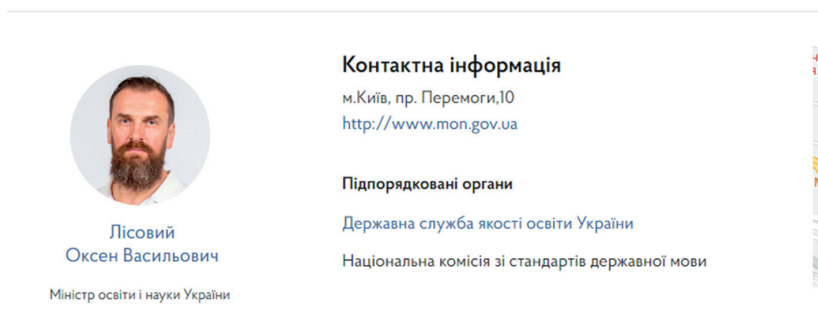

Figure 3. Ministry in charge and subordinate bodies

Select the relevant Ministry and its subordinate body and enter the information in the appropriate block of the diagram. In accordance with the specifics of the university's activities, we selected the Ministry of Education and Science and its subordinate bodies — the State Service of Education Quality of Ukraine, the National Commission for State Language Standards (Fig. 3) and the Ministry of Youth and Sports.

Determine the list of local governments that communicate with the university and enter the information in the appropriate block of the diagram.

On the official website of the Lviv City Council (<https://city-adm.lviv.ua/>), we find information about the type of activity, structure, departments, and offices (Fig. 4).

The following departments will be relevant for external communications of the university:

The Development Department, which ensures the implementation of the policy of the executive bodies of the City Council on the organization of activities related to the preparation and implementation of tourist events, the introduction of modern information technologies in the Lviv City Council and its subordinate enterprises and institutions;

The Department of Financial Policy is an executive body of the Lviv City Council that exercises organizational and functional powers in the financial sphere in order to ensure balanced economic and social development of the Lviv territorial community and efficient use of its financial resources.

We add to the scheme the Lviv Regional State Administration, which, within its powers, exercises executive power in the territory of Lviv region and also exercises the powers delegated to it by the council (Fig. 5).

The LRMA has the following list of structural units (Fig. 6).

Let's select the relevant departments:

Department of Culture, Nationalities and Religions — the main tasks are: ensuring the functioning of the Ukrainian language in all spheres of public life; promoting the revival and development of the traditions and culture of the Ukrainian nation, ethnic, cultural and linguistic identity of national minorities;

Department of Education and Science — the main tasks of the Department are to implement state policy in the fields of education and science.

Department of Digital Development — the main tasks are informatization, digital transformation, digital development, digital economy, digital innovations, e-governance and e-democracy, development of information society, development of telecommunication technologies and communications, including participation in the development and implementation of regional programs and activities related to the introduction of modern telecommunication technologies and organization of interaction of the regional state administration with enterprises, institutions and organizations.

Структура Львівської міської ради

Андрій Садовий
Міський голова Львова

Заступники міського голови

- Алексєва Наталія Ігорівна**
Керувач управління економічного комітету Львівської міської ради
- Зубч-Лебонир Львович**
Заступник міського голови з містобудування
- Кирал Сергій Іванович**
Заступник міського голови – Бізнес-об'єднань Львівської міської ради
- Макужук Ірина Михайлівна**
Заступник міського голови з питань житлово-комунального господарства
- Москаленко Андрій Олександрович**
Перший заступник міського голови – ветеран місцевої поліції з економічного розвитку, в.о. заступника міського голови з гуманітарних питань

Структура ЛМР

- Виконавчий комітет
- Апарат виконавчого
- Заступники міського голови
- Секретар ради Львівської міської ради
- Радиони міського голови
- Позаштатні радники міського голови
- Інспекції
- Комітети
- Департаменти
- Управління
- Районні адміністрації
- Консультаційні підрозділки, установи та заклади

Акти

Figure 4. Structure of Lviv City Council

Львівська обласна військова адміністрація

Львівська ОВА • Сервіси • Інвесторам • Прозоре врядування • Пресцентр • Контакти

Сайт працює в тестовому режимі, перейти на стару версію сайту

Корисні сервіси

Громадянам • Бізнесу • Громадським організаціям

- Дозвіл на перетин
- Україна збирає Армію дронів
- Перепустки - комендантська
- Telegram чат-бот "Шось"

Figure 5. Official website of the Lviv Regional Military Administration

Львівська міська рада

Пресцентр • Місто • Міська рада • ЦНАП • МІА 15-80

ЛМР / Єдина база обліку публічної інформації / Бюджет / Бюджетні запити / Районні адміністрації / Галицька районна адміністрація

Галицька районна адміністрація

Публічна інформація → Бюджет → Бюджетні запити → Районні адміністрації → Галицька районна адміністрація

Пошук по базі публічної інформації

2022 рік • 2020 рік • 2021 рік • 2019 рік

Статистика

Оновлення бази: 03.11.2023, 12:00

За 2023 рік	2 994
За 2022 рік	2 974
За 2021 рік	3 643
За 2020 рік	2 959
За 2019 рік	2 383
За 2018 рік	2 028
За 2017 рік	1 261
За 2016 рік	1 041

Єдина база обліку публічної інформації

Figure 6. Galician district administration

Also, for the communication scheme, we add the Galician District Administration, since the university is located in this district of the city (Fig. 6).

Main tasks of the Galician district administration:

- observance of the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine, implementation of acts of the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine, resolutions of the city council, decisions of the executive committee, orders of the Lviv mayor and other regulatory documents;
- Implementation of programs of socio-economic and cultural development, protection of the historical environment and the environment on the territory of the district;
- preparation of proposals for expenditures necessary to manage the socio-economic and cultural development of the district;
- controlling the activities of subordinate enterprises, institutions and organizations, reviewing draft plans, making comments and suggestions to them, monitoring the implementation of plans, performance, level and quality of services provided, use of profits in accordance with the established procedure, hearing reports of managers;
- performing the functions of a guardianship and trusteeship authority in the district.

Follow the link: <https://www.dlab.com.ua/filialy/2765> and get acquainted with the branches of the Halych District Administration.

The Halychyna District Administration has the following departments: Housing, Utilities, Children's Affairs, General Organizational Department, Administrative Services Center, and Legal Department. Among them, the General Organizational Department was chosen to plan and conduct external communications on behalf of the university. The subjects of external communications of the university will also be control and supervisory bodies (local prosecutor's offices; tax administrations, sanitary, control and audit and other state inspections), as they belong to the state apparatus of Ukraine. In the context of the university's activities, planned and systematic communication with the Pension Fund will be relevant, so we include this state body in the list.

The State Tax Service was chosen as a controlling and supervisory body, which includes: tax administrations, sanitary, control and audit and other state inspections (<https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/kerivnitstvo/>).

The State Tax Service has a number of subordinate units, including: The Department for Prevention and Detection of Corruption and the Department of Information Technology.

We use the following resources to search for CSOs:

1. Infomisto website. URL: <https://infomisto.com/uk/lviv/catalog/gromadski-organizacii/> (Fig. 7.);

2. Website “Lviv Social”. URL: <https://social.lviv.ua/ngo/perelik-gromadskykh-organizaciy/>;
  3. Public organizations of Ukraine. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
- We also determine the list of public organizations that can communicate with the university and enter the information in the appropriate block of the diagram.

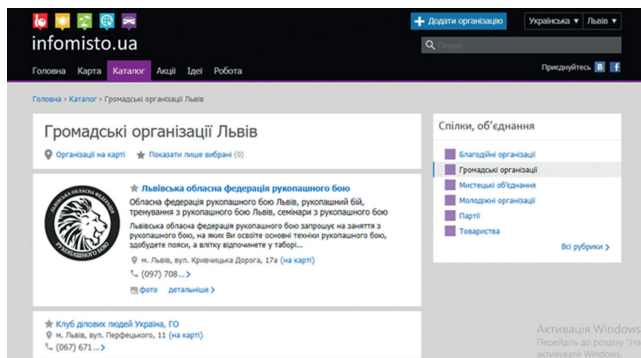

Fig. 7. Website “Infomisto”

The following public organizations will be relevant for the university to establish cooperation:

The Small Academy of Literature and Journalism is a non-governmental organization whose main goal is to support the creative work of young writers and journalists;

The Taras Shevchenko All-Ukrainian Society “Prosvita” is a Ukrainian public organization of cultural and educational orientation. It operates both in Ukraine (historical and modern) and in the centers of the Ukrainian diaspora;

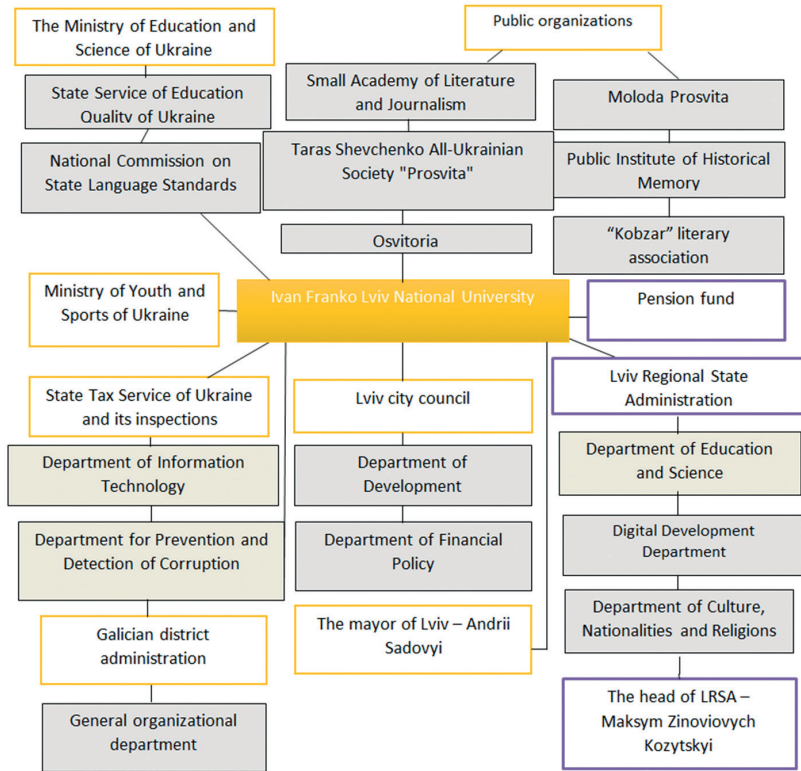
Osvectoria is a non-profit public union that develops education in Ukraine;

The Public Institute of Historical Memory is a project implemented jointly by the Institute of the President Viktor Yushchenko “Strategic Initiatives”, the project is an alternative to the state Institute of National Memory;

Kobzar is an organization created to “unite citizens to satisfy and protect social, economic, creative, age, national and cultural interests”.

Based on the information found, we form a detailed scheme of external communications and generate a kind of map of local authorities and governments to plan communication formats (Fig. 8).

Optimization of the formats of external communications between the university and government and administration. We take into account all the subjects interested in external communication and determine the appropriate forms of communication (information interaction) for each of the target audience groups.

Fig. 8. The main directions of external communications between the university and government and administration

The list of communication formats (information interaction) is presented in Table 1.

Table 1

The list of communication formats

Subject of communication / target audience	Communication format	Explanation of format selection
<p><i>The Ministry of Education and Science of Ukraine and its subordinate bodies:</i> State Service of Education Quality of Ukraine National Commission on State Language Standards</p>	<ul style="list-style-type: none"> – holding briefings, press conferences, and round tables; – cooperation with the press service of the institution involved in solving the actual tasks of the university to cover information on their official websites; – regular publication of reports on successes and problems in the implementation of the tasks; – pages, groups and channels in social networks (Facebook, Twitter, Telegram, etc.); 	<ul style="list-style-type: none"> – high requirements to the quality of information, sources of its further dissemination and communication to the target audience dictate a certain high level of such measures.
<p>State Tax Service of Ukraine and its inspections Department of Information Technology Department for Prevention and Detection of Corruption</p>	<ul style="list-style-type: none"> – a separate section on the website; – a separate information portal to cover business events; 	<ul style="list-style-type: none"> – the specificity of obtaining information for experts is to obtain information directly from official sources and the ability of experts to use and find such sources;
<p>Lviv Regional State Administration</p>	<ul style="list-style-type: none"> – holding briefings, press conferences, and round tables; – cooperation with the press service of the institution involved in solving the actual tasks of the university to cover information on their official websites; – regular publication of reports on successes and problems in the implementation of the tasks; – pages, groups and channels in social networks (Facebook, Twitter, Telegram, etc.); 	<ul style="list-style-type: none"> – high requirements to the quality of information, sources of its further dissemination and communication to the target audience dictate a certain high level of such measures.

Lviv City Council	<ul style="list-style-type: none"> – communicating information directly through the Council, relevant departments — at meetings, Council sessions, etc; – local radio stations; – the Council’s official website and Facebook page. 	<ul style="list-style-type: none"> – the specifics of communication and information delivery in the territorial community, the personal level of trust of each citizen in the community residents, and especially in the heads and councils of the territorial community.
Galician district administration	<ul style="list-style-type: none"> – Holding a roundtable discussion with representatives of the district administration; – creating an online platform to ensure interaction between representatives of the state, business and academia in order to coordinate efforts to increase the level of public involvement in discussing innovations in the work of universities; 	<ul style="list-style-type: none"> – ensure effective interaction between the government and the university to coordinate efforts.
Pension fund	<ul style="list-style-type: none"> – a separate section on the foundation’s website; – a separate information portal to cover the course of events; 	<ul style="list-style-type: none"> – the specificity of obtaining information for experts is to obtain information directly from official sources and the ability of experts to use and find such sources.
Public organizations	<ul style="list-style-type: none"> – invitations and accreditation to events with the provision of a press release; – briefings; – press conferences, round tables, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> – a common way of exchanging information in social groups is mainly through communication between group members in relevant social media groups and at personal meetings and gatherings.

Conclusions. Today in Ukraine, innovative communications are actively functioning in various business areas, while at the same time, this issue is not yet being paid sufficient attention at the state level. The practical application of the Results-Based Management methodology is extremely relevant in the cooperation of university institutions with local authorities, because such interactions today

require development, planning, implementation and monitoring. It is important that communications, information campaigns, interaction and cooperation with institutions and stakeholders play a key role in this methodology.

Список посилань

- Бebик, В. М. (2005). *Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка наблік рилейшнз: Монографія*. МАУП.
- Боднар, А. В. (2011). Аналіз основних теоретичних підходів до оцінки якості організаційних комунікацій. *Вісник Донецького національного університету. Серія: Економіка й право*, 9, 56–59.
- Драган, О. І. (2006). *Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти: монографія*. ДАКККіМ.
- Момот, Т. (2007). Про методи оцінки якості корпоративного управління. *Економіка України*, 7, 41–45.
- Орел, В. М., & Краля, В. Г. (2016). Роль комунікацій в управлінні підприємством. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства, «Економічні науки»*, 174, 60–66.
- Терлецька Ю. О. (2014). Теоретичні підходи до оцінки якості організаційних комунікацій. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*, 238–245.
- Управління, орієнтоване на результат RESULTS-BASED MANAGEMENT (RBM). Принципи та підходи: методичний посібник*. (2021). Alinea International.
- Шубін, О. О. (2010). Аналітична оцінка якості організаційних комунікацій. *Актуальні проблеми економіки*, 1(103), 175–184.
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting*. Basic Books.
- Toffler, Alvin. (1980). *The third wave*. William morrow and company, inc.
- Lasswell, H. D., Smith, B. L., & Casey, R. D. (1946). *Propaganda, Communication and Public Order*. Princeton.
- Lasswell, H. D. (1948). *The structure and function of communication in society. The Communication of Ideas*.

References

- Bebyk, V. M. (2005). *Information and communication management in a global society: psychology, technology, public relations techniques: Monograph*. IAPM. [In Ukrainian].
- Bodnar, A. V. (2011). Analysis of the main theoretical approaches to assessing the quality of organizational communications. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomika y pravo*, 9, 56–59. [In Ukrainian].
- Drahan, O. I. (2006). *Managing the competitiveness of enterprises: theoretical aspects: a monograph*. NAMSCA. [In Ukrainian].
- Momot, T. (2007). On the methods of assessing the quality of corporate governance. *Ekonomika Ukrainy*, 7, 41–45. [In Ukrainian].

- Orel, V. M., & Kralia, V. G. (2016). The role of communications in enterprise management. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva, "Ekonomichni nauky", 174*, 60–66. [In Ukrainian].
- Terletska, Y. O. (2014). Theoretical approaches to assessing the quality of organizational communications. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, 238–245. [In Ukrainian].
- Result-based management RESULTS-BASED MANAGEMENT (RBM). Principles and approaches: a methodological guide.* (2021). Alinea International. [In Ukrainian].
- Shubin, O. O. (2010). Analytical assessment of the quality of organizational communications. *Aktualni problemy ekonomiky, 1(103)*, 175–184. [In Ukrainian].
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting.* Basic Books. [In English].
- Toffler, Alvin. (1980). *The third wave.* William morrow and company, inc. [In English].
- Lasswell, H. D., Smith, B. L., & Casey, R. D. (1946). *Propaganda, Communication and Public Order.* Princeton. [In English].
- Lasswell, H. D. (1948). *The structure and function of communication in society. The Communication of Ideas.* [In English].

Надійшла до редколегії 06.11.2023

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.13>¹

УДК 004.738.1:378]:[316.42:004.89

В. Ю. Василенко

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач, кафедра інформаційних систем управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

v.vasilenko@donnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2370-5615>

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОСУВАННЯ ВЕБСАЙТУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто український досвід цифрової трансформації економіки та освіти, проблеми української економіки загалом для інтеграції у світовий цифровий простір. Представлено офіційний вебсайт закладу вищої освіти як один з основних засобів зміцнення позиції університету на ринку освітніх послуг. Представлено основні причини низького рейтингу вебсайтів українських ЗВО за вебметричним рейтингом університетів світу Webometrics. Розглянуто основні етапи аналізу сайту університету: підготовка інформаційно-аналітичного забезпечення; визначення й вивчення цільової аудиторії; розробка та прийняття управлінських рішень з оптимізації та просування сайту ЗВО. Представлено особливості реалізації методу SMO (оптимізація в соціальних медіа). Досліджено основні напрями просування вебсайту, рекомендовано шляхи їх оптимізації.

Ключові слова: *цифровізація, заклад вищої освіти, вебсайт, просування, Webometrics, оптимізація сайту.*

V. Vasilenko

Candidate of Sciences in Social Communications, Senior Lecturer of the department of management information systems, Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnystia, Ukraine

THE MAIN DIRECTIONS OF PROMOTION OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION WEBSITE IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF SOCIETY

The relevance of the paper is determined by aspects of digital transformation that are implemented in various spheres of life. Aspects of digitalization include the integration of digital information and communication technologies in activities, the use of artificial intelligence in the decision-making process, as well as the use of various sources of information on open resources.

In this regard, to maintain the competitiveness of universities in the conditions of the digital transformation of society, the need for integration into the digital space and the possibility of maintaining the image by various online tools comes to the fore.

The purpose of the present article is to present the main directions of promotion of the official website of the university in the web space in the conditions of digital transformation of society, disclosure of their essence and analysis of the need to attract the target audience.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The methodology of the research is based on the general scientific and special methods of cognition such as analysis, synthesis, logical method, monitoring, and the method of visualization of the research results.

The conclusions. The modern market of educational services is in the process of digital transformation. Ukraine strives to adapt the education system to European standards. The official website of the university serves as an important tool for strengthening its position in the market of educational services.

The main stages of higher education institution site analysis are: preparation of information and analytical support; definition and study of the target audience; development and adoption of management decisions on optimization and promotion of the university website

Particular emphasis should be placed on defining and correlating the needs of the target audience and using the main directions of promotion of the official website of the higher education institution: SEO optimization, the need for constant updating and updating of information, the need to fill the site with different types of content, the presence of links to authoritative sites, as well as the use of SMO principles (optimization in social media).

Keywords: *digitization, institution of higher education, website, promotion, Webometrics, site optimization.*

Постановка проблеми. Нині можна констатувати той факт, що цифровізація впроваджується в різні сфери життя. Інтеграція цифрових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), відкритий доступ до багатьох джерел інформації, використання штучного інтелекту (ШІ) в процесі прийняття рішень — усе це перейшло від «недосяжного майбутнього» до законних і необхідних умов існування та підтримки конкурентоздатності установ як на українському, так і світовому ринку.

Український інститут майбутнього в Економічній стратегії України 2030 р. планує збільшити частку цифрової економіки в загальному ВВП від 3% до 65% у 2030 р., а споживання ІКТ має скласти 16,0 млрд. дол. Вітчизняні експерти вважають, що цифровій трансформації найпершими підлягають такі галузі, як освіта, медицина, безпека, екологія, транспорт та інші (Український інститут майбутнього, 2018).

Таким чином, для підтримки конкурентоспроможності закладів вищої освіти (ЗВО) в умовах цифрової трансформації суспільства на перший план виходять необхідність інтеграції у цифровий простір та можливість підтримки іміджу в результаті використання різноманітних онлайн-інструментів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські та зарубіжні науковці дедалі більшу увагу приділяють проблемам онлайн-просування освітніх послуг ЗВО, що відображено в працях В. М. Бабаєва (Бабаєв та ін., 2019), О. В. Барної та О. Г. Кузьмінської (Барна & Кузьмінська, 2020), І. О. Гулівати, Л. М. Радзіховської, Л. П. Середницької (Гулівата та ін., 2022), В. Giesenbauer, G. Müller-Christ (Giesenbauer & Müller-Christ, 2020). Особливості

вивчення цільової аудиторії університетів висвітлено в працях І. І. Поліщук (Поліщук, 2021), використання інформаційно-комунікаційних технологій для профорієнтаційної роботи з абітурієнтами ЗВО розглянуто в розвідці Г. Красильникової та С. Красильникова (Красильникова & Красильников, 2022). Попри значну кількість досліджень з питань просування офіційного вебсайту ЗВО в умовах цифрової трансформації суспільства, постає необхідність у представленні цілісного концептуального розкриття проблеми з огляду на потреби цільової аудиторії ЗВО.

Мета статті — визначення основних напрямів просування офіційного сайту ЗВО у вебпросторі в умовах цифрової трансформації суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині цифровізація всіх напрямів діяльності ЗВО розглядається як стратегія його інноваційного розвитку. Для формування чітких дій у процесі переходу освіти на цифрові технології важливим є вивчення досвіду країн Європейського Союзу.

Європейський Союз почав створення нового спільного ринку — цифрового, який ставить на меті діючі економічні свободи і засади в межах європейської спільноти та розвиток цифрових технологій. Для цього використовуються всі переваги цифровізації, що допомагає зменшувати ризики, швидко реагувати на економічні й соціальні виклики. За допомогою цифрових технологій ЄС досяг підвищення продуктивності праці, створив нові робочі місця, відкрив доступ на нові ринки і вступив у фазу довгострокового економічного зростання (Гриценко, Борзенко, Бурлай, 2021, с. 550).

Важливою галуззю цифровізації є сфера освіти, розвиток цифрових технологій збільшує попит на вищу освіту, дозволяє максимально швидко і якісно забезпечити суб'єктів сфери освіти необхідною інформацією в електронній формі. Цей процес прискорює перехід університетів у заклади нового типу: цифрові університети (digital universities) та мережі університетів без кордонів (borderless networks of universities) (Барна & Кузьмінська, 2020). У ЄС розробляють і впроваджують програми збільшення віртуальної мобільності, відкритості освіти та доступності навчання для кожного бажуючого в результаті використання різних способів викладання та навчання, створення інфраструктури обміну знаннями.

Наразі Україна має серйозні виклики на шляху до інтеграції в європейський цифровий простір — міграція працездатного населення, зокрема науковців; недосконалість контролю за дотриманням прав громадян у сфері інтелектуальної власності та авторського права, відносно низький рівень платоспроможності населення країни (в умовах єдиного цифрового простору люди з низьким рівнем доходу будуть вимушені відмовлятися від товарів / послуг, представлених у мережі, що є більш доступними для представників розвинених країн з більш високим рівнем доходу).

Реформування вищої освіти має відповідати потребам розвитку цифрової економіки, цифрового суспільства, інноваційного і творчого підприємництва та є основним завданням конкурентоспроможної держави в умовах глобалізації. Офіційний вебсайт ЗВО є одним із засобів зміцнення своїх позицій на ринку освітніх послуг. Сайт є засобом відображення унікальних характеристик ЗВО, його індивідуальності та привабливості, визначає його унікальний імідж у світовому інтернет-просторі.

Наявність вебсайту ЗВО пов'язана з новими освітніми можливостями, а саме: поглибленням демократизації в результаті надання рівного доступу до освіти незалежно від матеріального, соціального стану, особистих характеристик та особливостей для всіх учасників освітнього процесу, гнучкістю організації навчального процесу та індивідуалізацією навчання, розширенням навчально-методичної бази тощо.

Необхідність створення й просування офіційного вебсайту ЗВО зумовлена такими факторами, як конкурентоспроможність, цифрове покоління (сучасне молоде покоління демонструє схильність до інтенсивного застосування ІТ-технологій не лише в професійній сфері, а й у повсякденному житті), оптимізація ресурсів (офіційний вебсайт повинен збільшувати взаємодію підрозділів поєднання й управління ними з метою налагодження ефективної роботи) (Історія розвитку дистанційної освіти, 2020).

З 2004 р. у світі складається вебметричний рейтинг університетів світу (Webometrics), за яким аналізується ступінь представлення ЗВО у веб-просторі. Рейтинг міжнародних університетів Webometrics Ranking of World Universities (Webometrics) складається Іспанською національною дослідницькою радою¹.

Далі представлено показники, за якими відбувається оцінювання ЗВО, та їхні вагові коефіцієнти (Ranking web of universities, 2023).

Видимість (VISIBILITY) — кількість зовнішніх мереж (підмереж), що породжують зворотні посилання на вебсторінки ЗВО, які розраховуються за допомогою ресурсів Ahrefs та Majestic, — **50 %**.

Величність (EXCELLENCE or SCHOLAR) — кількість робіт серед 10% найбільш цитованих робіт у кожній з усіх 27 дисциплін повної бази даних, період 2018–2022 — **40 %**.

Прозорість (TRANSPARENCY or OPENNESS) — кількість цитувань від 310 найкращих авторів — **10 %**.

Разом у системі рейтингування Webometrics оцінюються 300 українських ЗВО (станом на 2023 р.). Далі представлено першу п'ятірку та їхнє місце серед 5 979 європейських ЗВО (Ranking web of universities, 2023).

1 Ranking web of universities (2023). <http://webometrics.info/en>

1. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» — 508 місце.
2. Сумський державний університет — 540 місце.
3. Національний університет біоресурсів і природокористування України — 667 місце.
4. Національний авіаційний університет — 712 місце.
5. Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника — 723 місце.

Основними причинами низького рейтингу є незначна кількість проіндексованих сторінок, невелика кількість розмічених у відкритому доступі наукових праць та реферативних матеріалів, відсутність версій сайту іноземними мовами, недостатнє висвітлення діяльності університету в Інтернеті (Дяченко, 2019, с. 73).

Як свідчить аналіз, більшість українських університетів обмежують свою присутність в Інтернеті, створюючи сайти, які, зазвичай, не орієнтовані на досягнення високого міжнародного рейтингу присутності у вебпросторі. У результаті ЗВО отримує неадекватно низький ступінь популярності, що не означає брак вагомих результатів діяльності установи, але може свідчити про проблеми висвітлення та оприлюднення таких результатів на офіційному вебсайті. Таким чином, позиція ЗВО в рейтингах інтернет-присутності суттєво залежить від усвідомлення проблеми та швидкого її вирішення (Гулівата, Радзіховська, Середницька, 2022, с. 56).

Для вдалого просування та прийняття рішень з оптимізації вебсайту ЗВО необхідно проводити його аудит — комплексну оцінку, яка найчастіше передбачає технічний, пошуковий, маркетинговий аналіз, аналіз сайту, конкурентів, соціальної активності, комерційних чинників. Аналіз сайту ЗВО складається з трьох основних етапів: підготовки інформаційно-аналітичного забезпечення; визначення й вивчення цільової аудиторії; розробки та прийняття управлінських рішень з оптимізації та просування сайту ЗВО (див. рисунок 1.).

Першим етапом потрібно визначити найбільш успішні приклади та практики оптимізації й просування сайтів у різних сферах діяльності; моніторинг інноваційних технологій оптимізації та просування сайтів. Оскільки вебсайт ЗВО є ресурсом взаємодії різних стейкхолдерів (цільової аудиторії), який потребує різних видів комунікації, задоволення індивідуальних, колективних та суспільних інтересів, то необхідно визначити особливості цільових аудиторій, інформаційні, комунікаційні потреби, інтереси та очікування (див. рисунок 1).

Серед маркетингових параметрів, що характеризують рівень і якість маркетингових комунікацій сайту ЗВО, означають рекламу й просування

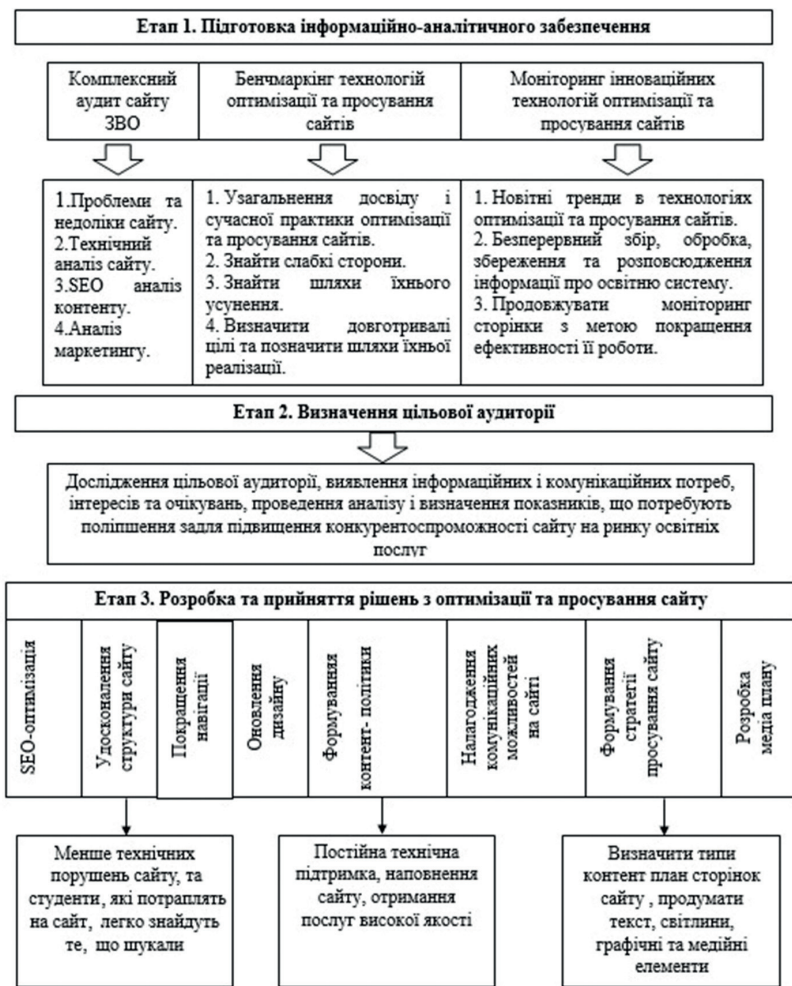

Рис. 1. Структурно-логічна схема розробки та прийняття рішень з оптимізації та просування сайту ЗВО (Василенко, 2020)

освітніх послуг; позиціонування ЗВО і підтримку іміджу; функцію управління взаємовідносинами з клієнтами; зв'язки з громадськістю; позитивні публікації про ЗВО (Історія розвитку дистанційної освіти, 2020). Крім того, доведеться оцінити ступінь користування символіки ЗВО, корпоративних кольорів, слогану. Важливу роль відіграє дослідження поведінки відвідувачів

сайту. Воно виконується за допомогою сервісу Google Analytics, що дозволяє визначити проміжний період, проведений відвідувачами на сайті; глибину перегляду — чисельність сторінок, які відвідувалися; переміщення відвідувачів по сайту; відстежити відгуки та коментарі відвідувачів.

Другим етапом просування вебсайту ЗВО є визначення та залучення цільової аудиторії. Основною цільовою аудиторією, яка безпосередньо пов'язана з отриманням ЗВО доходу, є абітурієнти, здобувачі, а також ті, хто бажають здобути другу вищу освіту або пройти перепідготовку чи підвищення кваліфікації.

Для абітурієнтів та батьків на сайті має бути розміщена інформація про вступну кампанію, вартість навчання, контактні дані. Випускники на сайті шукають інформацію про зустрічі випускників, рейтинг ЗВО тощо (Зацерківна, 2019).

Цільові аудиторії внутрішньої групи:

- Студенти. Їх цікавить наявність інформації про організацію навчального процесу (розклад занять, аудиторії, у яких відбувається навчання), стажування, практику та міжнародну академічну мобільність студентів, зворотний зв'язок з викладачами, електронну бібліотеку, методичні рекомендації щодо оформлення кваліфікаційних студентських робіт тощо;
- Керівництво, адміністрація ЗВО. Їх цікавить повнота інформації про факультети і кафедри, новини й анонси наукової та освітньої діяльності;
- Науково-педагогічний персонал. Він є основним постачальником освітніх послуг, тому для них важлива інформація про нові надходження в бібліотеку, інформація про конференції, підвищення кваліфікації, вебомеритні показники їх діяльності тощо.

Завершальним етапом аналізу є розробка та прийняття рішення з оптимізації та просування сайту. Запропонований інструментарій комплексного аудиту сайту достатньо трудо- та часовитратний, передбачає оцінку й аналіз значної кількості параметрів; його проведення потребує залучення висококваліфікованих фахівців, за результатами роботи яких здійснюється повний комплекс робіт для внутрішньої (комплекс заходів із поліпшення сайту) та зовнішньої (комплекс заходів із покращення та просування сайту в мережі) оптимізації.

Основними напрямками просування офіційного сайту ЗВО можуть бути:

1. SEO-оптимізація офіційного сайту ЗВО України.
2. Наявність офіційного сайту ЗВО із зареєстрованим доменом другого рівня у зоні «ua».
3. Необхідність постійної актуалізації та оновлення інформації. Наприклад, ведення новинного блоку, календаря подій з постійним доданням очікуваних заходів.

4. Наявність чіткої структури вебсайту: загальна інформація, підрозділи / факультети, інформація для абітурієнта, інформація для студента, наукова діяльність, міжнародна діяльність, випускники, віртуальний тур, контактна інформація.
5. Необхідність наповнення сайту контентом різного типу: текст, фото, відео.
6. Можливість проведення пошуку по сайту за ключовими словами.
7. Наявність зворотного зв'язку: можливість залишити повідомлення, поставити запитання безпосередньо на сайті.
8. Наявність повної версії сайту тими іноземними мовами, на яких проводиться навчання в ЗВО.
9. Наявність посилань на авторитетні сайти. Наприклад, при представленні рейтингових місць закладу давати посилання на першоджерела — на офіційні сайти рейтингів (Василенко, 2020).
10. SMO, або оптимізація в соціальних медіа — комплекс дій, спрямованих на залучення до сайту нових відвідувачів (цільової аудиторії) із соціальних мереж, блогів тощо. Просування бренду в соціальних мережах схоже на метод SEO, але призначене не для пошукових машин, а для соціальних мереж і блогів, щоб залучити звідти трафік до себе на сайт або сформувати групу за інтересами всередині певного соціального ресурсу. Метод SMO полягає в:
  - постійному спілкуванні з можливою цільовою аудиторією, яке відбувається в коментарях до певної публікації;
  - написанні презентабельного читабельного тексту, підборі яскравого ілюстрованого контенту, вдалому поєднанні всіх елементів змістового наповнення під час просування вебсайту в соціальних мережах;
  - написанні статей, які мають зв'язок між собою;
  - залученні методів для взаємодії сайту з коментаторами й читачами, використанні «голосувань», “like”;
  - підборі сайтів за тематикою, на яких буде розміщуватись публікація посилань, що дозволяє влитися в коло тематичних проєктів і залучити потрібну цільову аудиторію;
  - установці на найбільш видні місця сайту корисних елементів, на які звертатимуть увагу відвідувачі сайтів (це може бути підписка на сайт, посилання на коментування статті, з відповідними закличками зробити це зараз і не відкладати на потім);
  - усуненні непотрібних, зайвих елементів інтерфейсу сайту, які ніхто не використовує;
  - розміщенні поруч з основним блоком контенту додаткового блоку з анонсами статей, посиланнями на рекомендовані нотатки та іншим, що дозволить забезпечити одночасну (паралельну) передачу інформації;

якщо відвідувача не зацікавить основний блок, він переходить на додатковий;

- у відповіданні на відгуки, залишені на сайті (Лифар & Мізін, 2023, с. 32).

Високий вебометричний рейтинг і якісний сайт університету визначають імідж ЗВО, демонструють розвиток наукових шкіл, що підвищує конкурентоспроможність освітньої та наукової діяльності. Офіційний вебсайт дозволяє отримати необхідну інформацію усім групам цільових аудиторій.

Висновки. Сучасний ринок освітніх послуг перебуває в процесі цифрової трансформації. Україна прагне адаптувати систему освіти до європейських стандартів. У зв'язку із цим на перший план виходить необхідність інтеграції ЗВО в цифровий простір та можливість підтримки іміджу в результаті використання різних онлайн-інструментів. Офіційний сайт ЗВО слугує важливим інструментом зміцнення його позицій на ринку освітніх послуг.

Основними етапами аналізу сайту ЗВО є: підготовка інформаційно-аналітичного забезпечення; визначення та вивчення цільової аудиторії; розробка й прийняття управлінських рішень з оптимізації та просування сайту ЗВО.

Особливий акцент необхідно робити на визначенні та кореляції потреб цільової аудиторії та використанні основних напрямів просування офіційного сайту ЗВО: SEO-оптимізація, необхідність постійної актуалізації й оновлення інформації, необхідність наповнення сайту контентом різного типу, наявність посилань на авторитетні сайти, а також використання принципів SMO (оптимізація в соціальних медіа).

Представлене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення розглянутої теми. Перспективи подальшого дослідження пов'язані із системним аналізом використання інноваційних СКТ (зокрема, технологій Web 3.0 та Web 4.0) під час формування іміджевих стратегій українського ЗВО відповідно до сучасних умов цифрової трансформації суспільства.

Список посилань

- Бабаєв, В. М., Стадник, Г. В., & Момот, Т. В. (2019). Цифрова трансформація в сфері вищої освіти в умовах глобалізації. *Комунальне господарство міст. Серія: Економічні науки*, 2, 148, 2–9. <https://shorturl.at/dgFV9>
- Барна, О. В., & Кузьмінська, О. Г. (2020). Визначення готовності закладу вищої освіти до цифрової трансформації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи*, 5, 92–94. http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15374/1/31_Barna_Kuzminska.pdf
- Василенко, В. Ю. (2020). *Соціокомунікаційні технології формування іміджу закладу вищої освіти в Україні* [Дисертація кандидата, Київський національний університет культури і мистецтв].

- Гриценко, А., Борзенко, О., & Бурлай Т. (2021). Досягнення та виклики Європейської інтеграції України. *Журнал Європейської економіки*, 3 (78), 20, 548–572.
- Гулівата, І. О., Радзіховська, Л. М., & Середницька, Л. П. (2022). Шляхи цифровізації маркетингових послуг у системі організації вступу до закладів вищої освіти України. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*, 48, 53–58.
- Дяченко, О. Ф. (2019). Підвищення ефективності функціонування сайту закладу вищої освіти та рейтингу Webometrics. *Актуальні проблеми науки та освіти: збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ*, 2019, 73–74. https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/1565/1/pidvyschennia_efektyvnosti.pdf
- Зацерківна, М. О. (2019). *PR-технології у формуванні іміджу закладів вищої освіти сфери культури* [Дисертація кандидата, Київський національний університет культури і мистецтв]
- Історія розвитку дистанційної освіти (2020, Листопад 4). *RATEG | Региональная Ассоциация Территориальных Громад*. https://www.rateg.org.ua/istoriya-razvitiya-distsionnogo-obrazovaniya/#pll_switcher
- Красильникова, Г., & Красильников, С. (2022). Використання інформаційно-комунікаційних технологій для профорієнтаційної роботи з абітурієнтами ЗВО. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*, 69, 73–79.
- Лифар, В., & Мізін А. (2023). Використання інструментів цифрового маркетингу у формуванні іміджу закладів вищої освіти в Україні. *Věda a perspektivy*, 4 (23), 23–36.
- Поліщук, І. І. (2021). Формування лояльності цільової аудиторії закладу вищої освіти. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, 6, 3, 164–169.
- Україна 2030E — країна з розвинутою цифровою економікою (2018). *Український інститут майбутнього*. <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-1>
- Giesenbauer, B., & Müller-Christ, G. (2020). University 4.0: Promoting the Transformation of Higher Education Institutions toward Sustainable Development. *Sustainability*, 12, 8. <https://doi.org/10.3390/su12083371>

References

- Babaev, V. M., Stadnik, G. V., & Momot, T. V. (2019). Digital transformation in higher education in the context of globalization. *Komunalne hospodarstvo mist. Serii: Ekonomichni nauky*, 2, 148, 2–9. <https://shorturl.at/dgFV9>. [In Ukrainian].
- Barna, O. V., & Kuzminska, O. G. (2020). Determining the readiness of a higher education institution for digital transformation. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia: dosvid, tendentsii, perspektivy*, 5, 92–94. http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15374/1/31_Barna_Kuzminska.pdf. [In Ukrainian].

- Vasylenko, V. (2020). *Socio-communication technologies of forming the image of a higher education institution in Ukraine* [Candidate's thesis, Kyiv National University of Culture and Arts]. [In Ukrainian].
- Hrytsenko, A., Borzenko, O., & Burlay, T. (2021). Achievements and challenges of Ukraine's European integration. *Zhurnal Yevropeiskoi ekonomiky*, 3(78), 20, 548–572. [In Ukrainian].
- Gulivata, I. O., Radzikhovska, L. M., & Serednytska, L. P. (2022). Ways to digitalize marketing services in the system of organizing admission to higher education institutions of Ukraine. *Kompiuterno-intehrovani tekhnolohii: osvita, nauka, vyrobnytstvo*, 48, 53–58. [In Ukrainian].
- Dyachenko, O. F. (2019). Improving the efficiency of the higher education institution website and Webometrics rating. *Aktualni problemy nauky ta osvity: collection of materials of the XXI final scientific and practical conference of teachers of Moscow State University, 2019*, 73–74. https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/1565/1/pidvyschennia_efektyvnosti.pdf. [In Ukrainian].
- Zatserkivna, M. O. (2019). *PR-technologies in the formation of the image of higher education institutions in the field of culture* [Candidate's thesis, Kyiv National University of Culture and Arts]. [In Ukrainian].
- History of the development of distance education (2020, November 4). *Regional Association of Territorial Communities*. https://www.rateg.org.ua/istoriya-razvityiya-distsionnogo-obrazovaniya/#pll_switcher. [In Ukrainian].
- Krasilnikova, G., & Krasilnikov, S. (2022). The use of information and communication technologies for career guidance work with university entrants. *Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Seriya: pedahohika i psykholohiia*, 69, 73–79. [In Ukrainian].
- Lifar, V., & Mizin, A. (2023). The use of digital marketing tools in shaping the image of higher education institutions in Ukraine. *Veda a perspektivy*, 4(23), 23–36. [In Ukrainian].
- Polishchuk, I. I. (2021). Formation of loyalty of the target audience of a higher education institution. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, 6, 3, 164–169. [In Ukrainian].
- Ukraine 2030E — a country with a developed digital economy (2018). *Ukrainian Institute of the Future*. <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyucifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-1>. [In Ukrainian].
- Giesenbauer, B., & Müller-Christ, G. (2020). University 4.0: Promoting the Transformation of Higher Education Institutions toward Sustainable Development. *Sustainability*, 12, 8. <https://doi.org/10.3390/su12083371>. [In English].

Розділ 4. Рецензії

Part 4. Reviews

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.14>¹

УДК 73/76.037/.038:378.6(477.54)“1921/1962”(049.32)

Л. І. Мачулін

ст. викладач, начальник редакційно-видавничого відділу, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
rvv2000k@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8804-6297>

ДЖЕРЕЛА НАТХНЕННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВИЦІ ЛЮДМИЛИ СОКОЛЮК

Рецензія на книгу: Л. Д. Соколюк. Вища мистецька школа Харкова: від модернізму до трансформації (1921–1962). — Харків: Видавець Олександр Савчук, 2023. — 150 с., 140 іл.

L. Machulin

Senior Lecturer, Head of the Editorial and Publishing Department, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

INSPIRATION SOURCES OF ART HISTORIAN LIUDMYLA SOKOLIUK

A review of the book: L. D. Sokoliuk. Kharkiv Higher School of Art: from Modernism to Transformation (1921–1962). — Kharkiv: Publisher Oleksandr Savchuk, 2023. — 150 p., 140 illus.

До бібліотеки ХДАК надійшла чергова монографія Людмили Соколюк, яка, безумовно, здобуде статус видання, що найбільше користується попитом. Адже це перше ґрунтовне дослідження становлення вищої мистецької освіти не лише в Харкові, а й на теренах України. А період дослідження — від 1921 до 1962 рр., як на нашу думку, має зацікавити не тільки мистецтвознавців, а й значно ширше коло читачів — краєзнавців, істориків, студентське товариство, викладачів та здобувачів мистецьких закладів освіти.

Іншою, не менш цікавою і корисною особливістю видання є поступове ознайомлення читачів з періодом, який передував хронологічному відрізку дослідження. Йдеться про часи від 1768 до 1920 рр., коли в Харкові, тількино призначеному московською владою адміністративному центрі губернії, були створені «рисувальні класи» при Харківському колеґіумі. Тому можна мати надію, що уявлення багатьох читачів про Харків, як торгове місто, доповниться і зміниться. Оскільки насправді історію галузі освіти в Харкові цікавиться надзвичайно вузьке коло фахівців, його розширення завдяки лаконічній праці в науково-популярному стилі Людмили Соколюк цілком може стати реальним.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Перший розділ, «Перипетії становлення мистецької освіти (1768–1920)», займає майже чверть книги. Він достатньо ілюстрований як відомими, так й архівними світлинами — від школи академіка Івана Семеновича Саблукова (до речі, вихідця з України), до школи академіка Марії Раєвської-Іванової, першої жінки-академіка в Російській імперії. Нарис змальовує непростий розвиток початкової мистецької освіти в Харкові й по суті в Україні, оскільки до певного часу через імперські амбіції Слобожанщина та Київ географічно становили лише частину майбутньої держави. Авторка на тлі часу послідовно складає з розрізнених пазлів процес існування в купецькому місті одного з видів мистецтва. Перше слово в назві розділу — «перипетії» — вдало рефлексує складне сплетіння історичних подій і долі людей, які присвятили своє життя цій благородній справі. Майже не дивує і долучення до справ мистецьких видатних харків'ян Єгора Редіна, Миколи Бекетова, Михайла Сумцова, Христини Алчевської, Дмитра Багалія. Про це бажано знати, оскільки школа малювання, яку заснувала Марія Раєвська-Іванова, могла існувати лише за наявності в місті певного прошарку інтелігенції та особистостей. Проте, С.-Петербурзька академія мистецтв, яка уособлювала собою владу, відкрито проводила свою імперську політику. Коли в 1896 р. Марія Раєвська-Іванова втратила зір і вимушено передала школу на утримання міста з пропозицією реформувати її в державне художнє училище, то С.-Петербурзька академія 16 років (!) гальмувала цей процес, намагаючись зробити із цього проекту стандартний безликий заклад на кшталт казанського або пензенського. Зрештою з 1912 р. в Харківському художньому училищі запрацювали чотири загальноосвітніх класи, а учні та викладачі здобули відповідний статус.

І хоча до Першої світової війни і наступного періоду, з якого почалась вища художня освіта в Харкові, залишалось лише кілька років, з останнім періодом існування училища дослідники пов'язують такі відомі прізвища митців, як Б. Косарев, В. Бобрицький, М. Калмиков, Б. Цибіс та ін., які пізніше увійшли до місцевого кубофутуристичного угруповання «Спілка семи». Авторка штрихами змальовує і фантазмагоричні 1917–1921 рр., коли ламалося і відмінялося все усталене і створювалося що-небудь, аби нове. «Вільні державні художні майстерні» (ВДХМ), «Завод художньої індустрії» — це все пошуки революційних форм пролетарського мислення, демонстраційна відмова від традиційної академічної системи навчання мистецтву. За цей короткий період у стінах колишнього художнього училища працювали або навчались відомі в майбутньому митці О. Кокель, Б. Кратко, Л. Блох, О. Хвостенко-Хвостов, Ж. Діндо, М. Новосельський, В. Єрмілов та ін. Однак як тільки закінчилися часи потрясінь, нова влада швидко збагнула, що без системної освіти, зокрема мистецької, вона не зможе досягати свої мети.

Другий розділ монографії Людмила Соколюк присвячує короткому довоєнному періоду «Формування вищої мистецької школи (1921–1938)». Короткий, але яскравий період в житті України, зокрема Харкова, у виникненні вищої освіти. За цей час відбувся зліт і падіння національного художнього відродження. Успішне переформатування — від системи освіти царських часів до мистецької освіти держави на рейках індустріалізації — могло відбутися лише завдяки особистостям, захопленим своєю професією, мрійникам, якими і є митці за своєю суттю. Призначений у 1927 р. наркомом освіти Микола Скрипник пишався тим, що на початку 1930-х рр. в Україні вже була створена мережа вищої мистецької освіти — у Києві, Харкові, Одесі. Для порівняння: у Росії на цей час працював лише столичний ВХУТЕІН. Безумовно, цьому сприяв процес українізації, який відкривав глибинні джерела мистецького натхнення. Окрім вже зазначених призвищ, авторка наводить десятки прикладів творчих досягнень особистостей, життя яких було пов'язане спочатку з Харківським художнім технікумом, який завдяки старанням М. Скрипника було реформовано в Харківський державний художній інститут (1927).

Сталінські репресії позначилися не лише на особистостях. Нова імперська влада не могла допустити того, чим пишався М. Скрипник. Оскільки в неї не вистачало тям зробити краще і більше, то вона просто руйнувала те, що вже було в Україні. У 1934 р. було розстріляно, засуджено і покарано велику кількість митців у Києві, Харкові, Одесі. Вищі мистецькі заклади у двох останніх містах було реформовано в технікуми. Навчальному закладу в Харкові статус мистецького вишу було повернуто в 1937 р., а Одеський заклад відродити так і не вдалося.

Третій розділ, «Мистці-педагоги та авангардний рух (перша третина ХХ ст.)», авторка присвячує добре знаній нею творчості Василя Єрмілова і розмірковує над складними шляхами розвитку авангардної театральної сцени.

Четвертий розділ, «Еволюція вищої мистецької школи (1941–1962)», узагальнює і фіналізує складний процес становлення мистецької освіти в Харкові. Авторка доходить висновку, що період лихоліття (від сталінських репресій, евакуації вищого навчального закладу в Середню Азію, втрати викладачів і студентів на фронті часів Другої світової війни, репресії каральних органів після війни) завершується лише на початку 1960-х рр. На думку Л. Соколюк, «Вистояти і зберегти виш допомогла не лише самовіддана праця і тонка дипломатія з боку ветеранів»,¹ а й всебічна підтримка його колишніх учнів і молодих випускників. Отже, неписані традиції цієї мистецької школи, відчуття вікових коренів заклали той міцний фундамент,

1 Соколюк, Л. (2023). *Вища мистецька школа Харкова: від модернізму до трансформації (1921–1962)*. Видавець Олександр Савчук.

на якому відбулося успішне реформування художнього інституту в художньо-промисловий.

І є всі підстави дослухатись до висновків авторки, яка наступного року відзначатиме 45 років роботи в Харківській державній академії дизайну і мистецтв. Дослідження українського мистецтва стало провідною ідеєю Л. Д. Соколюк — понад 250 робіт присвячено мистецтвознавчій галузі. Всесторонній науковий багаж спонукав її на створення унікальних наукових монографій, останні з яких: про мистецьку спадщину Михайла Бойчука та його школу (2014)¹, про творчість блискучого графіка й талановитого літератора Михайла Жука (2018)², про подвижницьку діяльність художниці Марії Раєвської-Іванової (2020)³ і ось нарешті про становлення вищої мистецької школи. Отже, кожен рядок нового дослідження апробовано і вивірено часом, а безмежна любов до мистецтвознавства і є джерелом натхнення.

Надійшла до редколегії 10.10.2023

---

1 Соколюк, Л. (2014). *Михайло Бойчук та його школа*. Видавець Савчук О. О.

2 Соколюк, Л. (2018). *Михайло Жук: мистець-літератор: монографія*. Видавець Олександр Савчук, 2018.

3 Соколюк, Л. (2020). *Школа Раєвської-Іванової: Мистецько-промислова освіта у Харкові (друга половина XIX – початок XX ст.)*. Видавець Олександр Савчук.

Наукове видання
Scientific edition

Вісник Харківської державної академії культури
Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Збірник наукових праць
Collection of Scientific Papers

Випуск 64
Issue 64

Редактори:
А. А. Троян
Г. С. Положій

Редактор англomовних текстів:
В. О. Афанасьєв

Комп'ютерна верстка:
І. Г. Колесник

Підписано до друку 26.12.2023 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Minion Pro». Папір для мн. ап.
Ум. друк. арк. 11,16. Обл.-вид. арк. 12,4. Наклад 500 пр. Зам. №

Адреса редакції і видавця:
ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
тел. (057) 731-27-83. e-mail: rrv2000k@ukr.net.
Свідоцтво про держреєстрацію ДК №3274 від 04.09.2008 р.

Віддруковано в ПП Озеров Г. В.
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.
Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000.